This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

+ *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.

+ *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.

+ *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.

+ *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter `http://books.google.com` durchsuchen.

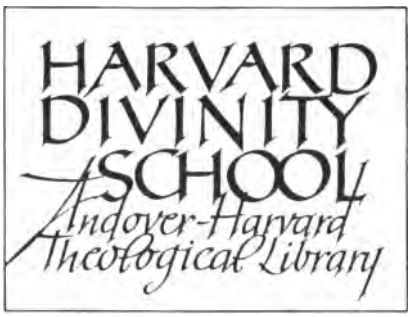
HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

ANDOVER-HARVARD THEOLOGICAL LIBRARY
HARVARD DIVINITY SCHOOL

6613
54

6613
54

MARTIN LUTHER.

(Efter L. Kranach af G. König.)

Luther-Kalender.

Jubel-året

1883.

UTGIFVEN AF
AUGUSTANA TRACT SOCIETY,
ROCK ISLAND, ILLINOIS.

Entered, according to Act of Congress, in the year 1888, by
AUGUSTANA TRACT SOCIETY,
In the Office of the Librarian of Congress, at Washington, D. C.

THULIN & ANDERSONS TRYCKERI, MOLINE, ILL.

RR
227
.A97

Förord.

Härmed utsändas dessa rittnesbörd om Luther och lutherska kyrkan till var allmänhet. Men det är icke blott om Luther och den kyrka, som bär hans namn, vi relat rittna, utan det är i synnerhet Herren Kristus och hans kyrka vi med dessa våra ringa rittnesbörd velat beprisa och förhärliga. Den lutherska kyrkan hörer icke Luther till, utan Herren Kristus sjelf är hennes allt i alla. Benämningen Luthersk är blott det timliga skalet af hennes namn: härnan är Kristus. Luther-Kalendern utsändes derför icke såsom en rösbelse at Luther, utan såsom ett anspråkslöst tackoffer åt Jesus Kristus, var ende Öfverste prest, Herre och Konung.

Vår innerliga önskan och bön är, att alla medlemmar af den lutherska kyrkan, särskildt medlemmarna af den svensk-lutherska kyrkan i Amerika, måtte vara lefvande lemmar af Kristi kropp, den sanna församlingen, de heligas samfund. Tänk, om du, som läser våra rittnesbörd, ännu är död i öfverträdelser och synder, ehuru du hör till kyrkan på jorden, kära hemskt! Vakna upp, du som sofver! Ja, latom oss alla vakna upp rätteligen, att vi må besinna vår höga och heliga kallelse på jorden! Var Kalender vill vara ett väckelse-, förmanings- och uppmuntrings-rop till medlemmarna af svensk-lutherska Augustana synoden i all synnerhet.

Vi tro, att våra läsare skola finna en sann enhet i mångfalden i våra rittnesbörd. Hvarje författares uppsats gifves i Kalendern, sådan den ursprungligen inlemnats till oss. Hvarje stycke är sändt en fri, personlig bekännelse, ett sjelfständigt rittnesbörd af den, hvars initialer äro utsatte. Må nu Herrens frid beledsaga Kalendern på hans missionsresa!

Rock Island, Ill., i Oktober 1883.

Augustana Book Society.

INNEHÅLL.

	Sid.
En blick utanpå och inuti medeltidens kyrka	5
Luthers menskliga och gudomliga uppfostran samt kallelse till reformationsverket	14
Luther såsom menniska, kristen och predikant	23
Kort skildring och karakteristik af reformationen	33
Lutherska kyrkans egendomlighet i lära, gudstjenst och författning	49
Den sjungande kyrkan	60
Lutherska kyrkan och rationalismen	73
Lutherska kyrkan och det svenska folket	81
Den lutherska kyrkans kallelse i Amerika	90
Lutherska kyrkans betydelse bland nutidens folk	98
Kort förklaring öfver illustrationerna	111

MARTIN LUTHER.

(Efter en tafla af Kranach i hans s. k. stambok i Berlin.)

MARTIN LUTHER som munk.

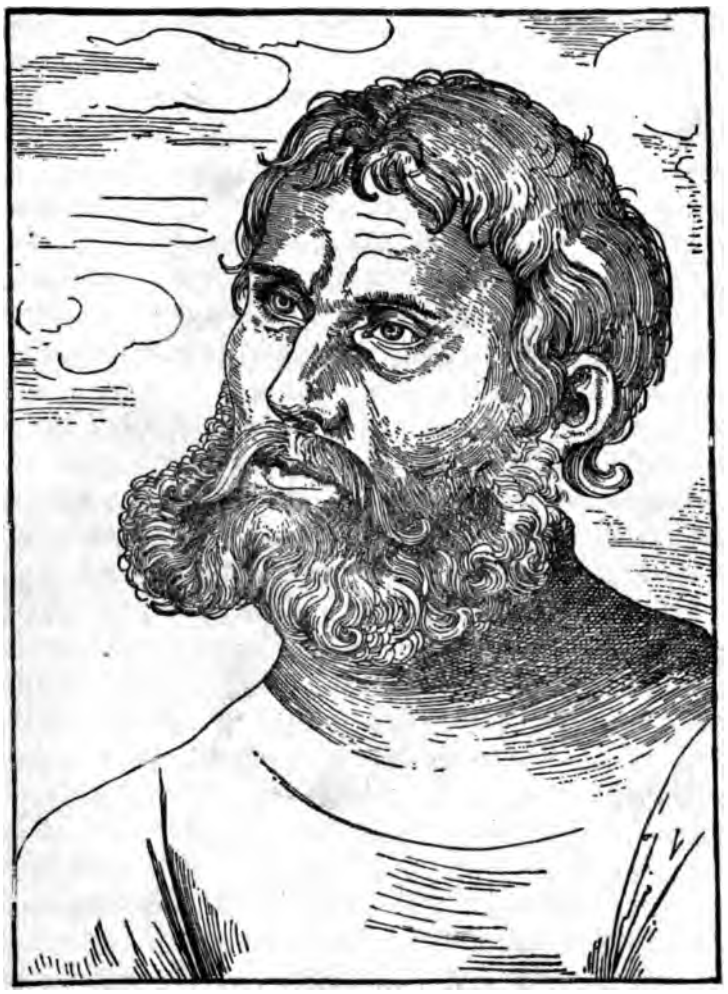

MARTIN LUTHER
som riddar Georg på Wartburg.

[illegible] heller böra vi s
medeltide

MARTIN LUTHER

år 1525.

EN BLICK UTANPÅ OCH INUTI MEDELTIDENS KYRKA.

MEDELTIDEN är ett egendomligt ord. Det manar oss till djup eftertanke öfver Guds rikes natur och beskaffenhet. Vid denna vår eftertanke måste vi låta oss ledas af Herrens Jesu ord om himmelriket. I flera ytterst enkla men underbart djupa och betydelsefulla liknelser har vår Frälsare framstält sitt rikes begynnelse, tillväxt och utveckling på jorden samt dess fulländning i härligheten. Mellan sådd och skörd är alltid en längre eller kortare medeltid. Denna mellantid är en förberedelsens och väntans tid. För vårt öga synes den vara mörk och alldeles ofruktbar, men frukten håller just på att utveckla sig i det fördolda, i sädesstråets och trädets inre. Ehuru vi under mellantiden ingen frukt se, så kommer den dock i sinom tid. Utan denna skenbart ofruktbara mellan- eller medeltid skulle vi aldrig få se eller smaka någon frukt af de sädesslag, de buskar och fruktträd, som Gud gifvit oss att så och plantera för vårt uppehälle och vår njutning. Så gifves det ock i Guds rikes historia sådana mellantider, hvilka synas oss vara andligt ofruktbara. Herrens Ande verkar dock i det inre och fördolda samt förbereder sålunda fruktens tid. I kyrkans historia hafva vi en lång tid, som kallas *medeltid*. Vi räkna denna tid vanligen från *år 600 till år 1517*. En lång mellantid i sanning! Ofta pläga vi anse medeltiden betyda detsamma som den *mörka* tiden. Ja, så fort ordet medeltid nämnes, tycka vi oss genast förflyttade inuti skymning och mörker. Det kännes som om vi vandrade på en kyrkogård under en mörk natt, omgifne af skuggor och spöken. Mången menar ock, att medeltiden måste målas så mörk som möjligt, på det reformationen måtte framstå i så mycket skönare och härligare ljus. Guds verk äras allenast i förening med sanningen, ty han som är sanningen är ock ljuset. Ett kunna vi vara vissa om, nämligen att då Gud icke ens i hedendomen lät sig vara utan vittnesbörd (Apg. 14: 17), så kunde han ingalunda vara overksam under den för oss mörka tid, som vi i kyrkohistorien pläga kalla medeltiden. Äfven i medeltiden träffa vi den gode Herden, som går omkring och söker de förlorade fåren, till dess han finner dem. Och der den gode Herden, verldens ljus, är, der är icke idel mörker, vore det än midt i den mörka medeltiden.

Vi böra derför icke vara så orättvisa protestanter, att vi utmåla medeltiden såsom idel mörker, såsom hade allt ljus uppgått först med Luther och de andre reformatorerna. Icke heller böra vi så orättvist bedöma reformationen, såsom katolikerna vanligen göra, att vi se medeltiden såsom idel ljus, hvaraf skulle följa att reformationen icke behöfdes, utan tvärtom var ett förderf. I år särskildt göra hetsiga och kärlekslösa katoliker de vildaste försök att prisa medeltiden såsom den ljusaste och skönaste tid i Guds rikes historia, på det de sedan måtte få utmåla Luther såsom den störste förderfvare af Guds vin-

gård. Sådant är att förvandla Guds sanning i lögn. Men det finnes äfven hetsige och kärlekslöse lutheraner, hvilka fröjda sig öfver att få uppleta från medeltiden blott det fula, stygga, mörka och hemska, hvarefter de öfver måttan prisa Luther och göra af honom ett helgon öfver alla helgon, så att Guds verk rent af bortskymmes. Vi vilja ju bedja Herren bevara oss från att vara helgondyrkare i något afseende, och derför vilja vi ej heller vara reformatorsdyrkare. Guds nåd, Guds underbara verk är uppenbaradt i reformationen, det måste vi se, om vi något vilja se. Vi förvånas med rätta öfver katolikerna, att de äro så förblindade, att de icke se klara sanningen. Men emedan reformationen var Guds verk och Luther var Guds utkorade redskap, så kom detta Guds verk icke utan förberedelse. Herren Jesus sjelf kom icke utan förberedelse. Vägen måste först rödjas, innan Frälsaren kunde komma. Ännu mindre kunde reformationen komma utan förberedelse. Luther var dock blott en fattig syndare. Det kände han ock bäst sjelf. Men ju verkligare vi erkänna, att Luther var en fattig, skröplig syndare, desto härligare skola vi se Guds nådesarbete uppenbaradt i reformationen. Ju mera vi se Guds nådesverk under medeltiden, desto bättre skola vi lära känna reformationen såsom en af de underbaraste tilldragelser i Guds rike på jorden. Derför låtom oss höra något om medeltiden, innan vi öfvergå till sådana ämnen, som mera omedelbart röra Luther och hans reformation.

När Herren Jesus i synlig måtto skildes från sina lärjungar vid sin himmelsfärd, gaf han dem detta stora och underbara uppdrag: "går ut i hela verlden och prediker evangelium allom kreaturom". Hela menniskoverlden var den församling, för hvilken de skulle förkunna frälsningens evangelium. Hela jorden var deras predikstol. Hvilken kallelse för desse så utomordentligt fattige och dock så outsägligt rikt utrustade predikanter! Från oljoberget, från det lilla Bethanien skulle lärjungarne se hän öfver hela jorden, öfver alla länder och folk i alla kommande tider af jordisk tillvaro. För alla dessa folk och i alla tider skulle evangelium predikas. Apostlarne skulle gå åstad så långt de hunno under sin lifstid, och sedan skulle andra taga fatt på det af apostlarne öfverlemnade vittnesbördet och bära det vidare omkring genom alla länder och tidsåldrar på jorden. Nu låg först och främst hela det ofantliga romerska riket framför apostlarnes fötter. Gud hade sammanfört de fleste af jordens folk i *ett* rike och under *ett* språk, på det de skulle vara redo att sitta ned vid apostlarnes fötter och höra frälsningens budskap. Man plägar tala om lång kyrkväg, men folken, som skulle höra apostlarnes predikan, hade sannerligen haft en lång och besvärlig kyrkväg att vandra. Den som vill se något underbart, något som med skäl kan kallas storartadt, han läse en god och fullständig verldshistoria om de olika folkens vandringar till Kristi kyrka, om deras sysselsättningar, deras strider, lidanden och svårigheter under dessa vandringar. Man skall under en sådan läsning märka, att uti verldens annars så hemska och förvirrade historia ett underbart Faderns dragande till Sonen uppenbarar sig. Man skall se, att folkens sinnen dragas mot ett gemensamt mål, till en underbar person, som är hela verldshistoriens medelpunkt. På långt håll, långt bort i den gråa forntiden synes denna dragning vara ytterst matt och svag, ja, man tycker sig mången gång upptäcka motsatsen, likasom när jorden om hösten drager sig längre och längre bort från solen. Om våren märker man jordens närmande mot solen. Så ock, ju närmare man kommer Kristi tid, desto tydligare ser man en underbar rörelse bland folken, en vän-

tan på något som komma skall. Denna väntan var så stark närmast före Kristi ankomst, att sjelfve de hedniske skriftställarne underrätta oss om en sägen bland folken, att Frälsaren, verldsherskaren, skulle komma från Judeen. Rom, folkens beherskarinna, regerade nu öfver verlden. Men de gamle romerske hjeltarne kände, att deras dagar voro räknade. Det gamla Rom låg redan på dödsbädden; det led mot dess lefnads afton, dess dag var nära förliden. Hvem skulle taga de många länderna och folken om hand efter herskarinnans död? Hvem skulle ärfva de materiela och andliga skatter, som Rom samlat från alla jordens folk? Hvem skulle hålla bouppteckning och arfskifte, hvem skulle blifva den egentlige arfvingen? Många dystra och mörka betraktelser hade vi orsak att anställa vid denna herskarinnas dödsläger. Men se, ett underbart, skönt solljus lyser in öfver den döendes ansigte. Det är rättfärdighetens sol med salighet under sina vingar, som bjuder det gamla Rom med dess många folk ett evigt härlighetsrike i stället för den förgängliga, jordiska hjelteäran. Rom förbittras öfver detta klara, sköna ljus; den gamla herskarinnan samlar sina sista krafter, griper sitt svärd och dödar på ett grymt sätt många af detta ljusets bärare. Denna kraftansträngning är fåfäng; ljuset lyser allt starkare fran Judeens berg. Herskarinnans krafter aftaga med stor hast: hon måste dö; men innan hon dör, bjudes henne gång på gång den frid, som Jesus, hjelten från korset, allena kan gifva. Många hennes barn anammade fridens evangelium. Under förföljelserna bevisade det sig, hvad en naturlig hjeltekraft kan uträtta, när hon är pånyttfödd af Guds Ande. Det gamla romerska hjeltemodet pånyttföddes och helgades af Kristi Ande och tillkämpade genom lidande kristendomen den seger, som i historien lyser såsom ett solklart bevis för sanningen. Det samma folk, som kämpat så tappert under de store grekiske och romerske härförarne, kunde nu, sedan det mottagit den gode Herden till sin anförare, lida tappert för Jesu namns skull. Den kristna kyrkan kan och får aldrig glömma de första kristna hjeltarne. Men Roms verldsliga makt måste gå under. Gud hade andra folk i beredskap, åt hvilka han ville öfverlemna vigtiga uppdrag för sitt rikes utveckling på jorden. Några hundra år efter Kristi födelse begynte en förunderlig rörelse bland folken i det inre af Asien samt i östra och norra Europa. Dessa folk fingo Romfeber, likasom de europeiske folken i vår tid få Amerikafeber. Det blef en emigration i stor skala utan emigrantagenter. En förunderlig trånad bemägtigade sig en hop vilda folk; de ville nödvändigt se Rom; de tänkte få ärfva den döende herskarinnan, som hade samlat sina skatter från alla jordens folk. De kommo ock, dessa vilda folk; de höllo bouppteckning och arfskifte efter det fallna Rom. De många götiska stammarne togo efter hand det vestromerska riket i besittning. Till och med våra förfäder från Sverige drogo åstad till det mäktiga Roma. Hvad sökte alla dessa folk i Rom? Gods och guld naturligtvis, såsom guldsökarne i våra dagar. Men Herren hade ett annat guld i beredskap för dessa vilda folkhopar. Evangelium mötte dem, medan de voro på vägen till Rom. De fingo således ärfva mycket mer, än de hade väntat. Guld fingo de icke så mycket de väntat, men himmelska skatter funno de långt utöfver hvad de hade kunnat tänka eller vänta. De s. k. folkvandringarna voro således ingenting annat än vandringar till kyrkan. Men hvilken lång, besvärlig och underlig kyrkväg dessa folk hade! Emellertid, de slogo sig så småningom ned omkring Rom, omkring kyrkan. Nu begynner således evangelii predikan

bland dessa vestgöter, östgöter, franker, germaner och en mängd andra folk, som bo i mellersta, vestra, norra, och östra Europa. Härmed äro vi inkomna i medeltiden.

I våra dagar uppfylles den ofantliga amerikanska vestern med folk från snart sagdt alla jordens länder. Hvad söka alla dessa folkmassor? Är det endast jord de eftertrakta? Eller hafva de satt något högre mål för sin sträfvan? Hvem vill svara på den frågan? Närmast före medeltiden uppfyldes Europas skogar, berg och dalar af emigranter från Asien, menniskoslägtets vagga och stamort på jorden. Hvad sökte dessa folkmassor i sina nya hem? Vi hörde, att de sökte guld i Rom, men att de fingo hvad bättre är än guld—Guds lefvande ord. Huru underbart! Gud hade förvarat dessa naturfriska, råa men kraftfulla folkstammar, tills tiden var inne. På hans vink strömmade de fram från sina gömställen och uppställdes i täta leder omkring Rom för att höra och mottaga lifvets evangelium. Vi måste ock bära dessa vilda naturfolk det vittnesbörd, att hos dem fans en innerlig mottaglighet för himmelska ting. Men hvilken mission bland dessa folk! Det var ju ofta svärdet, som tvang dem till dopet? Sant, men lika sant är, att den vilda missionen bland dessa vilda folk dock har att uppvisa en mängd exempel på missionärer, hvilka för alla tider skola stå såsom mönster af kristlig kärlek, ödmjukhet och försakelse. Skada att vi icke äro mera förtrogna med den äldre medeltidens missionshistoria.

När vi inträda i medeltiden, är det som om vi skulle komma tillbaka in i Gamla Testamentet. Det är såsom skulle Gud nödgas taga våra vilda förfäder och sätta dem under den hårde tuktomästaren lagen för en tid af hundratals år, ehuru det nådliga Herrens år var kommet och dermed all frigörelse och salighet. Det är såsom skulle dessa vilda göter icke tåla att strax få fullheten af friheten i Kristus. Det synes såsom om Herren skulle nödgas föra dem genom en andlig öken, innan de kunde lära rätt mottaga och uppskatta den fria nådens budskap. Man tänke sig hvad det vill säga att uppfostra en skara friska, lifliga, vilda, men ärliga och ädelmodiga pojkar. Den som är satt till skolmästare för en sådan skara har sannerligen fått ett ansvarsfullt uppdrag. Kyrkan under medeltiden hade fått en sådan kallelse. Förlorar en lärare respekten hos en hop okynniga pojkar, så har han förlorat allt. Med allt fog kunna vi likna de naturkraftige götiske folkstammarne vid sådana skolbarn. Kyrkan var skolan och kyrkans lärare skolmästarne. Öfverst stod påfven såsom president för denna skola. Kunna vi undra på, att han fordrade stor makt, och att man mente sig vara nödsakad inplanta oinskränkt respekt för påfven hos dessa naturfolk? De lärdes att se upp till påfven såsom till Guds vikarie på jorden. Åt påfven var gifven all makt i himmelen och pa jorden. Så trodde medeltidens folk; i synnerhet de i kyrkan nyintagne vilda folken. Himmel och jord beherskades af påfven; Gud och påfven voro ett; det var dessa folks första och vigtigaste trosartikel. Skola vi undra på denna deras enfaldiga tro, då vi veta, att barnslige och trohjertade nykristne ännu i dag afgudiskt fästa sig vid den menniska, som varit redskapet att föra dem till tron? Munkarne voro den tidens missionärer. Med oemotståndlig frimodighet inträngde tusentals af dessa missionärer i Nord-Europas urskogar. Här och der anlade de under de yttersta mödor och försakelser kloster. Dessa kloster voro missionshus, bönehus, skolor, sjukvårdsanstalter, fattighus, fabriker, konstakademier, landtbruks- och trädgårdsskolor,

bibliotek, gästgifvaregårdar, med ett ord: alla tänkbara inrättningar voro förenade med klostren. Dit lärde folket att vända sig för att få hjelp, råd och undervisning i andliga och lekamliga angelägenheter. Omkring klostren bildades småningom större byar och städer. Många af Europas större och mindre städer hafva ursprungligen varit klosteranläggningar. Munkarne voro kunnige i allehanda arbeten och villige att förrätta hvad syssla som helst. Detta gäller i synnerhet om den äldre tidens munkar. Desse munkar hafva gjort Europa ovärderliga tjenster med afseende på borgerlig civilisation och andlig uppfostran. Är det underligt, att de hos folket förvärfvade sig ett oinskränkt förtroende? Det går nog an att språka vidt och bredt om munkars och presters list och bedrägeri, men huru många äro de som i vår tid uppoffra sitt lif i tjenande kärlekstjenst såsom tusentals munkar gjorde under medeltiden? Den villiga och glada hänförelse, hvarmed folket följde munkar och prester i många storartade företag under medeltiden, bevisar oemotsägligen, att denna oinskränkta tillgifvenhet ifrån början måste hafva haft sin rot i någonting bättre än list, våld och bedrägeri. Medeltidens munkar, prester och folk hafva öfver hela Europa strödt majestätiska minnesvårdar af denna hänförelse. Den som det varit förunnadt att med egna ögon se blott en enda af de väldiga dômerna eller katedralerna, hvilka ännu i denna dag pryda Europas länder, vet, att endast en verklig hänförelse hos hela folk, slägte efter slägte, kunde uppföra dessa ofantliga tempel, som försätta hvarje förståndig menniska i förundran. Är det blott presternas list, som bygger kyrkorna i våra nybyggen? När vi se en kyrka ute på Amerikas vilda prairier, utropa vi då: detta är bara bedrägeri. Nej, om hos oss finnes ett grand af sans, så säga vi: här bor ett folk, som åtminstone tänker på någonting mer än jorden. När vi se en götisk dôme, som med sin ofantliga höjd och med sina spetsiga bågar och torn pekar uppåt både innan och utan, så äro vi rent af tvungna att utropa: I medeltidens folk, eder ande trånade till himmelen, annars hade det varit omöjligt att förmå eder till så oerhörda försakelser och uppoffringar, som dessa menskliga underverk kostat. Och sedan dessa märkvärdiga prydnader i sten och trä! Här hafva millioner händer varit sysselsatta med stenhuggeri och träsnideri. Här hafva dessa händer afbildat bibelns och kyrkans historia i sten och trä. Här samlade munkar omkring sig tusentals lärjungar, dem de undervisade i helig byggnadskonst, stenhuggeri och träsnideri. Tänk hvad en enda korstol eller predikstol kostat för arbete, då det allt måste göras för hand utan den nyare tidens ångkraft och maskinerier! Och skola vi döma alla desse arbetare såsom ogudaktige sällar? Det är visst, att många bådo och arbetade, arbetade och bådo. Låtom oss läsa 2 Mos. 35: 30—35 och sedan tänka efter, om vi icke måste erkänna, att Gud under medeltiden uppfylde många med sin Anda till vishet, förståndighet och skicklighet till allehanda verk. Barn vilja se allt i bilder för sina ögon. Har du icke märkt, huru barnens ansigte ljusnar, när man kan visa dem en lefvande skön bild öfver någon berättelse ur bibliska historien. Medeltidens folk voro såsom barn. Man måste missionera ibland dem genom bilder. Så begynte ock munkarne i biblar och andra böcker, som de afskrefvo i klostren, måla mindre bilder för att på så sätt illustrera skriften. Nu finnas illustrerade biblar och böcker nästan i hvarje hus. Det var medeltidens munkar, som begynte med detta arbete. Så småningom började man måla större taflor. Det fans munkar, som målade heliga bilder under bön och tårar. Skola vi le åt sådan fromhet?

Andra sysselsatte sig med den heliga sången och förberedde den sång och musik, som vi nu i rikt mått få åtnjuta. Åter andra bygde upp storartade teologiska och filosofiska lärdomssystem för att dymedelst i ord och skrift efterlikna de stora dômerna. Tyvärr bygde man icke allt med Guds ords guld, silfver och ädla stenar, utan man inblandade massor af trä, hö och strå, d. ä. menniskoläror. Derför måste också eldsdomen gå öfver dessa storartade lärosystemer. Ännu andra försjönko i innerliga betraktelser och samtal med Gud och hafva efterlemnat minnen deraf, såsom Thomas a Kempis i sin bok: Kristi efterföljelse. Äfven funnos sådane som utgöto sina hjertan i innerliga och allvarliga sånger, såsom Bernhard af Clairvaux och andra. Så grodde ordets säd och bar frukter äfven under medeltiden; så förbereddes en härligare evangelii tid bland Europas folk. Ingen tid har varit så *kyrklig* som medeltiden. Alla ville eller måste tjena kyrkan. Att på allt sätt framställa kyrkans härlighet och makt var medeltidens lust och fröjd. Allt offrades för kyrkan och allt skulle tjena henne. Men under denna medeltid sådde ovännen mycket ogräs ibland hvetet, så mycket, att det till slut tycktes helt och hållet förqväfva den goda säden. Det är om detta ogräs vi nu måste tala för att visa det mörka i medeltiden.

Det värsta af allt var, att påfven, en arm och syndig menniska, satte sig i Kristi ställe såsom öfverherde, högste och ofelbare styresman öfver kyrkan. Man föregaf, att Herren Jesus hade lemnat sin församling på jorden helt och uteslutande i påfvens händer och vård. Påfven talade och handlade så, som om han med full sanning kunnat säga: mig är gifven all makt i himmelen och på jorden. Det gamla hedniska Roms verldsvälde öfverflyttades på påfven i Rom. Herren Jesus hade sagt: "Mitt rike är icke af denna verlden". Påfven ville lägga hela verlden till sina fötter för att med sin toffel få trampa på alla gudomliga och menskliga lagar, ordningar och rättigheter. När en svag och skröplig menniska så tillvällar sig gudomlig visdom och makt, så varder hon, såsom aposteln säger, en syndens menniska, ett förtappelsens barn, så att hon upphäfver sig öfver allt det Gud och gudstjenst kallas. Herren Jesus säger: "om I blifven vid *min ord*, så ären I mine rätte lärjungar". Den romerska kyrkan förvände dessa Herrens Jesu ord och sade till folken: om I blifven vid den heliga romerska kyrkans ord, så ären I Jesu rätte lärjungar och varden salige, men afviken I från romerska kyrkan, så måsten I förgås. Jesuiterna i våra dagar förklara på det bestämdaste, att de mena påfven i Rom, när de tala om kyrkan, att påfven således är den sanna, ofelbara kyrkan. Det var under medeltiden som denna antikristiska lära om påfven och kyrkan infördes och utbildades till en så gräslig villfarelse, att om det icke funnits någon annan förvillelse inom kyrkan, så hade dock för denna enda villfarelsens skull en reformation varit nödvändig.

Det vore orimligt att begära, att den heliga Skrift skulle kunna hafva varit spridd bland folket under medeltiden, såsom hon är i våra dagar. Det behöfdes ju en liten förmögenhet för att kunna skaffa sig en hel bibel, innan boktryckerikonsten uppfans. Men under senare hälften af medeltiden gjorde också påfvarne allt för att hindra bibelböckers spridning bland folket. Vi behöfva icke veta mer än detta för att strax inse, att reformationen var en nödvändighet och ett Guds verk. Katolikerna må skria huru högt som helst emot Luther och den protestantiska kyrkans fel och brister; måste de medgifva den historiska sanningen, att påfven hindrat och förbjudit bibelns spridning på folkens språk,

så hafva de dermed sjelfve lemnat det starkaste beviset för reformationen såsom ett Guds nåds verk.

När Herren Jesus icke fick vara sin kyrkas herre och konung, blef han ock snart undanskymd såsom Frälsare. När Guds ords ljus sattes under en skäppa, så att det icke längre fick lysa *alla* dem, som voro i huset, så uppväxte med hast och kraft allehanda grufliga villfarelser inom kyrkan. Man begynte snart få en hel mängd frälsare vid sidan af och i stället för den ende medlaren mellan Gud och menniskor.

Huru ljuflig, skön och nödvändig den inbördes förbönen är, då de trogna bära hvarandra fram inför Herren och äfven på det sättet draga hvarandras börda! Guds ord lägger stor vigt derpå, och den äldsta kristna församlingen öfvade denna inbördes förbön flitigt. Ofta bedja vi våra kristna vänner bedja för oss; i synnerhet tycka vi det är ljuft att försäkra sig om förböner af sådane kristne, som vi högt akta. Sambandet mellan den stridande församlingen på jorden och den triumferande församlingen i himmelen hölls i den forna kristna tiden mycket lifligt och starkt. Det må derför ej förundra oss, att man oförvarandes kom på den tanken, att man borde bedja de aflidna och hemgångna bröderna och systrarna i tron, särdeles martyrer, om förböner. Under medeltiden utbildades denna sed på det ifrigaste. Man bad om och trodde på de saligas förböner. Synnerligt förmånligt ansågs det vara att försäkra sig om jungfru Marias och andra utmärkta helgons förböner. För oss är det ljuft att hafva bilder och porträtter af våra lefvande och i synnerhet af våra aflidna vänner. När man under medeltiden uppbygde de sköna kyrkor, som alltid skola väcka beundran hos hvarje menniska, som är mottaglig för det upphöjda och majestätiska, så fylde man dem snart med bilder af helgonen och gjorde sålunda hvarje kyrka till ett stort porträttalbum, deri man kunde finna bilden af den och den älskade och troende, som förut gått hem. Ja, kyrkorna voro ämnade att vara ett porträtt och en afbildning af hela Guds rike. Huru skönt! Men när man icke låter Guds ord vara ens fötters lykta och ljuset på ens väg, så kan det mest sköna och betydelsefulla blifva till största skada och förderf. Här begynte man nu att tillbedja helgonen och deras bilder. Det hjelpte icke, att man i början gjorde skilnad mellan att bedja om helgonens förböner och att tillbedja dem. De okunniga folken under medeltiden gjorde icke denna skilnad, utan förföllo i en afgudisk helgondyrkan. Denna skändliga helgondyrkan hade ock andra grunder, än dem vi här nämt. Vi minnas, huru Herren uppmanar de sina att fly verlden och hennes fåfänglighet och att fara efter rättfärdighet och gudaktighet. Dessa Herrens ord om flyendet från verlden hade många fattat så, att deraf uppkom den underliga företeelse inom kyrkan, som vi kalla klosterväsende. Man begynte ock snart mena, att de, som flydde från verlden och lefde helt för Gud, uppnådde en så hög grad af helgelse, att de icke kunde räknas bland vanliga kristna. Ja, snart begynte man tro, att desse särskilda helgon hade förvärfvat sig en högre helgelse, än de sjelfva behöfde för sin egen salighet. Efter nu de kristne böra inbördes i kärleken tjena hvarandra, så tyckte man, att de, som hade ett öfverflöd af helgelse, borde hjelpa dem, som hade för litet af den helgelse, utan hvilken man icke får se Herren. Nu var ju påfven kyrkans enväldige herre och konung. Han tog derför om hand det arf af helgelse, som helgonen lemnade efter sig och som de ej behöfde för sin egen salighet. Af sådana arf bildade påfven slutligen en hel skattkam-

mare af helgelse och goda gerningar. För att göra denna skatt af goda gerningar riktigt märkvärdig inför Gud, lades dertill ett tillskott af Kristi öfverflödande förtjenst, och så inbjödos alla fattige, som icke hade tillräcklig rättfärdighet, att komma och köpa. Så uppkom den skändliga aflatshandeln. Nu hade en oräknelig skara af prester, munkar och helgon af allehanda slag trängt sig framom Kristus, så att de arma fåren icke kunde höra den gode Herdens röst, emedan alla dessa helgon utbjödo sina gerningar och förtjenster till tröst och hjelp för betungade syndare. Presterna, som skulle förkunna Guds fria nåd i Kristus, uppreste sig nu till en skiljemur emellan Gud och menniskor. I stället för att predika Kristus såsom det enda gällande försoningsoffret för syndare höllo de sig sjelfva för offerprester, de der skulle upplåta himmelen med sina offer. Presterna, hvilkas kallelse det var och är att med ord och gerning framställa och bevisa Kristi ömma och räddande kärlek till syndare, blefvo nu folkets plågoandar och förtryckare. I spetsen för denna här af kyrkoherrar stod påfven såsom jordens tyrann. Hvar voro herdarne?

Att nästan alla kristendomens läror förfalskades under ett sådant tillstånd i kyrkan är lätt att förstå. I stället för Kristus voro helgonen och främst Maria insatta till frälsare. I stället för Guds nåd i Kristus Jesus, som är bibelns hufvudsumma, hördes i kyrkan blott skriet om menniskors gerningar och förtjenster. Den som icke ser, att vår salighet enligt den heliga Skrift beror derpå, att Gud skänker och tillräknar fattige syndare syndernas förlåtelse och rättfärdighet i Kristus, han är blind. Den som läser bibeln och ej ser, att Jesus Kristus är den ende öfverste presten och det enda försoningsoffret för våra synder, han kan icke läsa innantill. Det är en fullkomlig omöjlighet att förena påfvedömets kyrka och läror med den heliga Skrift. Katolikerna sjelfva försöka icke på allvar att bevisa sin kyrkas salighetslära ur bibeln; de känna, och de upprikтige måste erkänna den stora skilnaden mellan den första kyrkans kristendom och den romerska kyrkans. Den stora frågan är, om den heliga Skrift är blott en gammal historia från forntiden, som berättar, hurudana kristendomens sanningar då voro men icke nu få vara, eller om kristendomen har rättighet att vara sådan han var i begynnelsen förkunnad af Herren sjelf och af hans apostlar. Frågan är, om Herren Jesus har rättighet att vara densamme Frälsaren för syndare i dag som han var i går, eller om kyrkan har rätt att predika ett annat evangelium, än det Herrens egna apostlar hafva förkunnat. Paulus svarar härpå och säger: "men om ock vi eller en ängel af himmelen annorlunda predikade evangelium för eder, än vi eder predikat hafva, han vare förbannad".

Öfver romerska kyrkan hvilar den domen, att hon förfalskat Kristi evangelium. Hon har velat vara visare än Guds ord, men då hon höll sig för vis är hon vorden en dåre ända derhän, att hon fallit i hedningarnes dårskap till att ära och dyrka de ting som skapade äro framför Skaparen sjelf. Menniskones Son sade om sig sjelf, att han icke var kommen till att låta tjena sig utan att sjelf tjena, att uppsöka och frälsa det förtappade. Kristi kyrka skall derför vara en ödmjuk tjenarinna. Herrens budbärare skola derför vara tjenare i ordets allra djupaste och innerligaste betydelse. Herren Jesus säger: "men I skolen icke låta kalla eder rabbi; ty en är eder mästare, Kristus; och I ären alle bröder. Och I skolen ingen fader kalla eder på jorden; ty en är eder Fader,

som är i himmelen. Och I skolen icke låta kalla eder mästare, ty en är eder mästare, Kristus. Den som är ypperst ibland eder, han skall vara eder tjenare. Ty den sig upphöjer, han skall varda förnedrad". Så blef påfvedömet förnedradt på det djupaste i synder och skändligheter; emedan det upphöjde sig sjelft emot Herrens ord och vilja. Vi behöfva icke förlänga denna uppsats med skildringar öfver påfvedömets, det romerska presterskapets och den romerska kyrkans förfall och synder. Hvarje kyrkohistoria ger oss en inblick i denna mörka och hemska natt.

Gud lät dock icke sig sjelf vara utan vittnesbörd under medeltiden. Äfven på den tiden få vi tillämpa de ljufliga orden: "efter vi nu hafva om oss en så stor hop med vittnen". Att uppsöka och besöka dessa vittnen är en af de skönaste sysselsättningar man kan företaga sig. Det förvånar mig, att vår ungdom icke mera allmänt begifver sig ut på historiska resor till att besöka Kristi vittnen under forna tider. Der hafva vi under medeltiden många fromma kyrkolärare, prester och munkar. De tala en underlig kristlig munart, det är sant, men de tala dock Kristi kärleks tungomål. Der hafva vi Valdenserna, denna sköna Herrens plantering: der återfinna vi Wycliffe, Hus och deras vänner; der träffa vi Tauler och Thomas a Kempis med en hel skara innerliga gudälskande själar, kallade mystiker. "Det gemensamma lifvets bröder", och en hel skara af bibelälskande och bibelstuderande män helsa oss mot slutet af medeltiden från nästan alla Europas länder, synnerligen från Tyskland och det nordliga Europa i allmänhet. De djupsinniga germaniska folken hade af Herren fått en hög kallelse med afseende på evangelium.

Mot slutet af medeltiden sade Gud: "jag skall röra jorden". En allmän rörelse förspordes ock, synnerligast bland Europas folk. Alla sinnen råkade i en häftig svallning, man väntade något nytt, och ett nytt kom, nämligen det gamla Jesu Kristi evangelium. Folken grepos af en förunderlig ifver att begifva sig ut på upptäcktsfärder på alla områden. Amerika, den nya verlden, upptäcktes, boktryckerikonsten, detta underbara medel att sprida Guds ord, uppfans näst före reformationen. Den sköna konsten tog en ny lyftning i det skönas och kyrkans tjenst. Raphael och andra målade himmelska bilder på jorden. Vetenskapen återupplifvades i alla dess grenar. De gamla språken, som voro de käril, i hvilka Guds ords skatter förvarades, begynte studeras med oerhörd ifver. Man ville hafva något annat än påfvedömet. De väldige på jorden sökte frälsning i jordisk makt och härlighet. Många trodde sig finna folkens räddning och väl i skön konst, bildning, vetenskap, vitterhet, lust och lek. Alla dessa krafter sammansvuro sig mot påfven. Allt förgäfves. Han satt trygg och orörlig på sin stol i Rom. Folken ängslades och funno ingen tröst och ingen kraft i kyrkan och hennes härlighet, i konsten och hennes skönhet, i vetenskapen och dess djuphet, i rikedomen med dess skatter, i den jordiska makten med dess bländverk, i lust, löje, och lek. Allt öde och tomt. Då ljöd det gamla apostoliska ordet: "*den rättfärdige skall lefva af tron*", och en ny tid kom med nytt lif och ny kraft. *O. O.*

LUTHERS MENSKLIGA OCH GUDOMLIGA UPPFOSTRAN SAMT KALLELSE TILL REFORMATIONSVERKET.

ETTA ÄMNE kan synas enkelt nog, men leder dock djupare in i Luthers lif och verksamhet, än man kanske i början är redo att medgifva. Hans *menskliga* uppfostran ligger numera så tydligt för våra ögon till alla sina delar, att man derom ej behöfde bruka många ord. Den *gudomliga* sidan af hans uppfostran åter bör då väl i vår framställning vara hufvudsaken; men den är icke något *utanför* den menskliga, snarare *ett* dermed, ingående deruti, ledande densamma och derigenom frambringande "en man efter Guds hjerta", en sådan som Herren ville och kunde begagna sig af till ett särskildt verk i sitt rike. Denna betraktelse för våra tankar in på Guds ingripande i all uppfostran, emedan ingen menniska finnes, som icke är ämnad att fylla en plats i Guds nådeshushållning på jorden eller vara en verksam lem i hans lekamen, församlingen. Men huru många tänka härpå? Huru många föräldrar företaga icke saken på egen hand utan att ens erinra sig de gudomliga reglerna för uppfostran, än mindre påkallande den gudomliga medverkan i det vigtiga göromålet? Är det då underligt, att uppfostran så ofta misslyckas?

Det medgifves, att den gudomliga sidan af uppfostran vanligen synes klarast i sådana menniskors lif, genom hvilka Gud vill uträtta något betydelsefullt i sitt rike eller för det mål han satt på jorden. Detta kunna vi lära af den heliga skrift, ur hvilken vi vilja uppvisa tvänne exempel, ett ur gamla och ett ur nya testamentet, hvarmed vi äfven anse oss hafva stadfäst vår rätt att också tala om Luthers uppfostran såsom ledd och styrd af Guds hand, således, från denna sida sedd, såsom gudomlig.

I gamla testamentet påminna vi blott om Moses. Hvem måste icke erkänna Guds särskilda förhållande till denne "Guds mannen?" Menniskor födas väl efter naturens ordning, men Gud har icke afsagt sig sin skapareratt; han icke blott öppnar och tillsluter moderlifvet, utan nedlägger ock hos barnet i moderlifvet gåfvor efter sitt goda behag. Moses föräldrar märkte nog detta och sökte derför undandraga deras barn den dom, som annars hvilade öfver alla nyfödda gossebarn. Sedan lät Herren det ovanliga ske, att gossen kom under den trogna moderns vård några år, derunder säkerligen *grunden* lades till den tro och den trofasta karakter, som Mose i all sin tid ådagalade. Hans upptagande i Faraos hus, hans grundliga undervisning i landets skolor, hans flykt och 40:åriga vandring i Mi-

dian—var det mensklig beräkning i denna uppfostran? Och dock förbereddes han just derigenom till hvad han sedermera blef, ett gudomligt redskap till egendomsfolkets befrielse och bildande till ett verkligt Guds folk. Hvar och en tänke vidare häröfver.

Hvilket härligt och klart exempel på gudomlig uppfostran är icke Paulus i nya testamentet? Han föddes på en aflägsen ort, Tarsus, men sändes till Jerusalem att der uppfostras och kom dervid under den berömde Gamaliels vård, der han blef "granneligen lärd i fädernas lag", och "växte till mer och mer i judaskapet utöfver många sina likar i sitt slägte och höll sig strängeligen vid fädernas stadgar". Genom denna menskliga sida af uppfostran blef han en ursinnig fiende till evangelium och stod i spetsen för den första förföljelsen emot Jesu lärjungar. Men han skulle rätt grundligen införas i fariseismens djup för att blifva lika grundligen frälst derur. När detta skedde, kallade Herren honom sitt "utkorade redskap" (Apg. 9: 15), i den föregående uppfostran skickliggjord att "bära Jesu namn inför hedningar och för konungar och för Israels barn". Paulus insåg allt detta väl. Han yttrar, att Gud "*från hans moders lif* hade afskilt honom till att uppenbara sin Son genom honom" och efter denna uppfostran "kallade honom dertill".

Af dessa båda bibliska exempel se vi emellertid, både *att* och *huru* Gud uppfostrar menniskor för sin tjenst, synnerligen sådana som han vill hafva att uträtta något särskildt. Vi vilja nu öfverskåda Luthers uppfostran och söka upptäcka det gudomliga deri.

Redan hans födelseort och slägt pekar på ett gudomligt afskiljande. Gud behöfde för reformationens verk en man med liflig och fast karakter, som hade kraft och mod att kämpa sig igenom farorna, och en sådan man fann han bland bergsfolket i Thyringerskogen. Trakten var fattig och folket var gemenligen fattigt. Men dess tunga arbete i bergverken härdade ej allenast kroppen, utan gjorde ock sinnet styft och oförfäradt. De många familjer med namnet Luther i trakten af Möhra gjorde sig kända för redbarhet och arbetsamhet, men ock för trotsighet, när det gälde sjelfförsvar.—Luthers fader, Hans, så väl som dennes fader och förfäder, hade varit bönder, så att Luther var en telning ur det verkliga folket, växte upp bland folket och tillegnade sig äfven dess sinne, seder och tänkesätt, så att han blef alltjemt en folkets man i den ädlaste betydelse. Han infördes från barndomen i katolicismens lagiska fromhet och måste sedermera erfara den i hela dess både förfärlighet och fåfänglighet, innan han blef uttagen derifrån och gjord fri. I hans föräldrahem rådde fromhet, men ock stränghet; med *hård* ömhet behandlades han både af fader och moder, så hård att gossens sinne blef nedtryckt och fullt af räddhåga. Sådana föräldrarne voro, sådan var ock Gud i hans ögon. Helig och rättfärdig, fordrande helighet och rättfärdighet, hvarförutan man ej kunde täckas honom. Sådan var den fromhet, som den katolska kyrkan framalstrade. Hon kunde icke framföda någon annan. Hon hade satt sig i Guds ställe på jorden med påfven såsom Kristi ställföreträdare i spetsen. Det var naturligt, att hon, som tillegnat sig en gudomlig makt, skulle för att försvara sig deri äfven fordra en fullkomlig lydnad för alla sina ordningar och läromeningar och ej tillåta någon, ej ens den heliga skrift, att döma sig. Så småningom blef derför en ödmjuk undergifvenhet för påfven och noggrant iakttagande af kyrkans föreskrifter det egentliga kännetecknet på en kristen, och synder häremot voro detsamma som synder emot Gud

och hans lag, men kunde försonas genom uppoffringar till kyrkans bästa. Att saligheten derför allt mer kom att *förvärfvas* genom gerningar, var en lika naturlig följd, och "nåden", som man visserligen talade om, blef i grunden och egentligen påfvens nåd, ty på honom berodde allt. Denna förfärande makt är det, som än i dag binder alla trogna katolikers samveten. Här är icke tillfälle att visa, huru det kommit derhän; deremot bör nämnas, att ju mer man fann ut lättheten att på hvarjehanda sätt erhålla påflig förlåtelse för begångna eller till och med påtänkta synder, desto mindre frågade man efter dem, och lättsinnighet och fräckhet steg öfver alla gränser och kanske icke minst bland presterna, som borde varit fromhetens och sedlighetens väktare.

Att midt i all denna uselhet, störst i sjelfva Rom och derifrån såsom en ström gjutande sig ut öfver den kristna verlden, ändå fans allvarlig fromhet och der och hvar klara blickar på frälsningen i Kristus, är ett bevis för att den gudomliga sanningen icke kan utrotas från jorden. Icke blott "sekterna", som af "kyrkan" förföljdes och vanligen voro behäftade med de svåraste villfarelser i lära och förvillelse i lifvet (med undantag af Valdenserna, som mera enfaldigt höllo sig vid bibeln och derför ännu bestå), utan inom sjelfva den romerska kyrkan uppenbarade sig ofta en stor uppriktighet i sökandet efter saligheten och enfaldig tro på Jesus såsom salighetens enda orsak, ehuru denna fromhet inom kyrkan gerna bildade sig *efter* henne och såg rätt katolsk ut, såsom hos den berömde Bernhard af Clairvaux, Taulerus o. a. Den erhöll namnet "mystik", emedan den gent emot den katolska kyrkans *yttre* och ytliga väsende lade vigten uppå det *inre* lifvet, lifsgemenskapen med Kristus, hvilken de dock satte mera i ett inåtvändt sinne, i känslor, till och med syner och uppenbarelser; hos somliga yttrade den sig i djerfva spekulationer och ändade så understundom i ren panteism, d. ä. Guds enhet med verlden eller att verlden är Gud.

Den romerska kyrkans skyddsmur utgjorde den s. k. "skolastiken", ett sätt att vetenskapligt behandla kyrkans lära och ordning, sådan den dittills hade utvecklat sig. Med erkännande af förtjensterna i den skolastiska teologiens djupsinniga tankearbete gick den dock blott ut på att förklara och försvara påfveväldet i alla dess utgreningar och bygde sin vishet icke på skriften, utan på den grekiske filosofen Aristoteles. Bland de skolastiske teologerna intager Thomas Aquinas första rummet, hvarföre den nu lefvande påfven anordnat en ny upplaga af hans verk och anbefalt dess noggranna studerande. Detta visar, att påfvekyrkan är nu densamma som medeltidens och sträfvar att utvidga och stadfästa sitt välde till samma höjd och på samma grund som medeltidens.

Emedan icke blott skolastiken, utan äfven den vida ädlare mystiken, använde förnuftet icke enligt skriften—i Kristi lydnad—utan vid sidan af skriften, buro båda af sig en gemensam frukt, näml. rationalism, som dock var af högst olika beskaffenhet, men blef så småningom uppenbart fiendtlig gent emot de kristliga hufvudsanningarna. Denna rationalism framträdde i en riktning, som benämdes "humanism". Den begynte med och lade alltjemt vigt vid menniskans utveckling och bildning, särskildt förmedelst studerandet af de s. k. klassikerna d. v. s. skrifter från den gamla romerska och grekiska hedendomen. Många af dessa humanister funno sig så väl dervid, att de föraktade den dåvarande kyrkan och bekrigade hennes inrättningar med ofta groft begabberi i hopp om att med dylika vapen

åstadkomma en förändring. Besynnerligt nog stodo dessa olika riktningar, äfven denna sistnämda, *inom* kyrkan och tåltes, samt till och med omhuldades, hvaraf vi måste sluta, att inom dem icke låg den motsats till katolska kyrkan, som kunde reformera henne eller att denna motsats ej blifvit till lif i en lefvande personlighet. Endast lifvet kan bekriga döden.

Vi hafva i korta ord sökt teckna de skolor eller hufvudriktningar, som voro verksamma på Luthers tid och af hvilka han var omgifven och äfven påverkad; de utgjorde klasser i den skola, i hvilken Herren höll Luther för att uppfostra honom för hans verk. Han genomgick ock dessa klasser och blef grundligen lärd och erfaren i egenheterna hos dem alla. Det som gjorde, att han icke som andra stannade i endera, var den *Andens* skola, i hvilken Herren behöll honom från barndomen uppåt.

Vi hafva redan sett, huru föräldrasträngheten i hemmet ständigt förehöll Luther hans ständiga brister och synder samt följderna af dem. Visserligen inpräglade han i minnet både de tio buden, den apostoliska tron och Herrens bön, men utan att fatta det evangelium, som ligger särskildt i andra och tredje artiklarne enligt den förklaring, som han sjelf sedermera 1529 gaf af dem och för hvilken vi ännu borde lofva Gud. I allt lärde han blott förstå Guds vilja, som skulle *uppfyllas*, och derföre predikade allt för honom om hans synder och såsom en följd af dem om Guds vrede. Aldrig kunde han vara såsom han borde vara. Denna djupa sjelfkännedom växte hos Luther allt jemt. Han såg icke blott sina yttre synder, utan kände ock den underliggande outtömliga källan dertill, den han icke kunde igenstoppa. Denna erfarenhet förorsakade honom djup ångest, hvilken näppeligen någon förstod sig på.

Men vi vilja akta på Luther under hans uppväxt och skolgång. I Eisleben föddes han den 10 Nov. 1483. Men i Mansfeld, dit föräldrarne flyttade en kort tid efter hans födelse, begynte hans skolgång, hvilken fortsattes i Magdeburg och derefter i Eisenach. Strängheten, med hvilken han behandlades i skolan, der han en förmiddag agades ej mindre än 15 gånger, emedan han ej kunde upprepa förelagda regler, höll hans mod nere och lät honom allt jemt känna sitt syndabelastade tillstånd och sin fridlösa belägenhet. I Eisenach erhöll han dock en vederqvickande umgängelse i fru Cottas hus, der han fick ej blott mat och dryck, hvad han ofta förut saknade, utan ock väckelse till uppöfvande af sina stora musikaliska anlag. Fru Cotta hade hört hans vackra röst, då han i andra skolgossars sällskap "sjöng för bröd", och hon märkte äfven det ödmjuka allvar, som uttalade sig i hans sång. Det bildade och kärleksfulla umgänge han här åtnjöt mildrade och lyfte hans annars nedstämda lynne och beredde sålunda i någon mån den mark, som så småningom skulle mottaga evangelii oförgängliga säd. I hufvudsaken blef dock hans tillstånd det samma. Sina studier skötte han med stor ifver och var ibland de främste, om icke den allrafrämste, i skolan, men frid med Herren hade han icke och visste ej heller, huru han skulle få den. Den väg, som "kyrkan" anvisade honom, var laguppfyllelsens, och huru mycket han än beflitade sig om den, ville ingenting räcka till. Han var och förblef "en förtappad och fördömd menniska".

År 1501 drog Luther till universitetet i Erfurt, ett bland de berömdaste på den tiden, der ock flere humanister voro lärare, med hvilka han således fick göra någon bekantskap. Dock voro icke humanisterna här, såsom de i allmänhet i Tyskland icke voro det, fiender till kristendomen, om de ock voro mer eller mindre uppenbara fiender till kyrkan, sådan hon då befann sig. Enligt sin faders vilja studerade Luther sådana vetenskaper som skulle göra honom skicklig att inträda på den juridiska och politiska banan, der fadern väntade ära och anseende för sin begåfvade son. Så from och samvetsgrann fadern än var, så hade han dock sett så mycket hos munkar och prester, och så litet behagade honom det ytliga i deras kristendom, att han icke ville hafva sin son till någondera. Litet förstod han dock "den rätte Faderns" tankar, eller kände hans vägar (Es. 55: 8). Emellertid fortsatte Luther sina studier och blef 1505 magister. Han hade gjort sig väl bekant med de vetenskapsgrenar, som höra till den verldsliga bildningen; men hans synder släppte honom icke derunder. Han hade af naturen ett lätt och gladt lynne, som icke förnekade sig i brödrakretsen, ehuru det alltid höll sig inom gränserna för det passande efter den tidens begrepp. Men under den ofta glada utansidan af Luthers umgänge rufvade dock på hjertebotten de stora oförlåtna synderna och läto vid någon gifven anledning våldsamt höra af sig. Den bildning han förvärfvat sig kunde icke stilla den inre oron, och ännu mindre hade otro och förnekelse, hvilka tyvärr så ofta äro en grundligare lärdoms frukt, gjort det, derest de blifvit insläppta. Hans andliga tillstånd var ännu sådant, som David beskrifver sitt: "min själ törstar efter Gud i ett tort och törstigt land"; han kände hvad Paulus bekände: "Jag arma menniska, ho skall lösa mig från denna dödens kropp", utan att ännu kunna fortsätta som han: "Gudi tackar jag genom Jesum Kristum, vår Herre".

Men just som Luther tagit det första stora steget på den förelagda banan, vände Herren hans fot in uppå en annan väg—något oförmodadt och oväntadt för alla, mest för fadern, som såg sina uträkningar öfverkorsade. En väns hastiga död och ett häftigt åskväder ställde Luther med hans oförlåtna synder inför dödens och evighetens portar och dermed inför den sista domstolen. Lagens åskslag träffade honom i samvetet och tvang honom att icke längre lemna sin sak med Gud oafgjord. Han kände väl Jesus, men endast såsom domare och naturligtvis som en rättfärdig, d. ä. vred domare, till hvilken han för den skull icke vågade vända sig. När han såg sig omgifven af döden, så ropade han på "Sankt Anna" om hjelp och förbön. Tjuguett helgon hade han utvalt till sina förebedjare och hjelpare, och bad till tre af dem hvarje dag, så att listan genomgicks hvarje vecka. Emellertid fattade nu Luther i sin själanöd beslutet att göra det yttersta för att vinna frid med Gud, och det bestod uti att "försaka allt" och blifva munk, hvilket man ansåg vara vägen till fullkomligheten, och det den enda ofelbara. Han inträdde i Augustinerklostret i Erfurt, aflade efter en tid munklöftena och beflitade sig redligen att uppfylla dem, i det hoppet att dermed *tillfyllestgöra* för sitt förflutna lif och vinna den efterlängtade friden med Gud. Men det var hvad just Herren ville låta honom här lära, att med egna gerningar och bemödanden kan ingen syndaförlåtelse bekommas. Detta var en *hufvudsak* i hans uppfostran och denna vans fullständigt, fastän blott så småningom, och utan att hvarken Luther sjelf eller någon annan förstod det. Hos många uppstodo dock aningar och frågor rörande den fromme och lärde munken. Hvad månde varda af den

mannen? Alla de förnedrande göromål, som tillhörde en munk, såsom att vandra omkring med tiggareposen, förrättade Luther med all flit; böner läste han i stort antal, vaka och fasta pålade han sig så ofta och så länge, att han omsider icke var annat än skinn och ben, ja, under dessa öfningar blef han så svag, att han afsvimmade och skulle hafva förlorat lifvet, derest man icke väckt honom till medvetande, synnerligen med sång och musik. Men ingenting hjelpte; hjertat ville icke gifva sig tillfreds; samvetet förblef oroligt och hotande.

Emellertid hade han ännu en annan sak att lära under denna tid i klostret, nämligen beskaffenheten af den skolastiska teologien, hvars karakter vi förut påpekat. Den var satt i gång för att med tillhjelp af Aristoteles förklara, försvara och bringa i system den katolska kyrkans lära och ordning, sådant allt nu befans. Luther studerade och tillegnade sig grundligen hufvudförfattarne i denna teologi och i sammanhang med dem kyrkans föregående historia. Men den kunde icke lösa hans svårigheter. Alltjemt ropade det i hans inre: huru skall jag få mina synders förlåtelse. Han bekände ofta sina synder och begärde råd, och då upplyste en stjerna den mörka natten. En gammal munk påminte honom om de orden i den apostoliska tron: "Jag tror på syndernas förlåtelse". Äfven hänvisade han Luther till Bernhards af Clairvaux skrifter. Sådant må hafva väckt Luthers uppmärksamhet, men afgörande blef det icke.

Redan under sin vistelse vid universitetet i Erfurt hade Luther å biblioteket händelsevis råkat på en gammal latinsk bibel, den första bekantskapen med den boken, som skulle blifva hans lefnads sol. I klostret fick han äfven emellanåt sysselsätta sig dermed, ehuru det icke gerna sågs af de öfrige munkarne, hvilka önskade hellre, att han skulle med påsen samla in hvad man behöfde till att äta och dricka. En bekantskap gjorde han här, som blef af stor betydelse för hans andliga uppfostran, nämligen med Staupitz, Augustinerordens provincial, hvilken som sådan hade uppsigt öfver alla klostren inom en viss provins. Denne var mystiker och en af hjertat from man, som snart märkte hvad som försiggick inom Luthers själ och med kärlek åtog sig honom. Han sökte föra honom bort ifrån betraktandet af synderna till seende på Kristi sår och Guds kärlek i Kristus. Han sade, att Luther endast grubblade öfver obetydligheter och gjorde småsaker eller ingenting till stora synder. Häri misstog han sig, emedan det icke var så mycket "småsakerna", som Luther ängslades öfver, som fastmer *det syndiga hjertat*, ur hvilket de der obetydligheterna döko upp, men som borde vara rent och heligt, om man skulle nalkas Gud. Mystikerna talade mycket om gemenskapen med Gud, till och med genom tron, men satte denna mera i en känsla, något underbart, hemligt, än i en *blott* tro på *blotta ordet* äfven *tvärt emot* känslan, och frågade derför icke så mycket efter syndakännedomen. Som nu så mycket inom den katolska kyrkan är just beräknadt på att tilltala och uppvärma känslan, fann den mystiska riktningen sig väl nog inom kyrkan, huru mycket den ock kunde klaga öfver det stora förfallet i så många hänseenden. Den fromme Staupitz kunde derför icke heller följa Luther, utan förblef katolik och föreståndare för ett kloster, ehuru han mot slutet erkände det goda han och andra fått genom honom. Luther hade allt det goda och sanna, som mysticismen innehöll, men till hans uppfostran hörde, att han skulle renas från det ensidiga deri. Hade det icke skett, skulle han lätt kunnat bedragas af de mångahanda

villfarelser, som uppstodo omkring honom under hans lif och ofta uppträdde i en rik mystisk drägt, såsom vederdöparne Schwenkfeld och andra. Hans inre erfarenheter förde honom utöfver mysticismen.

Humanisterna räknade ock mycket på Luther och sökte draga honom på sin sida samt försvarade honom med ord och hade gjort det, om han så velat, med blanka vapen, men Luther insåg det falska i deras ställning och undandrog sig dem.

Men hvad ville då Herren lära honom? Han ville lära honom, i första rummet, att hvila på ordet allena, såsom den enda fasta och säkra grunden. Midt under hans innerliga och ödmjuka tillgifvenhet för kyrkan, inom hvilken han vuxit upp och hvilkens grundsatser han från barndomen insupit, begynte ordet göra sin rätt gällande. Så träffade han under läsningen i bibeln på det ordet: "Gud vill ingen syndares död", hvilket förvånade honom och sysselsatte honom länge. En annan gång togo de orden hans uppmärksamhet i anspråk: "han hafver beslutit allt under synd, på det han skulle förbarma sig öfver alla"; han kastade sig på sin säng i djup rörelse och upprepade gång på gång de samma orden. Det ofta förekommande uttrycket "Guds rättfärdighet" fattade han såsom god katolik alltid så, att dermed förstods Guds *fordran af rättfärdighet* och att Gud är *färdig* att handla efter *rätt* med menniskan. Så förstådt var det ett förfärande ord för Luther, det han önskade icke hade funnits i bibeln. Men omsider gingo honom ögonen upp öfver den rätta meningen, då han såg deri antydt "den rättfärdighet, som af Gud kommer genom tron", eller Kristi rättfärdighet, som blir menniskans genom tron allena—och nu "kände jag mig", skrifver han, "helt och hållet född på nytt och genom den öppna dörren inkommen i paradiset". I den mån dessa och liknande bibelsanningar gingo upp till klarhet för honom, ställde de sig också upp emot de läror, som kyrkan förkunnade såsom sanning. Då de senare icke kunnat lösa hans svårigheter, men bibeln tröstat honom och låtit honom se fridshamnen, kunde det ej gå annorlunda än att bibeln fick behålla rätt och blifva den afgörande auktoriteten, ehuru Luther derför icke vågade i ringaste mån betvifla påfvens ofelbarhet. Han var så fast i sin tro på kyrkans och påfvens ord, att han bekände sig hafva lust att dräpa hvem som helst, som vågade säga ett ord emot "den helige fadern". Luthers ord i hans bref till påfven andades ock i lång tid innerlig vördnad och tillgifvenhet, under det han ej dolde hvad han trodde påfven borde göra.

Emellertid fingo katolikerna sjelfva upptäcka för Luther *motsatsen* emellan deras tro och bibelns och dermed stadfästa den senares myndighet. Herren ledde det derhän. 1507 nödgade man Luther att låta prestviga sig, hvarigenom han infördes i det offentliga förkunnandet af skriften. 1508 kallades han till filosofieprofessor vid det nya universitetet i Wittenberg, gjordes 1512 till teologie doktor, dermed han fick sig ålagdt att utlägga och försvara den heliga skrift, hvarom han ock lade sig all vinning. Detta gaf honom äfven rätt att i form af teser framställa och försvara sina meningar i något ämne. 1510 sändes han till Rom i sin ordens angelägenheter. Så stora förhoppningar han än gjorde sig om andlig vinst och stora förtjenster i denna "heliga stad", och så flitig han än var att besöka alla heliga orter, läsa messor m. m., så fullt öfvertygad var han, när han lemnade staden, att den var ett riktigt Sodom, bygdt på helvetet. Efteråt bekände han, att han icke ville hafva den resan ogjord för en stor summa penningar.

MARTIN LUTHER

år 1528.

MARTIN LUTHER år 1546.
(Efter ett träsnitt af Kranach.)

MARTIN LUTHER
i likkistan.

LUTHERS FADER.

LUTHERS MODER.

Till denna frigörelse från kyrkotron till tro på skriften hjelptes Luther vidare genom striden om aflaten, denna ohyggligaste frukt af påfveväldets teologi. Här såldes syndernas förlåtelse mot kontant och ropades ut på äkta marktschreiarvis på gator och torg, att man väl måste vara stockblind för att icke se bedrägeriet. Detta stridde så helt och hållet emot den mångåriga och djupa erfarenhet Luther haft af synd och nåd, att det ej kunde annat än uppröra honom, så mycket mer som de, hvilka han i biktstolen förmanade, beropade sig på sina aflatsbref. Detta gaf anledning till de 95 teserna, början till reformationens stora verk, i hvilka Luther nedlägger de evangeliska sanningsfrön, som grodde hos honom, ehuru de annars äfven voro fulla af katolskt nit. I anledning af dessa teser uppstod en väldig skriftstrid och 1519 en vidlyftig disputation med d:r Eck, hvarunder man dref Luther att allt bestämdare hålla sig till den heliga skrift emot både påfve och kyrkomötesbeslut. Samma följd hade redan kardinal Cajetans försök i Augsburg 1518 att med sin myndiga ton bringa Luther till tystnad. Slutligen erinra vi om riksdagen i Worms 1521, der man endast fordrade, att Luther skulle återkalla, och dermed tvang honom att inför rikets ständer förklara, att han icke emot sitt samvete kunde eller ville återkalla, såvida han ej med *den heliga skrift* blefve öfvertygad om villfarelse.

Vi kunna af det föregående se, huru Herren tändt en eld i Luthers inre midt under det tjocka katolska skalet. Denna eld af syndanöd och frälsningsbekymmer kunde icke qväfvas, men tid tog det, innan skalet kunde bräckas. Den katolska kyrkans auktoritet måste dock omsider vika för den heliga skrifts, och detta var uppenbarligen en hufvudafsigt med den gudomliga uppfostran, näml. *skriftens ensamt gällande anseende.* Skriften blef den klippa, hvarpå Luther blef ställd och på hvilken han ock kände sig trygg gent emot alla andra auktoriteter.

Dock var det icke blott *Skriftboken* som sålunda åter fick sitt anseende; Luther fick äfven lära *medelpunkten* deri, kring hvilken allt vänder sig, näml. *frälsningen af nåd* eller med andra ord *rättfärdiggörelsen af tron* utan gerningar. Utan denna väldiga samvets- och verldsskakande sanning hade skriftens lösgörande från de romerska kyrkobanden varit ändamålslöst, ja kunnat blifva farligt, emedan det bedrägliga menniskohjertat då lätt kunnat göra sin egen auktoritet gällande genom att kläda den i skriftens, såsom så ofta sedan skett och i denna tid alltjemt sker. Denna evangelii kärna och perla, för hvilken Luther vågade allt, kunde han icke så lätt läsa i bibeln, ej heller så lätt tro som många nu kunna. Vi hafva sett huru Herren väckte behof deraf och hunger derefter och ej lät detta behof och denna hunger stillas, förrän lifskällan sprang upp i ordet: "den rättfärdige skall lefva af tron". Vi hafva blifvit erinrade om, huru uttrycket "Guds rättfärdighet" marterade Luther, tills hans ögon öppnades för dess fröjdefulla mening, som ock gjorde honom drucken af himmelsk glädje. Under den kamp han hade att föra med motståndare, som till döds bestridde de enklaste trossanningar, leddes han allt mer in i Pauli sinne och ord: "af nåden ären I frälsta genom tron och det icke af eder; Guds gåfva är det, icke af gerningar, på det *ingen* skall berömma *sig*". *Ingen* sanning utgör en *så fullkomlig motsats* till romerska kyrkans *innersta väsen*, som den Luther i Guds skola behöfde så lång tid att lära, men fick ock så grundligen lära och sedan framhålla för all verlden. Den var det väldiga vapnet i Luthers hand, hvarmed han tillkämpade sig seger, och *intet annat va-*

pen kan än i denna dag öfvervinna evangelii fiender utom eller inom oss, i eller utom församlingen.

Vi vilja ånyo erinra oss, att det var icke på *det egna tänkandets väg*, som Luther lärde hvad han fick lära; utan på *samvetsvägen*, på den djupaste och grundligaste erfarenhetsväg, derunder Herren ledt hans steg.

Efter hvad som nu är sagdt, behöfva ej många ord spillas på uppvisandet af Luthers *kallelse* att vara reformator. Har Gud så uppenbarligen *uppfostrat* honom och *beredt* honom till ett sådant verk, så har han dermed *kallat* honom dertill. Men äfven från mensklig synpunkt är hans kallelse klar. Då kyrkan sjelf gjorde honom till "den heliga skrifts doktor", gaf hon honom dermed makt och rätt att utlägga skriften och försvara den emot dess vedersakare. Luther trängde sig dock icke fram, utan Herren nödgade honom både invärtes och utvärtes till det verk han hade att utföra.

Läsare! Låt dessa i hast nedskrifna rader vara dig en påminnelse om den gudomliga sidan af Luthers uppfostran och dermed af reformationen sjelf. Låt hvarken *skriften* eller dess medelpunkt *frälsningen af nåd*, vare sig af öfvertro eller otro, af påfvisk eller menniskotörnuftets auktoritet och myndighet röfvas ifrån dig; bygg ditt hus för den instundande evigheten icke på sanden, utan på den fasta klippan!

T. N. H.

LUTHER SÅSOM MENNISKA, KRISTEN OCH PREDIKANT.

LUTHER VAR SÄND AF GUD till en välsignelse för kristenheten, ja, för hela jordens befolkning. Denna sanning har Gud sjelf med så lefvande bokstäfver inskrifvit i historien, att katolikernas häftiga anfall icke förmå utplåna Luthers minne ur verldens häfder. Så länge det fins en kyrka på jorden, som är tacksam för Guds nåd i Kristus Jesus, skall denna samma kyrka prisa Herren, som uppväckt sin tjenare Luther att för arma syndare åter förkunna den gamla bibliska sanningen: "den rättfärdige skall lefva af sin tro". Luther var en evangelii budbärare. Gud lät genom honom för folken kungöra himmelsk och jordisk frihet i Jesu Kristi namn. Aposteln Paulus säger om sig: "men då Gudi täcktes, som mig af min moders lif afskilt hafver och kallat mig genom sin nåd dertill, att han ville uppenbara sin Son genom mig". Gal. 1: 15—16. Vi prisa Guds nåd, om vi erkänna, att Gud så hade afskilt och kallat Luther till reformator. Vi förneka Guds nåd, om vi förtiga eller förneka Luthers gudomliga kallelse. När Gud kallar någon menniska till ett särskildt arbete, så utrustar han ock med särskilda gåfvor. Luthers egendomliga karaktär och begåfning voro derför förvisso ett Guds verk. Herren, som sjelf uppmanat oss genom aposteln Paulus att på ett rätt sätt "skicka oss efter tiden", har säkerligen sjelf skickat sig efter tiden, då han utrustade och sände Luther. Mycket uti Luthers karaktär och sätt att gå till väga förvånar oss, ja, synes rent af gifva oss rättmätig anledning till anstöt. Det duger dock ej att vi i alla stycken mäta Luther efter vår måttstock, eller döma honom inför vår domstol, ty en ovanlig tid, ovanliga händelser, en ovanlig kallelse fordra en ovanlig man med ovanliga seder och sätt. Luther var en syndare, det känna vi, när vi läsa hans lefnadshistoria, det kände han genom Guds nåd ännu bättre sjelf. Men att han drefs af en särskild Guds kallelse, det kände och bekände han också på det bestämdaste. Allra minst tänkte Luther på att förklara eller låta förklara sig ofelbar, men starkast af allt betonade och utropade han, att Guds ord är ofelbart.

Det är i allmänhet af stor nytta att noga betrakta och lära känna en utmärkt mans karaktär och skaplynne. Det måste derför med all säkerhet medföra stort gagn att söka lära känna Luther, en man som Gud på ett så uppenbart sätt har utmärkt framför andra män i nyare tiden. Lutheraner i all synnerhet borde vara förtrogne med Luthers egenskaper såsom menniska, kristen och predikant.

Luther föddes i en stilla, oansenlig bondfamilj. Han var sålunda en man "af folket". Han säger sjelf: "jag är en bondes son, min fader, farfader och stamfader voro äkta bönder". I sitt hem uppfostrades han till den stränga enkelhet, den hårda arbetsamhet, det

lifvets allvar, som blef af så stor betydelse för hans lefnads kallelse. Den känsla af frihet och oberoende, förenad med det förstånd, den sans, den stilla arbetsamhet, som finnes hos en äkta bonde, verkade ända från barndomen välgörande på den man, som var kallad att krossa bojor, på hvilka verldens mäktigaste, visaste, lärdaste och snillrikaste män förgäfves försökt sina krafter. Den som i ordets skönaste bemärkelse skulle blifva en folkets man måste uppväxa och lefva midt ibland folket. Den som vill träffa folkets hjerta, måste känna folkets känslor; den som är kallad att predika evangelium för de fattige, måste sjelf af erfarenhet veta hvad fattigdom är. Af en "goddagspilt" hade aldrig blifvit en reformator sådan som Luther. Men Luther tillhörde icke blott en enskild, fattig bondfamilj; han var en hel tids, ett helt folks man. Alla goda krafter och gåfvor, som funnos på den tiden och särskildt bland det tyska folket, voro i synnerligt hög grad gifna åt Luther.

Hos de germaniska folken träffa vi från gammalt ett djupt religiöst allvar. Det är ju rent af rörande att läsa våra förfäders gudasagor. Hvilket innerligt allvar, hvilken barnslig tro i detta afguderi; hvilken sedlig stränghet och kraft hos dessa folk redan på hedendomens ståndpunkt! När Gud sände kristendomen till dessa folk, så fingo de just hvad som motsvarade deras religiösa behof. Den religiösa innerligheten och allvaret är derför ett grunddrag hos dessa folk äfven under kristendomens djupaste förfall vid slutet af medeltiden. *Djup vördnad för Gud och heliga ting* var derför sjelfva grundkapitalet i Luthers karaktär. Utan denna grundkraft hade Luther aldrig blifvit den väldige jätte i historien han blef. Paulus säger: "Jag tackar Gudi, den jag tjenar ifrån mina föräldrar uti ett rent samvete". 2 Tim. 1: 3. Så kunde ock Luther säga, såsom vi kunna se af hans egna berättelser om sitt föräldrahem och sin barndom. Gudsfruktan är kärnan i folklifvet. Der kärnan saknas, der ruttnar snart hela trädet ned. *En djup, innerlig, sjelfuppoffrande kärlek till folket i allmänhet* utmärkte Luther. Han ville folkets andliga och lekamliga väl och var färdig att offra alla sina kropps- och själskrafter, ja, hela sitt lif för detta mål. Med denna allmänna kärlek förenade han den mest glödande, men ock sansade fosterlandskärlek. Huru ofta talar han icke i sina skrifter med hjertgripande ömhet om sina tyskar och sitt Tyskland. Att hans älskade folk måste förtryckas af en utländsk tyrann, påfven i Rom, det grep hans hjertas innersta så, att det utgöt sig mot påfvedömet i sådana tal och ord, dem vi ännu i dag med förvåning måste likna vid åskknallar. Det är den brinnande kärleken till folket, den hänsynslösa uppoffringen för allmänhetens bästa, som framkallat dessa oförlikneliga kraftord. Denna Luthers allt öfvervinnande kärlek till sitt folk är så öfverväldigande, att en ifrig katolik, d:r Döllinger, en af nutidens lärdaste teologer, måst erkänna: "Luther är den väldigaste folkman, den mest populära karaktär, som Tyskland någonsin egt". Ett storartadt vittnesbörd från en så högt uppsatt katolik! "Kärleken är starkare än döden". Denna glödande menniskokärlek gjorde, att Luther kunde trotsa de största faror, när det gälde att tjena medmenniskor. Det var denna kärlek, som tvang honom att uppspika sina nittiofem teser på slottskyrkodörren i Wittenberg den 31 Oktober 1517. I sin barnsliga enfald trodde Luther först, att påfven hyste samma ömma kärlek för folket. Sålunda väntade Luther, att påfven genast skulle upphäfva aflatshandeln, så snart det förspordes, att denna handel var till skada. Samma ömma kärlek dref Luther att år 1520 utgifva 3:ne skrifter: den första "Till det kejserliga majestätet

och adeln af tyska nationen", deri han visade, huru tyska folkets rättigheter oförsynt trampades i stoftet af påfveväldet; den andra "Om kyrkans babyloniska fångenskap", hvari Luther bevisade, att Kristi sanna och fria kyrka hade blifvit tillfångatagen under påfvens menniskostadgar; den tredje "Om en kristen menniskas frihet", med hvilken bok Luther ville uppväcka alla menniskor att besinna sin samvetsfrihet i Kristus Jesus. Vi böra söka göra oss den mest innerliga och lefvande föreställning om denna ömma kärlek till folket hos Luther, annars kunna vi icke fatta den stormande och brännande ifver, som brusar genom hans skrifter. Vi häpna så att vi äro färdiga att mista anden, när vi höra honom kasta sig öfver påfven, konungen af England och andra höga personligheter, som ville hindra evangelii framgång. Hans språk är vid sådana tillfällen oerhördt stormande och våldsamt. Denna ifver liknar en moders, som söker rädda ett älskadt barn ur ett vilddjurs käftar. "Jag nitälskar eder i Guds nit", sade Paulus. Det var af den orsaken aposteln med så glödande ifver afvärjde irrlärarnes anfall på Kristi dyrköpta hjord. Att Luther emellanåt lät den menskliga häftigheten och vreden råda i sina stridsskrifter, måste vi erkänna och erkänna det så grundligt, att vi icke likt många lutheraner i vår tid göra Luther till ett förkläde och försvar för köttsliga, lidelsefulla och förderfliga lärostrider och ilskna smädelser mot olika tänkande. Men *ett* kunna vi aldrig med rätt förneka, och det är, att Luther besjälades af en hjertinnerlig kärlek till Gud och sina medmenniskor. Det är derför det tar sig så gräsligt illa ut, när en kärlekslös menniska kläder sig i Luthers stridsrustning. Vår kära lutherska kyrka har, tyvärr, måst lida förfärligt af trätlystna och grälsjuka menniskor, hvilka gjort Luthers stridssätt till den förnämsta trosartikeln i vår kyrkas lära och menat, att strid utan kärlek är detsamma som strid af kärlek.

En man i forntiden yttrade: ingenting menskligt är för mig främmande. Luther var en sann menniska; hans innerliga och allvarliga kristendom tillintetgjorde aldrig det rent menskliga hos honom. Kristus har kommit icke till att förderfva menniskornas själar utan till att frälsa dem. Derför vill icke kristendomen förstöra menniskan, utan han vill pånyttföda, helga och förhärliga henne. "Der Herrens Ande är, der är frihet". Der är således icke våld och tvång, men der är icke heller köttslig frihet. Det är särskildt utmärkande för den lutherska kyrkan, att hon lärer en sådan kristendom, som icke förstör utan upprättar menniskan. Aposteln frågar: "göra vi då lagen om intet med tron? Bort det, utan vi upprätta lagen". Så kunna vi ock fråga: göra vi då menniskan om intet med den kristna tron? Den lutherska kyrkan svarar: bort det, utan vi upprätta menniskan. Så sökte ock Luther upprätta ett sant menskligt och kristligt folklif genom Guds ord. Detta var ett verk, som kunde ske endast så småningom. Det gälde att så senapskornet och sedan vänta på växten. Detta växande gick så långsamt, att Luther sörjde på det bittraste öfver sitt folks otacksamhet mot evangelium. Han tänkte på fullt allvar att flytta från Wittenberg, emedan han såg så mycken ogudaktighet i den stad, som borde hafva varit ett mönster i kristlig innerlighet och allvar, i sedlighet och goda gerningar. Likväl ville aldrig Luther likt Calvin tvinga menniskorna till gudsfruktan med stryk. Geneve, der Calvin bodde, måste vara fromt, antingen det ville eller icke. Visade någon der ett verldsligt sinne i lust och lek, så fick han pisk, och ville han ej bättra sig, så kördes han ur staden. I Wittenberg åter herskade frihet, så att hvar och en fick vara en menniska, och den

som ville, fick vara en kristen; den som var en sann kristen, fick på samma gång vara en verklig menniska. Men der sådan frihet är rådande, der får man ofta se det köttsliga sticka fram rätt bjert och förargelseväckande. Häraf kommer bland annat vårdslösheten om söndagen hos det tyska folket, häraf det lättsinne, hvarmed tyskar ställa till verldsliga lustbarheter på Herrens dag. Se vi deremot på de engelska folken, så finna vi, att de från barndomen åtminstone äro skrämda till att iakttaga en yttre stillhet och ett utvärtes allvar på söndagen. Utaf denna egendomliga mensklighet hos den lutherska kyrkan kommer ock, att hon vid första påseendet synes hafva i mycket mindre mån satt en kristlig prägel på folklifvet, än den reformerta kyrkan. Det reformerta folket ser frommare ut än det lutherska. Engelsmannen och amerikanen vänder alla goda sidor utåt, det dåliga och fula döljer han. Nordtysken och svensken vänder genast allt det dåliga utåt, det goda döljer han. Luther var en afgjord fiende till allt påtvunget, tillgjordt och konstladt andligt beteende. Rent spel skulle det vara. Just som man var, skulle man vara, ej försöka synas frommare, än man i själ och hjerta var. Allt munkväsende i hvad form det än uppträdde var för Luther en styggelse. Munken tillintetgjorde menniskan, derför måste munken tillintetgöras och förstöras, på det menniskan åter måtte komma fram sådan hon är, för att pånyttfödas, omskapas och helgas i sanning. Aldrig få vi lemna denna sak ur sigte, om vi vilja rätt förstå Luther och den lutherska kyrkan.

Luther var en ifrig vän af kunskap och bildning. Att han satte Guds ord högt öfver all mensklig vetenskap, behöfva vi knapt antyda. Att återgifva folket Guds ord, den heliga skrift, var hans lifs högsta fröjd och ära. Det var derför han skyndade med så oerhörd och outtröttlig ifver med sin öfversättning af bibeln. Det var äfven derför han så högt berömde boktryckarkonsten och kallade den "Guds högsta och bästa gåfva, hvarigenom han utbredde evangelium". Luther stod på höjden af sin tids vetenskap och bildning. Han skattade de verldsliga kunskaperna högt och afskydde okunnigheten på det djupaste. Det väckte hans bittraste harm, att påfven ville hålla folket i okunnighet. I många skrifter har han på det kraftigaste ifrat för upprättandet af goda skolor, för presters och andras grundliga undervisning. När några, som hetsigt åberopade sig på Andens omedelbara upplysning, ville utrota lärdom och vetenskapliga studier, skolor, universitet, professorer och studerade prester, så satte sig Luther på det kraftigaste emot dessa "svärmeandar", ja, han predikade så, att desse "himmelske profeter" med harm flydde från Wittenberg. Det är reformationen den nyare tidens vetenskap har att tacka för sin frihet, sin kraft och sin framgång. Hos Luther kunde det icke blifva fråga om strid mellan bibeln och vetenskapen, ty han ville ej veta af en vetenskap, som till den grad förlorat vettet, att hon föraktar och förnekar Guds lefvande ord. Just vetenskapen behöfver med uppriktighet och sanning säga: "ditt ord är mina fötters lykta och ett ljus på alla mina vägar".

För de *sköna konsterna* hade Luther ett öppet sinne och skattade dem mycket högt. "Jag är", sade han, "icke af den meningen, att genom evangelium alla sköna konster böra förstöras och förgås, såsom somlige föregifva, utan jag ville gerna se alla konster, i synnerhet musiken, i dens tjenst, som gifvit och skapat dem". *Målarkonsten* användes ifrigt i evangelii tjenst. Huru hafva icke de kopparstick, som illustrerade Luthers skrifter, ver-

kat på folket! Målaren Lucas Kranach var en af Luthers intimaste vänner. Den store Albrecht Dürer var evangelii hjertevän och Luthers beundrare. Det är allmänt bekant, med hvilka lifliga och starka ord Luther prisade *musiken*. Sång och musik var för honom hufvudsak vid gudstjensten. I Luthers hem var musiken omistlig. Sjelf var han skicklig sångare, lut- och flöjtspelare. Flera gånger var musiken ett medel att trösta och upprätta Luther, då han var nedböjd af stor bedröfvelse. Han hade Davids erfarenhet i detta stycke, och han samlade omkring sig en musikalisk vänkrets såsom gamla testamentets konungslige sångare.

För Guds *under i naturen* hade Luther en varm känsla. Vi minnas ju, huru han på sitt barnsliga sätt prisar de kära foglarnes teologiska kunskap, och huru hjertligt han glädes öfver blommorna och växterna i allmänhet. *Familjelifvets välsignelser* voro för Luther ett ämne till ständigt tack och lof inför Gud. Luther återinförde *hemmet*, denna stora Guds gåfva, i kristenheten. Påfvedömet hade förstört eller åtminstone på det högsta skadat familjelifvet. När vi läsa Luthers skoningslösa anfall på munkväsendet, undra vi emellanåt, om han icke gick för långt i sin ifver emot klostren, emedan vi veta, att dessa i synnerhet under den äldre tiden varit till så stor välsignelse för missionen, vetenskapen, konsten och civilisationen i allmänhet. Besinna vi, att klosterväsendet i sitt förfall bragte den yttersta vanära öfver hemmen, ja, rent af uppref och förstörde familjelifvet, så skola vi tacka Herren af hjertat för reformationen, hvarigenom det kristliga hemmet och familjelifvet framställdes i den ära, trefnad och ljufva frid, som kristendomen gifver åt denna Guds ordning. Att betrakta Luther såsom familjefader hörer till det skönaste och lärorikaste vi kunna företaga oss på jubelåret. Allt som på ett rätt sätt kunde sprida kärlek, glädje, frid, trefnad och ljuf sällhet i hemmet, använde Luther på det älskligaste sätt. Här var Luther en ädel och sann menniska, helgad af nåden. Här står han såsom ett lysande exempel på kristendomens välsignelse för folklifvets allra vigtigaste angelägenheter. Såsom make var Luther godmodig och älsklig i hög grad, såsom fader allvarsam men full af den allra innerligaste ömhet och kärlek. Han lekte och jollrade med barnen såsom ett barn. Hans bref till lille Hans är ett mästerprof på kristendomsundervisning för de små. På allt sätt ville Luther bereda trefnad, glädje och sann lefnadslust för de unga. Hans tankar om själs- och kroppsöfningar för ungdomen äro sunda och visa en djup inblick i ungdomslifvets natur och behof. Allra minst kunde Luther lida, att man klädde ungdomen i kristendomen såsom i en tvångströja. Denna Luthers afsky för allt tillgjordt och påtvunget kristendomsväsende gjorde, att han någon gång såsom i kyrkopostillan har uttalat sig gillande öfver anständig dans. Sådana uttryck hafva naturligtvis varit välkomna för alla verldsmenniskor, hvilka vilja försvara hvad som icke är förenligt med ett kristligt sinne. Dansen måste afskys icke allenast af den allvarlige kristne, utan af hvar och en som vill bevara den omistliga skatt, som heter sedlig blygsamhet och finkänslighet. Luther har ock på det kraftigaste bestraffat dansen och andra syndiga nöjen i allmänhet. Han sökte på allt sätt befordra tukt och goda seder bland ungdomen. Huru han ifrade för ungdomens kristliga uppfostran och undervisning, veta vi af hans katekes och andra skrifter. *Guds ord* var för Luther hufvudsaken i familjelifvet, men jemte Guds ord använde han med tacksamhet alla Guds goda gåfvor, hvilka äro oss gifna till fröjd och trefnad. Att Luther

var ytterst *känslig och tillgänglig för kristlig vänskap* och ett *sant sällskapslif*, veta vi af hans lefnadshistoria. Det var i hemmet och i den kristligt glada vänskapskretsen, som Luther höll de friska samtal, om hvilka vi få en liflig föreställning i de s. k. "bordsamtalen", dem vi ju hafva läst eller borde läsa. Det var ock vid dessa tillfällen Luther drack med måtta det gamla tyska ölet, som utan tvifvel liknade vårt gamla svenska öl. Nutidens tyskar vilja naturligtvis med denna Luthers sed försvara sitt olyckliga bierdrickande. Redan på sin tid klagade Luther bittert öfver tyskarnes superi och omåttliga öldrickande. Det är lätt att se i Luthers lif och skrifter, att han icke var någon advokat för bierväsendet.

En sak, som vi icke få glömma, när vi betrakta Luther såsom menniska, är hans kärlek för poesien, särskildt den heliga poesien. Luther var en man af djup, innerlig och varm känsla. Känslans språk, poesi och musik, måste derför ligga honom ömt om hjertat. Man plägar tala om odödliga skaldeverk. Om något poetiskt stycke är odödligt, så är det Luthers psalm: "Vår Gud är oss en väldig borg". Hvilken menniska med hjerta förmår motstå det väldiga intryck, som denna psalm gör, när den spelas och sjunges väl. Vi böra ock vid tal om Luther såsom pånyttfödd menniska erinra oss hans ömhet för de fattige, sjuke och nödlidande. Hans kristligt varma hjerta skonade intet, när det gälde att hjelpa den nödlidande. Mor "Käthe" klagade mången gång öfver sin mans hänsynslösa frikostighet mot de nödstälda. "Kära Käthe", svarade Luther, "Gud är rik, han skall gifva oss annat i stället".

Vi sade förut, att hos Luther den tidens skönaste gåfvor, krafter och rörelser voro förenade, såsom i en brännpunkt. Det var så. Det var en riddarväsendets tid. Om det någonsin funnits en tapper och ädelsinnad riddare, så var Luther en sådan. När han drog Guds ords svärd, så skakades hela påfvedömet af en enda man och hela Nord-Europa löstes ur fjettrarna, så att äfven den öfriga delen af verlden fick välsignelse af denna befrielse. Luthers tid utmärktes af en nyvaknad ifver för vetenskap, vitterhet, konst, qvickhet, satir, med ett ord, själskrafternas och det menskliga snillets användning på alla områden. Hos Luther finna vi den mest blixtrande och bitande qvickhet och satir, isynnerhet när hela hans innersta är upprördt af påfvedömets förvillelser. När Luther använde sitt ojemförliga kraftspråk, kunde ingen motståndare stå för denna mördande eld. När hans ord mången gång göra ett så öfvervältigande intryck på oss nu, hvad måste det icke hafva varit då, när orden kommo färska midt in i lifvet sådant det då var! Tiden var grofkornig och i många afseenden rå. Vi se, att Luther har skattat åt tiden, ty han är mången gång allt för grofkornig för vår tid och vår smak. Han är emellanåt alltför mensklig, hvarför man ock finner, att bibelns språk är så utomordentligt skönt, mildt och himmelskt i jemförelse äfven med Luthers skrifter.

Ville vi något närmare betrakta Luther såsom *kristen*, så faller oss hans djupa och allvarliga *uppriktighet* först i ögonen. Man må undra, hvad den skulle vara för en menniska, som vågade se historien i ansigtet och påstå, att Luther var en skrymtare. Betrakta blott ett någorlunda äkta porträtt af Luther och säg, om du har framför dig bilden af en skrymtare. Denna fria, öppna, klara blick, dessa blixtrande ögon säga dig vid första ögonkastet: jag menar från djupet af mitt hjerta hvad jag säger. Det är i sanning en

njutning att se bilden af Luthers ärliga ansigte. Det var en man, som såg Gud och människor rätt i ansigtet. Alla advokatknep voro fjerran från denna stora, ärliga och ädla själ. Derför, när Luther fann någon menniska, som han trodde vara falsk, så utöste han hela fullheten af sin harm öfver en sådan. Han fann hela påfvedömet vara endast ett hyckleri, det är derför han så harmas deröfver. Hvad vi vidare finna i Luthers kristendom är den vigt han lägger på *samvetet*. Knappast har det funnits någon sedan Pauli dagar, hvars samvete var så i djupet uppskakadt af Guds lag som Luthers. Han kände synden i dess innersta och finaste rötter. Derför fördömde han utan prut allt hvad menskliga goda gerningar heter. Det dugde ej att fjeska med talet om ett godt hjerta och en god vilja. Luthers vakna samvete upprördes till det yttersta öfver sådant tal. Ingen lek, ingen dagtingan, intet prut med samvetet. *Mitt samvete är bundet i Guds ord* utropade han inför riksdagen i Worms. Kejsare, påfve och allt var honom intet emot Guds ord och samvetet. Skulle kyrkan uppryckas ur sitt förfall, skulle hela folklifvet omskapas, så måste hela folket fattas och gripas på något kännbart ställe, der alla kände lika, utan afseende på parti, stånd, ålder, förmögenhet och bildning. Detta för ett helt folk gemensamma kännbara ställe, den punkt, der alla i ett helt folk, i en hel mennisko-verld beröra hvarandra är *samvetet*, denna obeskrifliga makt hos menniskan. Luther var den man, som förstod att fatta och gripa folket i samvetet, emedan han kände sitt eget samvete. När han så med Guds ord grep fast i menniskornas samvete, så framkallade han en hel omgestaltning i kyrka, stat, samhälle, familj, skola, vetenskap och hela lifvet. *Innerlig kärlek till Guds ord* var ett det mest framstående drag i Luthers kristliga lif. Guds ord stod för honom högt öfver allt menniskoord och öfver all menniskovisdom. Man behöfver icke länge läsa Luthers skrifter förrän man ser, att han måste hafva läst den heliga skrift med ovanlig ifver och flit. Han anför både nya och gamla testamentets skriftställen med den mest obesvärade ledighet. Hans hjerta och minne voro en fullständig bibelkonkordans. Guds ords tveeggade svärd var ock det vapen han ständigt använde emot djefvul, kött och verld. Genom sin djupa bibelkunskap blef Luther den oöfvervinnelige jätte, inför hvilken de lärdaste och klyftigaste motståndare darrade. Emot påfven och alla hans stadgar satte Luther Guds eviga ord; emot svärmeandar, som åberopade sig blott på anden och det inre ljuset, satte han ock detsamma ofelbara Guds ord. Luther var en *bönens* man. Det finnes ingen lefvande kristendom utan bön, och just derför var Luther en så frisk, sansad, brinnande och lefvande kristen, emedan han höll sig med sådan ifver till Guds ord och bönen. Vi hafva ju i reformationshistorien läst märkvärdiga bevis på Luthers böneifver och bönekraft. Under riksdagen i Augsburg, då Luther vistades på Coburgs slott, skref han väggarna i sitt rum fulla med bibelspråk och kämpade under glödande andakt med Gud i bönen. "Jag anser", sade han sjelf, "min bön vara starkare än sjelfva djefvulen, och vore det icke så, så hade Luther för längesedan varit förlorad. Om jag en enda dag underlåter bönen, så förlorar jag en stor del af trons eld". Vi märka orsaken, hvarför vi i Luthers skrifter finna en sådan frisk och brinnande ande, en sådan kraft och smörjelse. Luther "aktade på Guds ord och bönen", (Apg. 6: 4), deraf kommer denna anderikhet i Luthers skrifter, tal och hela verksamhet.

Kärnan och medelpunkten i Luthers andliga lif var *Kristus*. Med Paulus kunde han derför i sanning säga: *Kristus är mitt lif*. Kristus är ock medelpuukten i Luthers lärosystem. *Vi tillfångataga allt förnuft under Kristi lydnad*, säger hednaaposteln. Detta var ock valspråket för Luthers hela lif och verksamhet. Med andra ord: det var rättfärdiggörelsen af nåd för Kristi skull genom tron, som var sjelfva hjertat af Luthers kristliga lif. Vilja vi rätt fatta detta, måste vi grundligt läsa Luthers större utläggning öfver Galaterbrefvet. I företalet till denna utläggning säger han: "i mitt hjerta herskar denna enda artikel, nämligen tron på Kristus; och ifrån denna, genom denna och till denna komma och återvända dag och natt alla mina andliga betraktelser". Göra vi icke mer till firande af jubelåret, så borde vi åtminstone företaga oss att i höst genomläsa denna Luthers bok, deri han icke utlägger skriften i vanlig mening, utan rent af *lefver* i skriften med ande, själ och kropp. Evangelii fullhet flödar ur den eldige mannens hjerta, och när han slår till emot all egenrättfärdighet, hör man Pauli andlige broder.

Tron på *sakramenterna såsom verkliga nådemedel* var hos Luther synnerligen innerlig och stark och gaf hans andliga lif denna märkvärdiga gedigenhet, fasthet, visshet och orubblighet, som är så nödvändig för en kristen under stormar, strider och frestelser. När allt mörknar, när alla känslor fara, hvar och huru skall själen då finna och hålla Kristus, sin Frälsare? I *ordet, dopet* och *nattvarden*. Der är Kristus för syndare. Intet kan drifva bort Kristus ur ordet, dopet och nattvarden, intet kan förderfva och bortdrifva den själ, som håller sig till dessa nådemedel. Sådan var Luthers enkla och orubbliga ståndpunkt.

Låtom oss nu höra något om Luther såsom *predikant*. Att Gud hade gifvit denne man utomordentliga gåfvor såsom folktalare veta och erkänna vi utan någon lång öfverbevisning. Vi behöfva icke läsa många rader ur en predikan af Luther, förrän vi måste utropa: här talar en man, som *sigtar rätt på sina åhörares hjertan*; han vet ock hvar hjertat sitter hos en menniska, han håller sin båge hvarken för högt eller för lågt. Hans språk är så enkelt och lifligt, att ett barn kan fatta dess mening. Intet tomt känslopråI, inga såpbubblor, ingen fradga, intet lärdomskram, inga klyftigheter eller lärda fraser. Rakt på sak med ett språk, om hvilket gemene man måste säga: det är mitt modersmål han talar. "Man måste", sade Luther, "fråga modern i huset, barnen på gatan, gemene man på torget, man måste se efter på deras mun huru de tala, så förstå de också samt märka, att man talar tyska (svenska) med dem". Till en vän, som frågade Luther huru han skulle predika för en furste, sade han: "Ni bör ställa edra predikningar icke såsom till furstar, utan till det obildade och simpla folket. Om jag i mina predikningar tänkte på Melanchton och de andra doktorerna, så gjorde jag ingen nytta; men jag predikar uteslutande för de okunniga och det behagar alla. Hebreiska, grekiska och latin sparar jag tills vi lärde komma tillsammans, och då göra vi det så konstigt och finurligt, att Gud sjelf är förvånad öfver oss". Med mångahanda sköna och enkla liknelser och bilder sökte Luther i sina predikningar göra den himmelska sanningen *åskådlig* för sinnet. Hans predikningar äro *illustrerade* med bilder ur lifvet och naturen. Såsom vi förut hörde, hade Luther en liflig, varm och innerlig känsla för allt skönt, ädelt, stort och lärorikt i lifvet och i den yttre naturen. Denna Luthers varma och djupa känslighet kom honom

till pass vid hans förkunnelse af Guds ord. Hvad sjelfva formen och uppställningen af hans predikningar angår, så se vi här åter bevis på Luthers afsky för det konstlade. Luther var icke särdeles ängslig om de fina, homiletiska reglerna, ej heller satte han sin ära uti att kunna välja besynnerliga ämnen och göra många och märkvärdiga delar i predikan. Om "tron och kärleken" har skriften så mycket att säga på ett så omvexlande sätt, att det icke tröttar ett sinne, som är öppet för sanningen. Öfver detta ämne "om tron och kärleken" predikar ock Luther med en så förvånande anderikedom, liflighet och kraft, att hans enkla, konstlösa predikningar ingalunda äro enformiga eller tröttande. Emellanåt gjorde hans rike ande predikningarna temligen långa. Men huru mycket och huru skönt kan icke Luther på en kort stund tala öfver en text i *huspostillan!* Fråga vi vidare efter Luthers predikningar med afseende på *innehållet*, så måste vi först och främst säga, att de äro *bibliska.* Den *bibliska texten* regerar helt och hållet i Luthers predikan. Huru glad Luther var, när han fick skrämma Aristoteles och "skolteologerna" från predikstolen och i stället ledsaga Herren Jesus, profeterna, evangelisterna och apostlarne upp på detta heliga rum! Han jublar ofta på det lifligaste deröfver, att han får och kan låta folket höra *Herrens egna ord.* Vidare märka vi, att Luther predikade Guds ord af lefvande *erfarenhet.* Kristendomen var för honom icke blott en gammal historia, eller en torr lära, utan någonting, som han *sjelf upplefvat* och *erfarit*, ja, dagligen lefde och rörde sig uti. Det är derför han slår så kraftiga slag med lagens hammare på samvetet, emedan han sjelf erfarit och dagligen erfor Guds buds makt och allvar; det är derför han förkunnar evangelium med så obeskriflig värma, eld och kraft, emedan han sjelf smakat och dagligen smakar evangelii lif och kraft. "Jag tror, derför talar jag", Det känner man i Luthers predikningar. Luther stod icke och sof på predikstolen såsom om han talat om något, som varit för honom främmande. Orden lefde på läpparne, emedan de lefde i hjertat. Han betedde sig ej heller såsom en skådespelare, ty han höll ej predikstolen för en plats, der predikanten skall visa sig sjelf och sin konst. Ordet, Guds ord var för Luther hufvudsak, deri ligger all kraft. Det står icke till någon mans vilja eller lopp, buller eller bång, utan till Guds barmhertighet. Detta kände Luther på det innerligaste. Han använde i sina predikningar hela Guds ord, lag och evangelium, till varning, förmaning och tröst. Ehuru det var hans hjertesak att predika evangelium för de fattige, försummade han ingalunda förmaningen till ett heligt sinne och lefverne. Kristus till rättfärdighet, helgelse och förlossning var hans predikans A och O, begynnelse och ända. Han kunde ock i sina predikningar storma löst emot påfven och hela hans anhang af falsk lära och falska lärare, emot svärmeandar och förvillelser af allehanda slag. Vi böra härvid komma ihåg, att Luther måste vara polemisk i sina predikningar, d. v. s. han måste med ordet stöta undan påfven, munkarne, och svärmeandarne, hvilka stodo i vägen för Kristus. "Si, Guds Lam" var hufvudämnet i Luthers predikningar. När nu påfve, munkar, helgon, ceremonier och allehanda ting voro uppstaplade såsom en hög skiljemur, så att folket icke kunde *se* Kristus, då blåste Luther friskt och kraftigt i stridstrumpeten och sände ut hela härar af oförlikneliga kraftord emot allt, som stod i vägen för Kristus.

Många lutheraner kunna tyvärr icke rätt skicka sig efter tiden och missbruka derför Luthers exempel till försvar för okristliga stridspredikningar. Luther hade icke hjer-

telust i strid utan i Jesu Kristi frid. Denna Guds frid, Jesu Kristi förbarmande kärlek till syndare genomtonar för den skull alla Luthers predikningar. När han kommer på ämnet om Guds nåd i Kristus, hvilket är fallet nästan i hvarje predikan, då öfverflödar hans hjerta och derför också munnen och pennan af det allra ljufligaste evangelium för syndare. Då ropar han: "Gud är sjelfva kärleken och hans väsende är idel kärlek, så att om någon ville afmåla Gud och träffa väl, så måste han uppfinna en sådan bild som vore idel kärlek, såsom vore Guds natur intet annat än en brinnande ugn och het låga utaf sådan kärlek, som uppfyller himmel och jord". Om någon åter kommer med den förvillelsen, som med Guds kärlek förringar och borttager den sanna betydelsen af Kristi ställföreträdande lidande och död, då ropar Luther med stor ifver: "låter oss för den skull taga oss för ett sådant helvetets gift till vara och icke mista Kristus, den hugnelige Frälsaren". Se predikan öfver episteln på Midfastosöndagen. Kristus först och sist och med honom Guds nåd och kärlek, det var Luthers *amen* i alla predikningar. Noga måste vi märka, att Luther icke ansåg det vara nog med att blott predika. *Kristlig undervisning* och *bildning* måste på det ihärdigaste öfvas jemte predikan. Till detta ämne återkommer han om och om igen i sina skrifter ända ifrån 1520, då han i sin skrift till den kristliga adeln så kraftigt ropade om upprättandet af kristliga skolor, och till sin död. Han fruktade högligen, att girigheten skulle så taga öfverhanden, att man försummade den kristliga skolan. Han beder under djupaste rörelse på det bevekligaste sätt sitt folk att vakna upp öfver denna vigtiga fråga. Man läse hans glödande ord i "predikan om nödvändigheten att hålla barnen i skolan". Känna vi icke Luther såsom den väldige ifraren för den kristliga undervisningen, så känna vi honom ej såsom den väldige folkpredikanten och budbäraren af Kristi evangelium.

"Tänker på edra lärare, de eder Guds ord sagt hafva". Dessa ord gälla oss i synnerhet i år, då vi fira ett Lutherjubileum. De nu sagda orden äro ämnade att vara ett sådant "Tänker". *O. O.*

KORT SKILDRING OCH KARAKTERISTIK AF REFORMATIONEN.

ICKE PÅ GRUND af menniskoslägtets utveckling och framåtskridande i dygd, vetenskap och skön konst, utan efter sitt allvisa råd och i förbarmande kärlek utgaf Gud i sin behagliga tid ende Sonen och lade synden och förbannelsen på honom, på det att vi genom hans lydnad och offer skulle ärfva evigt lif och barnaskap. Så stiftades det nya nådeförbundet i Kristus och lades grundvalen till Guds församling. Sedan var det Herren sjelf som hade i sina händer både judafolket och kejsar Augustus, både det grekiska verldsspråket och handelsvägarne m. m. såsom yttre medel för Guds rikes framgång. Ännu är dock icke allting underlagdt Kristus, och icke heller utgöra alla menniskor en troende Kristi församling. Församlingen står derför i kamp och strid emot Guds rikes fiender och måste alltjemt införlifva och förnya sig i Kristus samt tillväxa i hans nåd och kännedom. Detta är kyrkans reformation. Likasom kyrkans grundläggning, så är också hennes reformation ett Guds verk i hans behagliga tid och genom hans utkorade redskap. Sålunda bevisar sig reformationen såsom ett Guds verk genom tron på Kristus (Joh. 6: 29) och genom Guds frid i våra hjertan (Joh. 14: 27). Den finnes ännu qvar (Apg. 5: 39) och utvidgar sig öfver hela verlden medelst Kristi evangelium (Rom. 10: 13—18; Mark. 16; 15). Medeltidens historia visar oss, att hvarken prest- eller konungavälde, hvarken mensklig bildning och konst eller klostrens trälaktiga fromhet kunde åstadkomma en kyrkans förnyelse. Men Gud lät språkstudier och boktryckarkonsten, furstarne och kejsarens strider m. m., Luthers uppfostran i klostret och besök i Rom tjena till en sådan kyrkans förnyelse. Luther ämnade icke sjelf blifva reformator, utan Herren dref honom dertill genom sin Ande, genom samvetsnöd och fiendernas ondska. Luther yttrade sig sedermera härom: "menniskorna gjorde sig fåfäng möda; ty Herren hade uppvaknat och stod färdig att döma folken". Och vid ett annat tillfälle sade han: "Gud icke blott leder mig, utan han drifver och hänför mig, jag är icke mera herre öfver mig sjelf. Jag skulle vilja lefva i lugn och ryckes midt in i stridshvirflen". Likasom aposteln Paulus var Luther, reformationens store målsman, ett Herrens utkorade redskap till att bära Kristi namn inför konungar och folk.

Reformationen är kyrkans återvändande från menniskors stadgar och gerningar till Kristi evangelium och hennes fanammande af Kristi rättfärdighet genom tron på honom, samt bevisar sig derför uti hennes nya troslif i Jesu Kristi kärlek och efterföljd. Sålunda är reformationen icke en blott protest mot Roms himmelskriande laster och villfarelser, ty sådana protester hade många redlige män redan inlagt och dock uträttat föga dermed. Icke heller är den ett blott befriande af menniskans tanke och vilja från det förhatliga

romerska träldomsoket; ty med evangelium sökte våra reformatorer att taga allt förnuft till fånga under trons lydnad och erkände ingen annan frihet än frigörelsen i anda och sanning genom Jesus Kristus. Stora och varaktiga förmåner och friheter äfven för den borgerliga samlefnaden förde reformationen med sig; men härvid hafva dessa Jesu ord sin tillämpning: "söken först efter Guds rike och hans rättfärdighet, så faller eder allt detta till". Allt detta gäller särskildt om den evangelisk lutherska kyrkans reformation, som vi vilja försöka skildra.

En kyrkans reformation var i sanning nödvändig. Rom hade väl i yttre måtto fasthållit kristendomens allmänna grundsanningar och äfven läran om Kristi gudom. Men det hade undangömt bibeln och till lärans skydd upprest en massa af menskliga bålverk, hvilka snart blefvo satte i Kristi ställe. Traditioner, munkordnar, biskopar och påfvar skulle försvara den kristna tron, men införde i stället antikrists regimente. Guds Ande vek derför undan, hans sanning förvandlades i lögn, och den arma hopen lemnades åt villfarelsens mörker och åt skamliga lustar. Villfarelsen visar sig t. ex. i läran om messoffret, om skärselden och påfvens välde, i dyrkan af jungfru Maria och helgonbilder, samt i den skändliga aflatshandeln, i munkars, presters, biskopars och påfvars vederstyggliga girighet, högmod och otukt. Öfverallt yrkades på en reformation; men påfven och hans anhang stodo deremot. Till och med nunnorna i ett kloster förklarade: vi hafva svurit att icke låta reformera oss. Dock voro särskildt de stränga botpredikningarna och de stora gisslaretågen ett nödrop om folkens och kyrkans reformation.

Den romerska kyrkan försökte sjelf att genom de allmänna kyrkomötena reformera påfveväldet och dess mest uppenbara orättfärdigheter. Men o, hurudan reformation! Till det namnkunnigaste mötet, det i Kostnitz år 1414—1418, for påfven rikligt försedd med guld och ädelstenar, före honom gick en häst med messoffret. Han hade ett följe af tusen personer, deribland kardinaler, ärkebiskopar och biskopar, hvartill kommo kejsaren, furstar och prelater. Tiden tillbragtes under list, falskhet och lättsinne (700 skökor hade infunnit sig). Påfven öfverbevistes om många skamliga gerningar och svor att nedlägga sitt embete; i glädjen deröfver kysste kejsaren påfvens fötter. Ny påfve valdes, men för kyrkans reformation gjordes intet. Med idel yttre småsaker sysselsatte man sig. Slutligen hemstälde påfven till mötet, om icke dess förhoppningar voro uppfylda. Detta möte brände Herrens vittne Johan Hus. "Kristus är den högste domaren, som kommer de elända till hjelp", sade han, och dervid utbrast mötet i hånskratt och förbannade honom. Denne reformationens Johannes Döpare profeterade om Luthers ankomst och framgång. Allvarligare reformationsförsök gjordes af religiösa sekter såsom valdenserna och husiterna samt af några personer, som dels blandade sig i politiken och dels gömde sig undan i klostren. Sekterna uppträdde mestadels emot Roms yttre missbruk och egde icke evangelii fulla nåd och sanning t. ex. i läran om nådevalet och rättfärdiggörelsen: derför kunde de väl blifva blodsvittnen, men förmådde icke reformera kyrkan.

Den lutherska reformationens möjlighet ligger deri, att den är ett Guds verk och har sin grund i evangelium samt sin segerkraft i en sann och lefvande tro. Väldigt och listigt var påfveväldet, grymt rasade dess bödlar med bål och pinoredskap; men de blefvo öfvervunna för Lammets blods skull och för dess vittnesbörds ords skull. Reformationens

mensklige upphofsman, Luther, var äfven af Herren på ett synnerligt sätt uppfostrad och utrustad till sitt stora kall; troget och ödmjukt hvilade han i Guds hand och berodde i allt blott af hans vilja och ord. Andra och skickligare händer hafva skrifvit om Luthers uppfostran och kallelse till reformationsverket samt om honom såsom kristen. Derför framhålla vi blott, att Luther först i sitt inre genomlefde reformationen och kom sjelf från träldomstillståndet under lagen till visshet om syndaförlåtelse och barnaskap, innan han började att reformera kyrkan. Rättfärdiggörelsen genom tron allena erfor han sålunda först i sitt eget hjerta och fick denna sanning bekräftad genom skriftens allena gällande auktoritet i trossaker. Dessa båda sanningar äro reformationens tvenne hufvudprinciper. Yttre medel till reformationens framgång voro bland andra den upplifvade språkkunskapen, som underlättade bibelns öfversättande; boktryckarkonsten som med ovanlig snabbhet utspridde reformatorernas arbeten; den sachsiske kurfurstens vishet och ståndaktighet samt kejsarens många strider, hvilka lemnade ett visst lugn åt reformationen i dess början. Många ängsliga hjertan i klostren och annorstädes suckade efter ljus och frid. Dessa anammade Guds ord med tacksam glädje. Vid åsynen af Luthers teser mot aflaten yttrade en klosterföreståndare: "ack, så är han då ändtligen kommen, den man som vi så länge väntat; han skall göra det". I kloster och skolor fans en och annan bibel samt Augustini och andra kyrkofäders skrifter, och med ledning af detta ljus kunde en klosterbroder trösta Luther: jag tror syndernas förlåtelse. Staupitz uppmanade honom att skåda sin utkorelse i Jesu sår. Folket var förberedt dermed att de hade lärt de tio buden, trosbekännelsen och Fader vår samt hade sakramenterna. Men framför allt låg reformationens verkliga möjlighet i Guds vilja att alla menniskor skola frälsas och till sanningens kunskap komma.

Reformationens offentliga framträdande föranleddes först af den hädiska aflatshandeln genom dominikanermunken Tetzel, hvilken till den högstbjudande försålde påfliga bref om syndaförlåtelse för både lefvande och döda. "I samma ögonblick", påstod Tetzel, "som penningen klingar mot kassakistans botten, slipper själen lös från skärselden och flyger upp i himmelen". Inkomsten delades emellan påfven Leo, kurfursten af Mainz och Tetzel samt hans följe, och hela Tyskland öfversvämmades af dessa lastfulla varelser. I en helig omsorg om själars frälsning riktade Luther närmast emot Tetzel och aflatskrämeriet sina 95 teser Allhelgonadagen år 1517. Tetzel hade nämligen kommit i Luthers närhet och börjat bedraga hans hjord i Wittenberg. Dessa teser innehålla i sig reformationens lifsfrö, ehuru de ännu icke ega den fulla sanningens klarhet och öfverensstämmelse. Syftande framåt målet är redan den första tesens djupa allvar och sanning: "Då vår Herre och Mästare Jesus Kristus säger: görer bättring! vill han, att hans troguas hela lif skall vara en beständig och oafbruten bättring". Om den fria och oförskylda syndaförlåtelsen säger en annan tes: "Kyrkans rätta och sanna skatt är det heliga evangelium om Guds härlighet och nåd". Åter en annan: "Hvarje sann kristen har genom Guds nåd utan aflat del i alla Kristi och kyrkans gåfvor". Äfven tesernas afslutning är värd att påakta: "Icke heller är jag så oförståndig, att jag låter det gudomliga ordet sättas efter de fabler, som det menskliga förnuftet uppfunnit". Redan här framträda sålunda reformationens båda hufvudprinciper. Ifrån första början och alltigenom arbetade Luther

icke på kyrkans nedrifvande utan på hennes omvändelse och pånyttfödelse och höll sig derunder fast vid Kristi nåd och evangelium samt den apostoliska kyrkan. Emellertid spriddes teserna jemte andra Luthers skrifter och predikningar inom kort tid öfver hela Europa och bland alla folkklasser, samt uppväckte genom sin heliga frimodighet och kärlek till sanningen öfverallt antingen förundran och glädje eller ock hat och vrede. Romerska hofvet emottog teserna först med lättfärdigt förakt och kallade Luther en drucken tysk. Men Tetzel sjelf med tillhjelp af en doktor Wimpina uppsatte deremot andra teser om aflaten och påfvens välde, hvarigenom striden framflyttades från Tetzels salubod till det påfliga vilddjurets egen kula. Studenterna i Wittenberg uppbrände dessa teser. Luther ryste vid den föreställningen, att han kunde blifva orsak till strid och tvedrägt mellan furstar och folk, men kunde dock icke förneka Kristus. Hans förman, biskopen i Brandenburg, samt inqvisitor Hoogstraten ville bränna honom såsom kättare. Doktor Eck var en annan svår fiende, som uppträdde emot Luther. Eck fick ett allvarligt svar på sina smädelser. Efter den första uppsvallande rörelsen stodo många af Luthers fordna vänner villrådiga. Många lärare, som måste gifva honom rätt, drogo sig undan och klagade: "Han må akta sig att fresta Gud, ty man måste vara från sina sinnen för att icke inse den fara, som hänger öfver honom". "Du har rätt broder", utropade en på sin dödsbädd, "men du skall aldrig gå i land dermed". "För Guds skull vanhedra ej vårt kloster", bådo honom hans förmän i klostret i Wittenberg. Slutligen skickade påfven sin legat, Cajetanus. Han skulle med sitt anseende stoppa munnen till på Luther. Man hade ej kunnat locka honom till Rom. I Augsburg stod Luther år 1518 inför den påfliga legaten; återkallelse var det enda denne ville höra. Han nödgades dock emottaga en skriftlig förklaring från Luther, deri det heter: "påfven är icke öfver utan under Guds ord. Kristi förtjenst är en nådeskatt, som gör lefvande och kommer den troende till godo utan aflat och nycklar, genom den helige Ande och icke genom påfven. Min själ söker sanningens ljus, det skall vara min största glädje att se den lära segrande, som är enlig med Guds ord". Vid detta samtal fick Luther klart inse, att den skändliga aflatshandeln låg djupt grundad i påfveväldets list och lögn; och såsom han börjat sitt verk i Jesu namn, återkallade han det icke heller. Han lemnade Augsburg och vädjade från kardinalen till påfven sjelf. Då Rom icke lyckades på denna väg, gaf det honom genom sändebudet Miltitz sina judaskyssar och ålade honom tystnad med vilkor, att äfven motståndarne skulle tiga. Men reformatorn fick dock icke tiga, utan Herren och hans högmodige fiender drefvo honom till att vittna om sanningen och förde honom till allt större insigt i densamma. På disputationen i Leipzig 1519 uttalade Luther öppet emot påfveväldets stridskämpe Eck, att påfveväldet var blott menskligt, att kyrkomöten kunde misstaga sig och att blott den heliga skrift var ofelbar. Eck utverkade derefter af påfven en fördömelsebulla öfver Luther och hans skrifter och förde sjelf denna bulla till Tyskland. Men tyskarne frågade icke mycket efter påfvens bulla, och Luther lät i december 1520 högtidligen uppbränna densamma jemte andra påfliga skrifter. Kurfursten frågade den lärde Erasmus om råd och fick af honom det svaret: Luther har felat i två stycken, han har för det första antastat påfvens tredubbla krona och för det andra munkarnes bukar.

LUTHERS MAKA år 1525.

MOR KÄTHE år 1528.

LENCHEN MAGDALENA LUTHER.

MELANCHTON.

(Efter Albrecht Dürer.)

AMSDORF.

Under dessa strider och anfäktningar underlät icke Luther att undervisa och uppfostra folket i Guds ord. Under denna tid höll och utgaf han bibelförklaringar och predikningar i Wittenberg, der han verkade icke blott såsom doktor och professor i teologi, utan äfven såsom predikant i stadskyrkan. Så utkommo förklaringar öfver Tio Guds bud samt "utläggning af Herrens bön för enfaldiga och okunniga lekmän". Vidare utkommo hans första utläggning öfver Galaterbrefvet samt skriften "Till den tyska adeln om det kristliga ståndets förbättring". Det heter i denna skrift, att alla kristna äro prester och konungar för Gud (1 Petr. 2: 9; Uppb. 5: 10). Af denna skrift såldes 4000 exemplar inom en månad. Derefter utkom år 1520 boken om "kyrkans babyloniska fångenskap, hvilken handlade om sakramenterna och särskildt förargade katolikerna, men vann Bugenhagen för evangelium. Efter uppgörelsen med Miltitz utgaf Luther en bok, full af djup klarhet och salig frid, "om en kristen menniskas frihet". Sålunda heter det der bland annat: "en kristen menniska är fri genom tron och tjenstvillig genom kärleken. Allting kan själen umbära förutom Guds ord. I ordet har hon nog mat, glädje, frid, ljus, konst, rättfärdighet, frihet, vishet och allt godt. Men ordet fordrar tro, och åt den troende gifver Kristus sig till egen och förmäler sig med själen och gifver henne till brudskatt rättfärdighet och allt godt, gifver henne all ära och gör henne till prest och konung. Men har själen blifvit ren genom tron, så börjar arbetet för att styra det egna köttet, helgelsens arbete och kärleken till nästan". Alla de nämda reformatoriska arbetena jemte flera uppbyggelseskrifter från denna tid voro idel vittnesbörd om Jesu fullkomliga förtjenst och om rättfärdiggörelsen genom tron enligt Guds ord och löften, utan lagens gerningar. Härunder kom reformationen till allt större kännedom och visshet om Kristi allena tillfyllestgörande förtjenst och fick af Herrens ande ock nåd till att inför allt större och större skaror efter Guds ord beprisa och utmåla Kristus såsom Guds Son, som borttager verldens synder. Herren vare tack och lof derför!

Luthers uppträdande på riksdagen i Worms år 1521 är af stor betydelse i reformationens historia. Luther hade blottat den antikristiska vederstyggelsen inom den romerska kyrkan. Hennes traditioner, lögner och vidskepelser stodo med skam inför Guds ord. Sedan Luther hade uppbränt påfvens bannlysningsbulla, var han fri och oberoende af påfveväldet. Dess verldsliga vedersakare erbjödo honom sin hjelp, men han svarade dem: "genom ordet har verlden blifvit besegrad, genom ordet är kyrkan räddad, och genom ordet skall hon äfven återupprättas". Sålunda stod han ensam med sin Gud, under det att Rom rasade och sökte efter hans lif. På riksdagen i Worms ville den nye kejsaren Carl V afhandla religionsstriderna, och påfven sände sin legat Aleander dit med en förskräcklig bulla mot Luther. Det påfliga sändebudet anklagade honom i ett offentligt tal sålunda: "Han påstår att Herrens nattvard endast begås värdigt af dem, hvilkas samveten äro uppfyllda af sorg och blygsel öfver sina synder. Han förnekar våra gerningars nödvändighet för erhållande af den himmelska härligheten. Han syndar emot de döda, ty han förnekar skärselden; han syndar emot kyrkan, ty han påstår alla kristna vara prester. I hans irrläror finnes anledning nog att döma 100,000 kättare". Rom ville fördöma Luther ohörd; men riksständerna påyrkade hans inkallelse och förhör på riksdagen. Kejsaren, som icke trodde, att Luther skulle komma, och icke heller önskade det, gaf honom ett

legdebref om säkerhet och beskydd för sin person. Med en beundransvärd trosfrimodighet och ett kristligt hjeltemod lemnade Luther hem och vänner och for dit "för att med sitt lif köpa evangelii ära och framgång" inför kejsare, furstar och prelater. Den förr omtalade Bugenhagen ankom i afskedets stund och slöt sig till Luther, men qvarlemnades af honom till att förklara psaltaren. En annan vän och medbroder Amsdorf förklarade deremot genast, att han ville åtfölja Luther. Likaledes åtföljde honom en professor i lagfarenhet och en dansk student, men Melanchton, Luthers förtrogne vän och medarbetare, måste stanna hemma. "Om jag icke återkommer", sade Luther till honom, "och mina fiender bringa mig om lifvet, så besvär jag dig, älskade broder, upphör icke att lära och blif beståndande i sanningen. Arbeta i mitt ställe, efter jag icke mer får arbeta! Om du lefver, betyder det föga, om jag går under". Derpå lemnade Luther sitt Wittenberg och tog vägen öfver Leipzig och Erfurt, der universitet hedrade sin störste son med ett triumftåg, hvarvid Justus Jonas slöt sig till honom och sedan åtföljde honom till Worms. I Erfurt predikade Luther och sade: "Gud har uppväckt från de döda den menniskan Jesus Kristus, på det han skulle krossa döden, borttaga synden och tillsluta helvetets portar. Se der den enda saliggörande sanningen! Kristus har segrat, se der det stora budskapet! Du frågar, huru skall man komma till tron. Jag vill säga dig det. Vår Herre Kristus har sagt: frid vare eder, sen mina händer. Det vill säga: se menniskan! Jag allena är den, som borttagit dina synder och återlöst dig. Haf nu frid!" Sålunda predikade han den korsfäste Kristus och icke om sig sjelf eller kejsare och riksråd. Alla varnade Luther för att fara till Worms, slutligen afrådde honom äfven hans trogne vän, kurfurstens hofpredikant Spalatin. Men med heligt hjeltemod svarade Luther: "gå till din herre och säg: om det i Worms vore så många djeflar som tegelpannor på taket, ville jag likväl ditin". Den 16 April ankom Luther till Worms. Främst red den kejserlige härolden i full embetsskrud. Derpå kom Luther och hans tre vänner i en anspråkslös vagn samt Justus Jonas till häst och efter dem 20 adliga ryttare. En skara af två tusen personer sökte att få se honom, och hopen växte i hvarje ögonblick. De påflige blefvo förskräckte öfver Luthers mod och rådde kejsaren att bryta sitt legdebref och låta bränna Luther. Men kejsaren ville icke, utan lät kalla Luther att infinna sig följande dag på rikssalen. Dit måste de kejserlige soldaterna med våld bana väg för Luther genom folkträngseln. Vid dörren till rikssalen mötte honom en tapper riddare, den ryktbare generalen Georg af Freundsberg, och sade vänligt till honom: "lille munk, lille munk, du går att kämpa en kamp sådan som jag och mången öfverste äfven i våra allvarsammaste sammandrabbningar aldrig hafva kämpat. Men är du viss på din tros och saks godhet, så far i Guds namn vidare och var blott vid godt mod; Gud skall icke öfvergifva dig". Efter två timmars väntan fick Luther företräde och tillfrågades i kejsarens namn först, om han erkände de framför honom liggande skrifterna såsom sina och för det andra, om han ville återkalla dem. Den första frågan bejakade Luther, och för att besvara den andra frågan begärde och erhöll han betänketid till följande dag. Kl. 6 på aftonen den 18 April efter en dag i ångest och bön uppträdde Luther med stor frimodighet inför kejsaren och furstarne. I ett längre tal först på tyska och sedan på latin förklarade han tydligt och bestämdt inför kejsaren, att han icke ville eller kunde återkalla, så framt han icke öfverbevisades med den heliga skrifts

vittnesbörd. Sitt försvarstal slutade Luther med de orden: "Här står jag, jag kan icke annorlunda. Gud hjelpe mig! Amen".

På riksdagen i Worms genomdref kejsaren och de påflige ett beslut, som förklarade Luther med hans vänner och beskyddare i riksakt eller utom rikets skydd. För att beskydda hans lif för öfvervåld, lät kurfursten af Sachsen hemligen bortföra Luther under hans hemresa och undangömde honom på slottet Wartburg. Här lefde Luther inemot tio månader klädd såsom riddare och kallades riddar Georg. Men Guds ord var icke bundet, utan här begynte han nu den nödvändiga och välsignade bibelöfversättningen. Under många inre anfäktningar, kom Luther till allt större frid och insigt i evangelium, under det att den troende församlingen upphörde att stå i ett så omedelbart beroende af Luther som förr. Luther behöfde icke något beskydd af denna verldens mägtige, utan visste sig vara snarare en skyddsmur för sådana furstar, som omfattade evangelium. Sådana furstar voro kurfursten af Sachsen, först Fredrik den vise och sedan hans broder och efterträdare år 1525 Johan den ståndaktige, landgrefven Filip af Hessen, markgrefven Georg af Brandenburg m. fl. Desse utverkade, att Wormserediktet ej trädde i verkställighet, och då kejsaren och påfven på riksdagen i Speier år 1529 ånyo genomdrefvo dess antagande och utförande, protesterade de evangeliske furstarne och riksständerna deremot och erhöllo så namnet protestanter. I protesten heter det: "Vi äro med Guds nåd fast beslutna att upprätthålla Guds rena och klara ord, såsom det innehålles i gamla och nya testamentets bibliska böcker. Detta är den enda sanningen, det enda rättesnöret för lära och lefverne och kan ej fela eller bedraga. Den som bygger på denna grunden består emot alla helvetets magter, under det att all meniskodårskap, som uppreser sig deremot, måste falla inför Guds ansigte".

Luthers förhållande till svärmarne och schweitzarne gifver oss en god och klar inblick i den lutherska reformationens karaktär. Luther var ingen häftig och oförvägen nyhetsmakare och lät derför folket genom ordets predikan så småningom sjelft mogna till insigt om de romerska menniskostadgarnas tomhet och bedrägeri. Under hans vistelse på Wartburg togo klosterbröderna i Wittenberg flera berättigade och nödvändiga steg till reformationens yttre genomförande. De utträdde ur klosterlifvet och afskaffade messan. Då uppträdde ock trenne svärmare, som talade med förakt om bibeln, påstodo sig hafva himmelska uppenbarelser, förkastade barndopet och ville upprätta en ren församling af sina helgon. Luthers vän och medarbetare, Melanchton, tvekade och undrade; men en annan vän, Karlstadt, slöt sig till svärmarne. Helgonbilderna i kyrkorna utkastades, och lärjungarne tillråddes att taga till ett handtverk eller plogen, eftersom de nya profeterna kunde predika utan någon kunskap. Guds ord gjorde de till en utvärtes lag för yttre ceremonier och bruk; i trossaker underordnades det deras andes nya ljus. Följden blef en allmän förvirring, studenternas seder förföllo och hela Wittenberg var i inre uppror. "Bibel, babel", hånade svärmarne eller såsom de ock kallades vederdöparne och lärde, att icke tron på Kristi förtjenst utan Kristi efterföljelse rättfärdiggör menniskan. Dermed ville de i grunden upprifva den lutherska reformationens sanning och bestånd. Förklarande för kurfursten, att han kom från sin undangömda vrå till Wittenberg under högre beskydd än hans, uppträdde då Luther och dämpade hela denna oroliga rörelse

med andens svärd, Guds ords predikan. "Jag vill hafva själarna och samvetena fria från synden. Gud gifver ingen anden och tron utan genom det yttre ordet och sakramenterna". Sålunda bidrog äfven denna rörelse till reformationens framåtskridande i evangelii rätta förstånd. Uti Luthers nyssanförda ord ligger grunden till den lutherska reformationens kyrkliga lif och ordning. I ganska nära sammanhang med kampen mot svärmarne står äfven Luthers uppträdande emot Zwingli och hans bundsförvandter. Utrymmet tillåter oss endast att göra få antydningar om dessa personer och deras strid med Luther. De uppträdde strax efter Luther och voro utrustade med ett beräknande förstånd, goda kunskaper och stor ifver emot den påfliga vidskepelsen och afguderiet. Detta gäller särskildt om deras ledare Zwingli. Men derjemte uttydde de den heliga skrift efter sitt eget förstånd; hela deras anderigtning var mera lagisk, gammaltestamentlig och utåtvänd. Derjemte sökte de att indraga Guds ord och rike i politiska strider och förbund. "I hafven en annan anda än vi", nödgades derför Luther säga till dem på ett religionssamtal, som på landtgrefven Filips föranstaltande hölls i Marburg år 1529, för att förena reformatorerna. Gent emot Zwingli tog Luther sin tillflykt till ett ödmjukt och troget fasthållande af evangelii sanningar såsom de stå för oss skrifna i Guds ord. Så höll han i nattvardsläran orubbligt fast vid de orden: detta *är* min lekamen och detta *är* mitt blod. Ingalunda tillfällig utan djupt grundad i den inre olikheten mellan lutherska kyrkan och de många reformerta sekterna är lärostriden om den heliga nattvarden. Detta sakrament är för den lutherska kyrkan ett nådemedel, hvarigenom Gud meddelar och stadfäster sin nåd, men för de reformerte är det blott en åminnelsefest af Kristi lidande, eller, såsom somliga af dem enligt Calvin lära, en näring för tron. De reformerta systemen utgå egentligen från den villfarelsen, att Gud i sitt behag skulle hafva utvalt somliga menniskor till salighet och andra till förtappelse, och att derför Gud ej verkar allvarligt med sin nåd på alla. Den lutherska reformationen deremot fasthöll Guds ord, att han vill alla syndares frälsning, och att Frälsaren såsom sann Gud och sann menniska är verkligen närvarande i nådemedlen och i dem allvarligt erbjuder och framräcker åt oss sin fria och fullkomliga nåd till våra synders förlåtelse och den eviga saligheten. Derför blifver Guds ord för de reformerte egentligen blott sedliga bud och råd för de utkorades nya lif, och sakramenterna äro mera af Gud befalda förpligtelser och igenkänningstecken än verkliga nådemedel. Icke Luther utan Karlstadt och Zwingli började denna strid, som visserligen har varit till stor skada i Guds rike, men som ingalunda kan biläggas genom en falsk union eller med verldsliga vapen, såsom det mångenstädes har försökts. I sammanhang med läroutvecklingen om den heliga nattvarden visade det sig äfven, att lutheranerna lärde annorlunda än de reformerte om Jesu Kristi person. Dessa senare skiljde skarpt emellan Kristi gudomliga och menskliga natur och ville icke tänka sig, att hans mänskliga natur hade efter uppståndelsen undfått delaktighet i de gudomliga egenskaperna, såsom allestädes-närvarelse, allmakt o. s. v.; sådant räknade de för ett förskräckligt afguderi. Luther åter lärde: "enligt vår fattigsyndare- och dåretro är det Kristi ära, att hans lekamen och blod äro i nattvarden, att han så nära antager sig oss fattige syndare och bevisar oss en så vänlig kärlek och välgerning att han gifver oss sin egen lekamen till spis på det han med sådan pant må försäkra oss om det eviga lifvet". Den lutherska kyrk-

hvarken söndrar eller sammanblandar Kristi båda naturer, utan finner hela sin Kristus, der han sjelf har lofvat oss att vara personligen närvarande med sin nåd och förtjenst. Härvid anslöt den lutherska reformationen sig till den äldsta kristna kyrkan och dess allmänna symbola eller trosbekännelser, på samma gång hon förkastade den romerska läran om messoffret och förvandlingen af nattvardens elementer. Uti Luthers "stora bekännelse om nattvarden" år 1528 kom den lutherska nattvardsläran till sin utveckling, och i de 15 Marburger-artiklarne framstälde Luther både öfverenstämmelsen och åtskilnaden mellan de båda lärorigtningarna.

Egendomligt för den lutherska reformationen är äfven dess fasthållande af allt, hvad hon enligt Guds ord och till Kristi ära kunde bevara från den äldre allmänna kyrkan; hvaremot de reformerte förkastade allt sådant, som ej uttryckligen var befaldt i skriften. Sålunda förkastade Calvin rent af det athanasianska symbolum; men Luther uppskattade detsamma så högt, att han sade derom: "jag vet ej, om sedan apostlarnes tid något vigtigare och härligare har blifvit skrifvet i det nya testamentets kyrka". Man finner snart i vår kyrkas bekännelseskrifter, huru de med flit och kärlek sammanhemtat ur kyrkofäderna bevis för deras öfverensstämmelse med den evangeliska läran. Under det att den lutherska kyrkan bibehöll åtskilliga uppbyggliga äldre kyrkoböner, psalmer och vissa ceremonier, gjorde de reformerte det till en vigtig samvetssak att förkasta allt sådant. Den lutherska reformationen är sålunda ingen revolution, utan ett verk af evangelisk tro och kärlek, samt en rätt kristlig frihet. Märklig blef ock hennes ställning till den verldsliga öfverheten. Rom for efter att lägga kejsare, furstar och länder under sina fötter; Zwingli ville öfverlemna de kyrkliga angelägenheterna åt öfverheten; vederdöparne påstodo deremot, att all öfverhet var hednisk. Luther åter fasthöll enligt Guds ord, att Kristus är kyrkans hufvud, och att all kyrkotukt tillhör församlingen, men att öfverheten bör af kristlig kärlek i yttre måtto skydda och vårda församlingen, till dess hon kommer till mogenhet att sjelf kunna göra det. Äfven läran om Guds församling kom nu under granskning och till klarhet. Den romerska kyrkan fordrade tro derpå, att hon allena är den saliggörande kyrkan, och att utom henne ingen salighet är att få; reformatorerna lärde, att kyrkan eller Guds församling är de heligas samfund. Deruti skiljde de sig dock från hvarandra, att lutheranerna äfven tillfogade, att i henne evangelium skulle rent predikas och de heliga sakramenterna utdelas och anammas efter evangelium. De reformerte liksom svärmarne förkastade detta kännetecken. Tuktande och uppfostrande var ändock striden med svärmarne och de reformerte, och härigenom bevarades reformationen från att sjelf förirra sig i laglöst sjelfsvåld och allehanda öfverdrifter.

Luthers båda katekeser, bibelöfversättning, predikningar, psalmer och gudstjenstordning äro karakteristiska för reformationen. Genom dessa medel blef hon en folkets egendom, och ingen förmedlande prestkast kunde såsom i påfvedömet upphäfva sig emellan Herren och hans menighet. Annorstädes finnes en framställning om gudstjensten och sången, så att här må blott sägas något om katekesen, predikan och bibelöfversättningen. Luthers lilla katekes utkom år 1529, och orsaken till dess utgifvande var den stora okunnigheten och sedeförderfvet hos gemene man, hvilket Luther till sitt hjertas stora sorg fann vid den sachsiska kyrkovisitationen. Ack, att hvarje lutheran egde denna lilla välsignade

bok i sitt minne och hjerta! Tvenne vittnesbörd om den må anföras. Konkordieformeln säger: "vi anse den för lekmän såsom en bibel, hvaruti allt det är i korthet sammanfattadt, som uti den heliga skrift utförligen afhandlas, och hvarom kunskap är för en kristen menniska nödvändig till saligheten". Och Löhe, en af de ädlaste och trognaste representanter af den lutherska kyrkan i vårt århundrade, säger: "det är ett sakförhållande, som ingen kan förneka, att ingen katekes i verlden kan bedjas utom denna.——Fadern, barnet och familjen skulle studera, bedja, lära och värdera den, då skulle den blifva Sareptaenkans oljekruka, som aldrig sinar. Ja, när katekesen återigen blir en bok för familjen, då skall det visa sig, hvilken styrka derifrån skall flyta till kyrkan för hela hennes verksamhet i allmänhet". Sanningen af dessa anförda ord om sin katekes fick Luther sjelf upplefva och erfara. "Den späda uppväxande ungdomen", säger han någonstädes, "är så väl hemmastadd i katekesen och skriften, att det gör mitt hjerta godt att märka, det små flickor och gossar kunna mera lära, tro och tala om Gud och Kristus än alla stift, kloster och skolor hittills kunnat. Sådant ungt folk är i sanning ett skönt paradis, hvars like icke finnes i verlden". Genom reformationen började äfven den evangeliska predikan att med ny kraft och Andens smörjelse förkunna för arma syndare om den saliga och fria nåden i Kristus samt om tron och kärleken. Särskildt Luther men ock hans medhjelpare och efterföljare såsom Brenz, Jonas, Bugenhagen, Dietrich, bröderna Olaus och Laurentius Petri, m. fl. voro välsignade själasörjare och evangelii budbärare. Redan år 1522 utkom början af Luthers kyrkopostilla, ett verkligt himmelskt manna, der t. ex. predikningarna på annan dag pingst och på påskdagen äro det skönaste och härligaste, som en blott menniskotunga kunnat vittna om Guds kärlek och Kristi rättfärdighet. Reformatorerna och i synnerhet Luther predikade på ett enkelt och klart språk, fullt af Guds Andes lif och smörjelse. I deras efterlemnade postillor vittna de än och lefva med det stora hufvudmålet att beprisa Kristus såsom syndares ende men fullkomlige Frälsare och att visa själar till hans öppna frälsarefamn och stadfästa dem i hans nåd och sanning. I innerligaste gemenskap med den mundtliga predikan för folket stodo de för alla tider mästerliga, grundliga och anderika förklaringarna öfver atskilliga bibelns böcker. Gud gifve, att hvar och en af oss blefve mera bekant med dessa Luthers utläggningar och särskildt den öfver Galaterbrefvet af år 1535 och öfver första Mosebok, hvilken var Luthers sista och kanske yppersta arbete. Vi kunna ej nog beprisa dessa arbeten och inöfva oss i dem. Bibelöfversättningen, som ligger till grund för dessa utläggningar och predikningar, påbörjade Luther under sin undangömda vistelse på slottet Wartburg år 1522. Han arbetade samtidigt på sin postilla och på nya testamentets öfversättning. Under många böner och anfäktningar fullbordade han ensam denna öfversättning på några månaders tid och utgaf den sedan i många och stora upplagor. Vid öfversättningen af gamla testamentet voro flera dertill skickliga män honom behjelpliga. Bibeln i sin helhet utkom först år 1534. Aldrig har ännu någon bibelöfversättare haft en ande så införlifvad med skriftens ande som Luther. Han var derför vid arbetet så ledd och drifven af Guds Ande, att han på folkets klara och enkla språk helt återgaf skriftens rätta mening, äfven då menskliga hjelpkällor sveko honom. Denna öfversättning blef derför genast och skall alltid förblifva det kristna folkets käraste egendom, samt ett mönster och rättesnöre för alla evangeliska bibelöfversättningar och förklaringar.

Det var också med ledning af Luthers tyska öfversättning, som bibeln sedan öfversattes på svenska språket. Härom sade den katolske biskopen Brask: "bättre hade varit, att Paulus blifvit bränder än af hvar man känder".

Såsom redan är antydt, hade Luther flera dugliga och verksamma medhjelpare i det arbete, hvartill Gud kallat honom. Den främste bland dem var Filip Melanchton, professor i grekiska språket och teologi vid universitetet i Wittenberg och Luthers ständige vän och beundrare. Redan vid disputationen i Leipzig mellan Luther och Eck blef han vunnen för evangelii sak och var med sin stora lärdom, flit och saktmod till stor nytta vid reformationsverket. Stor tacksamhet förtjenar han för sitt arbete vid Augsburgiska bekännelsens uppsättande och för dess apologi eller försvar. Desslikes skref han den första lutherska dogmatiken eller trosläran, som han allra först utgaf såsom en ordnad förklaring öfver Romarebrefvet. Luther prisade denna bok ganska högt. Stora förtjenster inlade ock Melanchton vid sin undervisning. Nära 2000 studenter åtnjöto densamma. Han var en man af stor lärdom, men ännu större ödmjukhet; han var en fridens och kärlekens man, som skydde alla kyrkliga partistrider. Genom sitt vankelmod och eftergifvenhet blef han dock särskildt efter Luthers död orsak till många strider och bekymmer. Han afsomnade i frid, begärande "blott himlen", och begrofs vid Luthers sida i slottskyrkan i Wittenberg år 1560. Nikolaus Amsdorf, som åtföljde Luther till Worms, var en af Luthers förtrognaste vänner och medarbetare i bibelöfversättningen och invigdes af honom till biskop. Denne man var i många stycken en motsats till Melanchton. Justus Jonas och Bugenhagen eller Pomraren, som af Luther äfven kallades "pastorn", slöto sig till Luther strax före riksdagen i Worms och blefvo båda utnämda till doktorer och kyrkoherdar i Wittenberg. Jonas öfversatte de flesta af Luthers och Melanchtons arbeten från latin till tyska eller också tvärtom. Han åtföljde Luther på hans sista resa till Eisleben, var närvarande vid hans dödsbädd och höll liktalet öfver honom. "Pomeranus är uttolkare", sade Melanchton, "jag dialektiker, och Jonas är talare. Med beundransvärd skönhet flyta orden från hans läppar, och hans vältalighet är full af kraft. Men Luther öfverträffar oss alla". I en rätt kristlig ödmjukhet räknade dessa vänner hvar den andre yppare än sig sjelf. Icke heller må man här förgäta *Spalatin*, som var kurfurstens hofpredikant och Luthers trogne vän och medhjelpare. *Bucer*, *Brenz* och *Schnepf* voro trenne män, som redan år 1518 omfattade evangelium under Luthers disputation i Heidelberg. "Den som gör många goda gerningar är ej rättfärdigad, men väl den som utan gerningar mycket tror på Jesus Kristus". Så lydde derstädes en af Luthers teser, och denna blef afgörande och omskapande för den unge Brenz. Denne trofaste man arbetade sedan med stor flit och välsignelse i Schwaben och Würtemberg och var innerligt förenad med Luther i samma tro och bekännelse. *Erasmus*, humanisten, var en man med stor lärdom och skarpsinne; men genom sitt verldssinne, feghet och motvilja att lida något för evangelium, dog han, för att begagna Luthers omdöme om honom, på Moabs mark.

Martyrernas blod är kyrkans utsäde, sades det om den äldsta kristna församlingen, och detsamma kan äfven sägas om den lutherska reformationen. Påfven fordrade Luthers lif och blod; men Gud beskyddade honom i många faror och försåt, så att den "svanen" måste fienden lemna orörd. såsom Hus hade profeterat. År 1523 i Brüssel offrade refor-

mationens första martyrer sitt lif på bålet för evangelium. Deras namn voro Esch och Voes, tvenne unga augustinermunkar. "Medgifven att I blifvit förförda utaf Luther", sade inqvisitorn, men martyrerna svarade: "Liksom apostlarne af Jesus Kristus". "Det tycks mig som rosor", sade en af dem om eldslågorna; och midt i elden tillbådo de sin Frälsare: "Herre Jesu, förbarma dig öfver oss!" Erasmus sade sedan: "hvarhelst påfven uppreser ett bål, utsår han kättare". Brüssel vände sig till evangelium, och en rik skörd uppspirade ur dessa martyrers blod. Luther besjöng de unga martyrernas död i en andlig sång och utropade: Edra bojor äro mina bojor, edert fängelse är mitt fängelse och edert bål är mitt bål. Vi äro alla med eder, och Herren är i spetsen för oss!" Bland de många otaliga martyrerna må nämnas Georg Winkler, predikant i Halle, som blef afrättad derför att han utdelat nattvarden; Adolf Klarenbach och Peter Flysteden, som samtidigt brändes på bålet i Köln. "Döden förskräcker mig icke, ty Kristus har öfvervunnit död, djefvul, helvete och allt det deruti är", vittnade Klarenbach. Flysteden ropade till folket: "Blifven vid Kristus och hans ord; han skall icke visa eder bort eller stöta eder från sig; ty han säger: kommer till mig I alle, som arbeten och ären betungade, och jag vill vederqvicka eder". Dock bör det äfven ihågkommas, att flera furstar omfattade evangelium, såsom de redan omnämda protesterande furstarne samt konung Gustaf Vasa i Sverige och några andra.

Riksdagen i Augsburg och den Augsburgiska bekännelsen 1530 voro af afgörande betydelse för reformationens enhet och stadfästelse. Den tyske kejsaren Carl V hade sammankallat denna riksdag för att få religionsstriderna bilagda och hade derför befalt protestanterna att redogöra för sin trosbekännelse. Till grund för densamma lades religionsartiklarne från det omnämda samtalet i Marburg, hvilka sedermera omarbetades af Luther på mötet i Schwabach, tillika med några andra artiklar, som han jemte de andre Wittenbergska teologerna hade uppstält på ett möte i Torgau. Sjelf kunde Luther såsom bannlyst och under riksakt icke uppträda på riksdagen, men på slottet Coburg dels ledde och bestämde han de evangeliske furstarnes och teologernas öfverläggningar; och dels såsom en annan Moses med uppräckta bönearmar till Gud tillkämpade han åt Guds folk den härliga segern. Melanchton var den förnämste öfverarbetaren och anordnaren af bekännelsens yttre fulländade form. Dess innehåll var ju Luthers och han genomsåg den alltjemt, äfven i dess slutliga skick, samt yttrade sig om densamma: "den behagar mig mycket, och jag finner ingenting att förbättra deruti, hvilket icke heller vore lämpligt; ty jag kan icke uppträda så mild och saktmodig. Kristus, vår Herre, hjelpe, att den må gifva mycken och stor frukt, såsom vi hoppas och bedje. Amen!" Bekännelsen var först ämnad att vara en försvarsskrift från den sachsiske kurfursten Johan och hans evangeliske lärare, men de öfrige protestantiske furstarne och teologerna, särskildt Brenz och Schnepf förenade sig om densamma, att den skulle blifva deras gemensamma bekännelse. Hon blef under mycken bön och sorgfälligt arbete författad både på tyska och latin samt underskrifven af de protestantiske furstarne och två fria riksstäder. Dervid sade kurfursten Johan: "jag vill bekänna min Herre, hvilkens kors är mig dyrbarare än all magt på jorden". Markgrefven Georg af Brandenburg yttrade: "såsom man säger mig, gäller det fördrifning ur landet; jag måste befalla det i Guds hand". Den ädle fursten af Anhalt

ville också en gång göra en ridt för sin Herre Kristus. Kejsaren, som nyss blifvit krönt af påfven, hade med stor pomp och ståt i sällskap med sin bröder konung Ferdinand och den påfliga kardinalen intågat i Augsburg. Inför dem och de tyske riksständerna skedde det offentliga uppläsandet af bekännelsen lördagseftermiddagen den 25:te Juni af sachsiska kansleren Baier, och hade det samma ett öfvervåldigande intryck på både vänner och fiender. Protestanterna blefvo förenade och stadfästade i anden såsom ett trossamfund; det påfliga och kejserliga anhanget blef förvirradt och öfverbevisadt om sina lögner. På grund af sitt ursprung är den Augsburgiska bekännelsen delad i tvenne delar, hvaraf den förra innehåller tros- och läroartiklar och den andra handlar om romerska missbruk, som de evangeliske hade afskaffat. Till bekännelsen slöt sig äfven förord och slutord, skrifne af sachiske kansleren Brück, betygande att de evangeliska ständerna voro beredda till vänskaplig underhandling och gerna ville höra bevis ur den heliga skrift, samt att de ingenting lärt eller gjort, som var stridande mot Guds ord eller den allmänna kristna kyrkan. Läroartiklarne äro 21 och efter de 3 inledande artiklarne om Gud, arfsynden och Guds Son kommer bekännelsens sjelfva grundartikel om rättfärdiggörelsen, och efter densamma följa artiklarne om rättfärdiggörelsens medel, tron och dess frukt, eller den nya lydnaden samt vidare om nådemedlen, om kyrkan o. s. v. Men vi företaga oss icke här att redogöra för dess innehåll, ty hvarje luthersk kristen bör ju känna och bekänna densamma. Vår bekännelse är ett mästerverk af rätt kristlig fasthet och mildhet, af helig fruktan och sann frimodighet; uppvuxen ur skriften och apostolisk kristendom, är hon den evangelisk lutherska kyrkans ära och ögonsten samt föreningsbandet för alla hennes medlemmar i alla tider. Katolikerna försökte att åstadkomma en vederläggning, som kejsaren ville meddela protestanterna på de skamliga vilkoren, att de hvarken skulle offentliggöra eller vederlägga utan helt enkelt gifva sig till frids med denna arma förvrängning. Såsom Luther hade förutsagt, vågade icke kejsaren gripa till våld, och de följande underhandlingarna ledde till ingen nytta. Först 25 år derefter tilltvang kurfursten Moritz af Sachsen rättsligt erkännande åt reformationen genom religionsfreden i Augsburg.

Emellertid sammanskref Melanchton omedelbart efter den s. k. vederläggningen en försvarsskrift eller apologi för Augsburgiska bekännelsen. I den sistnämda hade de evangeliske försökt att tala så mildt och allvarligt som möjligt till sina motståndare samt att fasthålla och utveckla de allmänna och gamla kristendomssanningarna. I apologien hafva vi en ytterligare och ursprunglig förklaring öfver bekännelsen, hvarför den också i anordningen följer henne och har läran om rättfärdiggörelsen till sin medelpunkt. "Denna är den högsta och förnämsta artikeln af hela den kristna läran", heter det i apologien om rättfärdiggörelsen, "hvilken äfven förnämligast tjenar till klart och riktigt förstående af hela den heliga skrift och allena visar vägen till Kristi outsägliga skatt och rätta kännedom och allena öppnar dörren till bibeln". Olyckliga och vådliga deremot voro de ändringar, som Melanchton på eget bevåg företog sig med Augsburgiska bekännelsen, liksom den hade varit hans verk och icke kyrkans egendom och edsvurna symbol, hvilket den allaredan jemte sin apologi hade blifvit. Den särskildt i läran om den fria viljan och om nattvarden förändrade bekännelsen har aldrig af vår kyrka varit erkänd, men har åstadkommit synnerligast i den första tiden bittra strider, fastän hon helt visst var ämnad

att vara ett föreningsband mellan den evangelisk-lutherska kyrkan och de reformerte. Melanchton påstod dock, att han aldrig velat lära en ny lära, eller annorlunda än salig doktor Luther hade lärt. Luther sjelf, som väl var skonsam men dock härutinnan missnöjd med sin gamle vän, prisade få veckor före sin död den man salig, som icke vandrar i de sakramentariers råd och icke träder in på de zwinglianers väg. I Luthers dödsstund frågade man honom: "ärevördige fader, viljen I dö i tron på Kristus och hans lära, såsom I hafven predikat henne?" "Ja!" svarade den döende med tydlig röst och insomnade, hvilket skedde den 18 Februari 1546 i hans födelsestad Eisleben. Full af Luthers ande, tro och kraft är lutherska kyrkans tredje bekännelseskrift, de Schmalkaldiska artiklarne, hvilka Luther på kurfurstens uppdrag författade för att framlemnas på det af påfven till år 1537 utlysta kyrkomötet i Mantua. Dessa frimodiga artiklar hafva helt och hållet brutit med påfven, som här kallas den rätte antikrist, och med hela det påfviska afguderiet, med messan, skärselden, aflaten och helgonens åkallan. Men äfven vittna dessa artiklar mot de reformerte i läran om nattvarden, då det läres, "att vi måste ståndaktigt hålla så före, att Gud skänker ingen sin Anda och nåd utan genom och med det utvärtes ordet som föregår". Vi hafva icke rum för en närmare redogörelse för dessa dråpliga artiklars innehåll, men kunna icke underlåta att anföra något ur första artikeln i bekännelseskriftens andra del, så lydande: "Denna är den förste och en hufvudartikel, att Jesus Kristus, vår Gud och Herre, för våra synders skull är död och för vår rättfärdighet uppväckt, Rom. 4: 24. Och att han allena är Guds Lam, som borttager verldens synder, Joh. 1: 30. Samt att Gud hafver kastat alla våra synder på honom, Es. 53: 4. Allesammans äro de syndare och varda rättfärdige utan förskyllan, utan gerningar eller egen förtjenst genom den förlossning, som i Kristo Jesu skedd är i hans blod, Rom. 3: 24. — — — Ifrån denna artikel kan ingen gudfruktig vika eller efterskänka och medgifva något, som strider emot densamma, om än himmel och jord och allt annat störtade samman, Apg. 4: 12 och Es. 53: 5". Något kyrkomöte blef icke hållet; men Luthers Schmalkaldiska artiklar blefvo gillade och undertecknade af de evangeliska teologerna och erhöllo sålunda symboliskt anseende. Sedermera inom lutherska kyrkans sköte uppkomna stridigheter om den fria viljan, goda gerningar, rättfärdiggörelsen och nattvarden föranledde utgifvandet af Konkordieboken, som sammanfattade de nämda bekännelserna jemte Luthers båda katekeser och en på alla dessa grundad och närmare utvecklad ny bekännelseskrift, Konkordieformeln. Konkordieboken utkom år 1580, och dess förnämste utgifvare voro Jakob Andreæ, Chemnitz och Chyträus, och antogs densamma af det största antalet lutherska landskyrkor. På kyrkomötet i Upsala år 1593 antog den svenska lutherska kyrkan uttryckligen ingenting mera än Augsburgiska bekännelsen; men hela konkordieboken blef sedermera af henne i kyrkolagen antagen såsom symbolisk bok. Förhållandet mellan våra symboliska böcker är derför kortligen detta, att Augsburgiska bekännelsen är källan och rättesnöret för de öfrige, och att dessa senare icke äro annat än en tolkning och utveckling af denna bekännelses innehåll. Gentemot den lutherska reformationen måste påfven efter kejsarens vilja sammankalla ett kyrkomöte, som hölls i Trident år 1545 till 1563, men med tvänne långa mellanrum. Medeltidens vantro upphöjdes här till att vara romerska kyrkans fastställda lärosatser, såvida de icke gjorde intrång på den påfliga magten. Slutligen

ropade påfven, afslutande mötet, med hög röst: "förbannade vare kättarne!" och hela kyrkan genljöd at ropet: förbannade! förbannade! Då vi nu till sist kasta en öfverblick öfver den lutherska reformationens läroutveckling, finna vi till Guds pris tydligt, huru den helige Ande har fört reformatorerna till den rätta kännedomen om Kristus och nåden i honom och ledt dem i all sanning. Lutherska kyrkan, som anammade Pauli härliga och nådefulla lära om synden, nåden och rättfärdigheten i denna läras fulla sanning och fullkomligare än någon före henne, fick ock af Herren nådegåfvan att ödmjukt och troget bekänna Johannes' saliga älsklingslära om menniskones Sons gudom och skåda Kristi härlighet i det klaraste ljus. Den helige Ande drager genom en sådan Kristi persons kännedom nådehungriga själar till blodsbrudgummen och Lammets nattvard allt intill kyrkans fulländning och införande i den himmelska bröllopssalen. Låtom oss derför hålla det vi hafva, käre bröder och trosförvandter, att ingen tager vår krona ifrån oss! Ja, låtom oss redligen med andans svärd, som är Guds ord, kämpa för den tro, som Guds helgon ena reso förelagd är (Jud. ep. v. 3).

Vid betraktandet af *reformationens utbredande* finna vi, att Wittenberg var sjelfva medelpunkten och härden för den himmelska elden samt en samlingspunkt och fristad för alla, som ledo förföljelse för Jesu namns skull. Härigenom blef denna plats också en hufvudort och plantskola för ständigt flera Jesu vittnen och evangelii budbärare; det blef en stad på berget, skinande i den mörka verlden. Derifrån spreds evangelii ljus ganska snart öfver hela Tyskland och till de skandinaviska länderna. Genom kyrkovisitationen i kurfurstendömet Sachsen infördes reformationen i hela det landet och strax derefter enligt samma mönster i Hessen med dess nya universitet i Marburg, samt likaledes i Brandenburg, Nürnberg och Preussen. Från Wittenberg kommo Amsdorf till Magdeburg och Bugenhagen till Braunschweig och organiserade lutherska församlingar derstädes. Slutligen kom ock Bugenhagen i samma uppdrag till Lübeck, allt på folkets egen begäran. Würtemberg gynnade reformationen redan från början, men låg förtryckt under konung Ferdinands grymma välde, till dess det blef sjelfständigt rike under hertig Ulrich och reformerades af Luthers vän Schnepf, samt från dess nya högskola i Tübingen. Furstarne af Anhalt föllo äfven till evangelium med deras land och folk. Luther ordinerade prester för Anhalt, och snart kom Bugenhagen till Pommern och höll der en likadan kyrkovisitation som i Sachsen. Hertig Georg af Sachsen, som varit Luthers bittraste personlige fiende, efterträddes 1539 af sin broder Henrik, som hyllade reformationen och stadfäste densamma i hertigdömet. Huru bröderna Olaus och Laurentius Petri införde lutherska läran i *Sverige* är redan omtaladt. Jemte dem bör äfven konungens kansler, Laurentius Andreæ, ihågkommas. Konungen, Gustaf Vasa, blef dem allt mera bevågen, så att han på riksdagen i Vesterås år 1527 genomdref, att Guds rena ord skulle predikas i hela riket, hvilket stadfästades på en följande riksdag i Örebro år 1529. Deremot sökte konungen i en senare tid göra kyrkan helt och hållet beroende af staten samt sig sjelf till kyrkans öfverhufvud. Från Sverige spriddes och öfverfördes den evangeliska läran till *Finland*. *Danmarks* reformator Tausen, en Luthers lärjunge, är också redan omnämd. En annan var Hans Michelsen, borgmästare i Malmö, som äfven ombesörjde den första danska öfversättningen af nya testamentet. På riksdagen i Köpenhamn år 1536 beslöts reforma-

tionens införande, och Bugenhagen inkallades från Wittenberg för att ordna det nya kyrkoväsendet i Danmark. Från detta land öfverfördes reformationen till *Norge* och *Island*, der den slutligen efter mycket motstånd blef antagen. *Kurland*, *Estland* och *Lifland* föllo äfven till reformationen. Till *Polen* kom lutherska läran genom några flyktiga böhmiska bröder. Många unga polackar kommo till Wittenberg och återvände till sitt fädernesland fulla af tro och nit för evangelium. Sedermera inkommo äfven reformerte till Polen. På en allmän synod i Sendomir 1570 åstadkoms en förening mellan lutheranerna, de reformerte och de böhmiska bröderna. Luther sjelf gaf dessa sistnämde bröderna sin hand till tecken på ständig vänskap år 1542; äfven lutherska reformationen inträngde i Böhmen. I *Ungern* inträngde under mycken förföljelse både den reformerta och lutherska bekännelsen, och Matthias Devay, en Luthers lärjunge, öfversatte bibeln på ungerska språket. Gemensamheten med Tyskland under kejsar Karls spira bragte äfven tidigt den lutherska läran öfver till *Spanien*. Men under konung Filip II började den grymma inqvisitionen sitt hemska blodsarbete, och inom 20 år var evangelium åter undertryckt och landet höljdt i påfviskt mörker. *Nederländernas* första martyrer Henrik Voes och Johan Esch äro redan omtalade. Sedan bragte kejsar Karl tusenden af trosvittnen på bålet eller afrättade dem med svärd. Hertigen af Alba, som sedan blef konung Filips mordängel och bödel, förföljde protestanterna med en ännu mera exempellös grymhet; men en del af de nederländska staterna erhöllo till sist sjelfständighet och blefvo det reformerta Holland. Eftersom vi icke i denna uppsats hafva tagit oss för att skildra de reformerta kyrkornas historia, måste vi förbigå *Skotlands* reformator, John Knox, som var en sträng och oböjlig calvinist. Ej heller hafva vi något rum för berättelsen om *Englands* reformation; men vi vilja liksom i förbigående afbörda reformationen all gemenskap med den grymme vällustingen konung Henrik den åttondes egennyttiga planer och reformer. Äfven till *Frankrike* sträckte sig den evangeliska reformationen, och der efter flera svåra förföljelser erhöll den sitt blodsdop den hemska Bartholomeinatten, då enligt uppgift ända till 100,000 protestanter slagtades på en enda natt. I segerfröjd lät påfven ringa alla klockor i Rom och sjunga tacksägelse; men protestanterna eller hugenotterna, såsom de kallades i Frankrike, reste sig till försvar för sin tro och erhöllo slutligen religionsfrihet genom ediktet i Nantes år 1598. Om Schweitz' reformatorer Ulrich Zwingli, som stupade på slagfältet vid Kappel 1531, och Johan Calvin, som särskildt verkade i Genève och dog derstädes 1564, är redan nämdt, att de voro upphofsmän för de många reformerta rigtningarna i lära och författning.

Reformationen är sålunda ett Guds verk; af Herren är det skedt och är underligt för våra ögon. Herrens namn vare prisadt för den stora, oräkneliga skaran af frälsta själar, som genom detta Guds verk nu stå lofsjungande inför Lammets thron såsom konungar och prester inför Gud genom Jesu blod. Lofvad vare Herren, att äfven vi hafva från våra fäder genom Herrens stora nåd fått i arf Kristi evangelium, som kan saliggöra våra själar. Lofvadt vare nu Herrens namn, att vi på Guds ord och löften utan några våra gerningar få komma till Jesus och i tron anamma hans evigt gällande rättfärdighet och ega den såsom vår egen. Herren hjelpe oss nu alla till en sann tro på Kristus, att vi må vandra hans evangelium värdigt, kämpa en god trons kamp och fatta evinnerligt lif samt till sist samlas i hans himmelska fröjdesal med honom och alla hans trogna af alla folk, slägter och tungomål. Allt i allom Kristus! Sv. Ps. 124: 4.

N. F.

LUTHERSKA KYRKANS EGENDOMLIGHET I LÄRA, GUDSTJENST OCH FÖRFATTNING.

EN RÄTTA uppfattningen af den lutherska kyrkans egendomlighet i lära, gudstjenst och författning förutsätter en klar kunskap om kyrkobegreppet i allmänhet. Vår lutherska kyrkas förhållande till katolska kyrkan och sektväsendet hvilar på det rätta svaret af följande fråga: Hvad är kyrkan? Vi vilja derför som en inledning förutskicka några anmärkningar om kyrkan i allmänhet och lutherska kyrkan i synnerhet.

Då vi betrakta den kristna kyrkans instiftelse, apostlarnes lära om Kristi andliga kropp, och att apostlarne grundlade särskilta församlingar, så blifver det tydligt, att ett rätt bestämmande af kyrkobegreppet fordrar ett sant urskiljande emellan kyrkans andliga väsende och hennes förkroppsligande i den yttre inrättningen. Kyrkan är under den närvarande utvecklingen både synlig och osynlig. Hon är dels en samling af alla Guds barn i himmelen och på jorden och dels en yttre församling eller nådesinrättning, der Guds ord predikas och sakramenten förvaltas. Kyrkan har nämligen en historisk kallelse att uppfylla. Hon måste derför framträda som en historisk verklighet och som ett yttre samfund. När vi tala om kyrkans andliga väsende, Kristi andliga kropp, så tillskrifva vi henne sådana egenskaper som enhet, helighet och allmänlighet. Men det är ju sjelfklart, att vi icke kunna tilldela en särskild kyrka sådana egenskaper. Den romerska kyrkan och äfven smärre sekteriska kyrkor hafva dock icke dragit i betänkande att kalla sig den enda saliggörande kyrkan. Vår lutherska kyrka har aldrig tillskrifvit sig en sådan ära. Endast om den ena, heliga, allmänliga kyrkan, de heligas samfund, kan man säga: Utom kyrkan ingen frälsning. Man har det hoppet, att Guds barn finnas i alla kristna församlingar, der Guds ord predikas och sakramenten förvaltas. Derför kan man också säga, att afdelningar af den sanna kyrkan finnas inom alla kristna kyrkosamfund. De olika samfunden hafva uppkommit under den historiska utvecklingen på grund af reformatoriska sträfvanden, som föranledts af kyrkans förfall, och emedan de ledande i sådana reformationsarbeten hafva haft olika uppfostran och kunskap. Äfven andra orsaker kunde nämnas. Apostlarne stiftade inga s. k. kyrkosamfund, utan vanliga församlingar. Hade kyrkan under utvecklingen förblifvit vid Guds rena ord i lära och lif, så hade inga sekter *inom* kyrkan uppstått. Det oaktadt kunna vi dock säga, att kyrkan består af många särskilta (individuella eller partikulära) församlingar och liknar kyrkan derför ännu den apostoliska deruti. Skilnaden är blott den, att många af dessa kyrkor hafva sammanslagit sig till särskilta samfund, hvilkas lärosystem äro olika. Derför tala vi om rena eller mindre

rena kyrkor, beroende på deras bekännelseskrifters öfverensstämmelse med den heliga skrift. I denna mening sann och ren är hvarje kyrka, der Guds ord rent predikas och sakramenten förvaltas efter Kristi instiftelse. Vi nämde, att kyrkan består af flera särskilta eller partikularkyrkor och åsyfta dermed församlingar, ty i biblisk mening kan man ej hålla en denomination eller sekt för en partikularkyrka. Den lutherska kyrkan är dock ingen sekt, men det oaktadt är hon en partikularkyrka såsom omfattande endast ett visst antal särskilta församlingar eller partikularkyrkor. Då i en vidsträcktare mening den lutherska kyrkan någon gång kallas en partikularkyrka, så betyder det, att den lutherska kyrkan icke påstår sig vara den enda kyrkan, som skulle i sitt sköte hafva alla medlemmar af den allmänna kyrkan. Den lutherska kyrkan innefattar de kallade och utvalda kristna, som äro förenade omkring den augsburgiska bekännelsen eller samlingen af de partikularförsamlingar, som hafva antagit den augsburgiska bekännelsen. Dessa församlingar finnas i Tyskland, Österrike, Frankrike, Danmark, Sverige, Norge, Finland, Östersjöprovinserna, Indien, Afrika, Australien, Amerika och annorstädes.

Då vi skola afhandla denna kyrkas egendomligheter i lära, gudstjenst och författning, så är det vigtigt att lära känna hennes grundsatser, hvilka utgöra hennes kännetecken och såsom trådar genomlöpa hennes historia. Vi behöfva dock ej i detta sammanhang påpeka de välkända lärogrundsatserna, utan kyrkan och hennes lärosatsers betecknande egenskaper. Två ideer göra sig gällande i den kristna kyrkans historia, nemligen den konservativa (bevarande) och den progressiva (framåtskridande). Den konservativa försöker taga vara på de goda frukterna af det förflutna och behåller derför det rätta, den progressiva framställer nya rön, blickar mot framtiden och skrider framåt, men står i fara att förgäta gjorda erfarenheter. Reformationen blef den harmoniserande kraften af dessa tvenne ideer. Konservatism utan framåtskridande framalstrar den romersk- och grekisk katolska kyrkoformen. Framåtskridande utan konservation åstadkommer kyrklig revolution. Den sanna reformationen tager den gyllene medelvägen. Den kyrka, i hvilken den sanna reformationens grundsatser äro afspeglade och verkligen finnas, är den lutherska, hvars reformation var konservativ, ehuru icke stel, utan framåtskridande enligt Guds ords upplysning och den heliga Andes ledning. Den lutherska reformationen sökte framhålla det goda som fans i kyrkan och derjemte framställa det goda, som varit undangömdt af menskliga påhitt och traditioner. Den lutherska kyrkan frambragte i ljuset den apostoliska kyrkans kärnfriska lära och evangeliska församlingsordning. De mäktiga häfstänger, som undanröjde hindren för den sanna kyrkans kristliga uppbyggelse, voro de allmänt kända grundsatserna: att Guds ord är den enda trosnormen, och att rättfärdiggörelsen sker af tron allena.

Efter att sålunda hafva gjort klart för oss de ledande grundtankarne i den lutherska reformationen, kunna vi lättare fatta den lutherska kyrkans egendomligheter i lära, gudstjenst och författning. Vi vilja nu närmare betrakta hvad som är egendomligt för den lutherska kyrkan.

1. DEN LUTHERSKA KYRKANS EGENDOMLIGHET I LÄRA.

Den lutherska kyrkans lära är ingen ny lära, som först uppkom med Luther. Kyrkan bär Luthers namn icke för Luthers skull, utan på grund deraf, att han blef ett

medel i Guds hand att liksom föryngra kyrkan och upplifva den apostoliska läran, hvarför vi tro på den lära Luther predikade. Luther ville ej, att kyrkan skulle bära hans namn, men våra fiender gåfvo oss det namnet, och det har sedan blifvit behållet, emedan det är ett hedersnamn och på den grund, att hvarje kyrkosamfund måste hafva ett namn. Namnet innebär sålunda ingen ny lära, utan betecknar blott, att Guds rena ord är trons regel och vår bekännelses grund. Vår lära är icke mera ny än evangelisternas och apostlarnas, ty det är just deras lära, som vi predika. Den lutherska läran fans derför till, innan Luther föddes.

Vår kyrkas starkaste sida är också hennes rena lära. Detta har medgifvits af många framstående reformerta tänkare. Att den lutherska kyrkans lära är bibelenlig och att den Augsburgiska bekännelsen förtjenar samma plats bland den kristna kyrkans bekännelseartiklar som de äldsta trosbekännelserna har också erkänts af reformerta teologer. Ingen annan kyrka har fått sådana vittnesbörd om ren lära som den lutherska kyrkan. Sektmakarne smäda till ock med vår kyrka för hennes rena lära. Den lutherska kyrkan kallas den evangeliska kyrkan och förtjenar verkligen detta namn, ty hon är den mest evangeliska kyrka som finnes. Man kan tycka, att det är väl mycket sagdt, ty i många reformerta kyrkor predikas ett kraftigt evangelium, men vårt påstående är likväl sant. Vi måste nemligen döma enligt kyrkans bekännelse. Den lutherska bekännelsen betonar särskildt Kristi verk och framhåller kraftigare än någon annan bekännelse bibelns försonings- och rättfärdiggörelselära. Det var Luther, som blef ett medel i Herrens hand, att inför kristenheten framlägga den paulinska rättfärdiggörelseläran. Luther är den nyare tidens Paulus. Denna rättfärdiggörelselära med sina förutsättningar och följder utgör evangelii kärna och den lutherska kyrkans glanspunkt. Den är vår kyrkas hjerta och väséntliga lif. Hon var också den store reformatorns hjerteglädje. Den lutherska reformationen var i synnerhet resultatet af djupt gående inre erfarenhet. Själens frälsning var hufvudfrågan hos Luther, då han begynte kampen mot påfvedömet. Den reformerta kyrkans ledande män sysselsatte sig deremot mera med sociala kristliga frågor, ehuru äfven för dem läran var dyrbar. De hade dock icke den djupa andeerfarenhet som Luther och sökte derför att åvägabringa reformationen enligt andra grundsatser än den store läraren i Wittenberg. Den lutherska kyrkan verkar ännu enligt reformationens stora grundsats, och den paulinska rättfärdiggörelseläran skall alltid utgöra medelpunkten i den sanna lutherska kyrkans läroåskådning. Denna lära är det väsentligaste i Kristi evangelium och som rättfärdiggörelse är vår kyrkas förnämsta artikel, så kunna vi säga, att den lutherska kyrkan är utmärkande evangelisk.

I sammanhang härmed må påpekas, att vår kyrka kämpar med kraft och allvar emot den pelagianska och semipelagianska läran, som hyllas i synnerhet af den katolska kyrkan. Pelagius förnekade arfsynden och sade, att synden har sin grund i det onda exemplets och vanans makt. Han lärde vidare, att Guds nåd var nyttig, men icke nödvändig. Semipelagianerna, som nu hafva sina målsmän i de s. k. katolska kyrkorna, lärde, att menniskan efter syndafallet är endast försvagad och sjuk, men icke alldeles död i synden. Menniskan kan derför alltid vilja det goda, men saknar kraft att göra det. Omvändelsen blir derför resultatet af den gudomliga nåden och menniskans samverkan.

Enligt den romerska kyrkan består arfsynden endast i förlusten af likheten med Gud eller de öfvernaturliga nådegåfvorna, den ursprungliga rättfärdigheten. Arfsynden är hufvudsakligen en retelse till synd. Den lutherska kyrkan deremot lärer tydligt och klart människans djupa fall och grundförderfvade tillstånd och framhåller arfsynden såsom synd. Derför gifver också den lutherska kyrkan Guds nåd sin rätta plats. Den reformerta kyrkan gör det samma, men lägger dock mera vigt på Guds majestät. Derför är det också egendomligt för den lutherska kyrkan, att hon upphöjer verkan af Guds nåd derhän, att människans hjerta blifver så förnyadt, att det älskar Gud. Enligt den reformerta kyrkans åskådning blifver kristendomen en ny lag, deri människan uppmanas att frukta Gud och liksom tvingas att göra Guds vilja.

Vi hafva nu i korthet fästat uppmärksamheten vid vissa punkter i läran om synden och nåden, och vi hafva gjort det äfven på den grund, att denna lära står i ett innerligt förhållande till utkorelseläran. Vår uppgift är att framhålla det egendomliga i den lutherska kyrkans lära. Nu kunde man tycka, att den lutherska läran om utkorelsen icke är egendomlig, ty den är biblisk; men vi hålla före, att hela vår lära är skriftenlig. Vi måste dock visa egendomligheten i vår uppfattning, ty andra kyrkor hafva en annan åskådning än vår och berömma sig också af skriftenlighet. Men som vi icke afhandla någon särskild läropunkt, så kunna vi icke framställa allt, som rörer uppfattningen af en ifrågavarande läroartikel.

Den lutherska kyrkans egendomlighet i läran om utkorelsen består deri, att hon lärer ett vilkorligt nådeval, då den reformerta kyrkan lärer, att utkorelsen är ovilkorlig och absolut. Striden om utkorelsen begynte med Augustinus, som lärde, att Gud genom ett ovilkorligt nådeval har af evighet beslutat att frälsa några, på hvilka hans nåd utöfvar en oemotståndlig verkan, men deremot qvarlemna de öfriga i den fördömelse, som alla förtjent. I det nionde århundradet uppträdde Gottschalk och lärde en tvåfaldig utkorelse, så att Gud icke blott bestämt att vissa skola blifva saliga, utan också att han förut bestämt hvilka personer, som skulle hemfalla åt fördömelse, utan afseende på personernas tro eller otro. Augustinus lärde ej, att Gud beslutat och förutbestämt hvilka personer, som skulle gå förlorade, oafsedt deras tro eller otro, utan han nöjde sig med att säga, att Gud qvarlemnat dem i fördömelsen. Calvin utvecklade Gottschalks lära. Den reformerta kyrkan förstår sålunda med nådevalet Guds ovilkorliga beslut, hvarigenom han bestämt somliga till evig salighet och andra till evig fördömelse, utan att förutse eller taga i betraktande deras tro eller otro. Alla frälsningshandlingar blifva derför en följd af predestinationsbeslutet. Calvin lärde derför äfven, att Gud icke blott förutsett syndafallet, utan förutbestämt det och derför förutsett det. Guds beslut att sända Sonen var derför också en följd af det eviga, ovilkorliga nådevalet, då vår kyrka deremot betraktar beslutet om Sonens sändande som ett föregående vilkor för nådevalet. Längre fram uppträdde Arminius emot Calvins absoluta utkorelselära, men arminianismen befryndade sig med semipelagianism och till och med med socinianism, hvarför den lutherska kyrkan är hvarken arminiansk eller calvinistisk. Då man läser striderna om utkorelsen, huru skön framstår då icke den lutherska utkorelseläran! Den viker hvarken af till höger eller till venster. Vi kunna nu icke utförligt beskrifva denna lära, ty det ligger utom vår

BUGENHAGEN.

(Efter en tafla af Kranach år 1543.)

JUSTUS JONAS.
(Efter Kranachs tafla år 1543.).

AGRICOLA.

(Efter ett miniaturporträtt af Kranach af år 1591.

MARTIN BUCER.

M. HULDRICUS ZUINGLIUS,
REFORMATOR ET PASTOR
ECCLESIÆ TIGURINÆ.
Obiit a. 1531. die 11 octob. Ætatis 48.

ZWINGLI.

(Efter ett gammalt kopparstick.)

uppgift, men vi vilja i all korthet påpeka vår lutherska utkorelseläras sköna drag. Först och främst lärer vår kyrka, att Gud vill ingen syndares död, hvarför Gud, som förutsåg fallet, af evighet fattade det beslut att genom sin Son återlösa alla och genom sin heliga Anda tillbjuda alla frälsningen. Hvilken kostlig lära gentemot Calvins despotism! Men vår lutherska kyrka talar icke blott om det allmänna nådevalet, utan om utkorelsen i särskild mening, och förstår då med utkorelsen Guds eviga vilkorliga beslut att frälsa dem, som tro på Kristus. Härunder innefattas beslutet att frälsa dem som tro, förutseendet af hvilka som skola komma till tro och tillämpandet af detta beslut på dessa. Gud förutser hvilka de äro, som icke skola anamma sanningen, men han har ej bestämt det, ehuru han har beslutat, att de, som icke tro, skola gå förlorade. Det är sålunda menniskans egen skuld, om hon blifver förtappad. Vi lära sålunda, att menniskan kan motstå Guds nåd. Hvarje opartisk tänkare måste medgifva, att den lutherska åskådningen måste vara skriftenlig. Många reformerta luta också åt vår lära, ehuru de icke hafva en klar uppfattning, emedan de så länge insupit villfarelsens gift, som varit så mycket mera lockande, emedan det framalstrats af förnuftets tankearbete och förordats af sådana stora män som en Calvin och andra.

Vid framställningen om vår kyrkas egendomlighet i läran, måste vi också särskildt uppmärksamma vår sakramentslära och den med nattvarden sammanhängande läran om Kristi person.

Enligt den lutherska åskådningen äro sakramenten nådemedel. Delvis har den reformerta kyrkan samma åsigt. Sakramenten äro heliga af Gud stiftade inrättningar, hvarigenom Herren i, med och under synliga och jordiska ting meddelar osynliga och himmelska nådegåfvor. Kristendomens väsende består i föreningen af det gudomliga och menskliga. Skilnaden mellan de två större kyrkosamfunden i deras uppfattning af denna förening ligger deruti, att den katolska kyrkan vill se densamma, den lutherska vill tro och den reformerta vill begripa. Den katolska kyrkan sammanblandar det menskliga och gudomliga, så att det förra uppgår i det sednare, den reformerta kyrkan gör en sådan åtskilnad, att föreningen blifver mera tänkt än verklig, den lutherska kyrkan hvarken sammanblandar eller åtskiljer, utan betraktar föreningen som verklig och i en viss mening som en vexelverkan, utan att elementen förlora sina naturliga egenskaper. Detta är den lutherska kyrkans egendomliga ställning i sakramentsläran.

Vi vilja nu i all korthet visa egendomligheten i den lutherska dopläran och sedan öfvergå till nattvarden och läran om Kristi person. Angående dopsättet behöfva vi ingenting säga, ty med undantag af baptisterna och några andra smärre sekter hålla alla kyrkosamfund samma åsigt som vår kyrka, nemligen att dopet kan ske såväl genom bestänkning och begjutning som genom neddoppning. Den lutherska kyrkan föredrager dock begjutning eller bestänkning. Vår kyrkas egendomlighet i dopläran framställes dock icke häruti, utan i vår uppfattning om nya födelsen i dopet. Vi tro, att dopet är ett nya födelsens bad. Regelmessigt sker derför nya födelsen genom dopet, såvida icke den som döpes har en sådan sinnesbeskaffenhet, att den afsedda verkan förhindras. Vår kyrka lärer derför ej att alla pånyttfödas när de döpas, men att dopet verkar nya födelsen, då det personliga nya födelsens vilkor förefinnes eller kommer till stånd. Döpelsen åtföljes icke alltid

af nya födelsen. En person kan vara otrogen vid dopet, men komma till tron sedan och då åtnjuta dopets välsignelse. Den som pånyttfödes i dopet kan affalla, men sedan omvändas och ånyo åtnjuta dopets nådegåfva. Om vi skola blifva saliga, så måste vi pånyttfödas. Nya födelsen är bunden vid dopet. Dopets vanliga verkan är menniskans växande i Kristo. Dopet är derför nödvändigt till salighet, ehuru icke absolut nödvändigt. De små barnen kunna ej blifva delaktiga af något annat nådemedel än dopet. Barnen kunna icke motstå den helige Andes nådeverkan. Derför lärer vår kyrka, att de små barnen pånyttfödas i dopet. Huru herrlig framstår icke den lutherska dopläran, då den jemföres med den reformerta och de reformerta kyrkornas åskådning!

Af alla våra läropunkter kanske vår kyrkas nattvardslära synes vara mest egendomlig för de utom stående och för personer, som icke grundligt studerat densamma. Att den reformerta kyrkan träffat på många stötestenar är ju ej så underligt, när vi ihågkomma, att det är säreget för denna kyrka att vilja begripa allt, då den lutherska kyrkan deremot tror Guds ord som de lyda. Enligt Guds ord lärer derför vår kyrka, att Kristi sanna lekamen och blod meddelas i, med och under bröd och vin åt alla nattvardsgästerna, de troende till välsignelse och de otrogna till förbannelse. Den som närmare betraktar denna lära finner, att vår kyrka undvikit både den katolska och den reformerta ytterligheten. Det egendomliga i vår lära är sålunda: 1. Vi tro, att Kristi *sanna* lekamen och blod meddelas. Vi bruka ordet *sanna* såsom en motsats till de reformertas *andliga*. Vi hylla dock ej något Capernaitiskt ätande och förneka derför den romerska transsubstantiationsläran, att brödet och vinet förvandlas till Kristi kött och blod. Vi tro ej heller på konsubstantiationsläran eller att Kristi lekamen och blod äro i lokal mening i brödet och vinet. 2. Vi tro, att Kristi lekamen och blod är närvarande och meddelas i, med och under bröd och vin. De reformerte lära, att Kristi lekamen och blod i andlig mening är närvarande medelst tron genom den helige Ande. Zwinglianerna tro knappast så mycket. 3. Att alla nattvardsgästerna blifva delaktiga af Kristi lekamen och blod.

Då vi tala om nattvarden, så måste vi också påpeka läran om Kristi person. Den reformerta kyrkan lärer: 1. Att Kristi menskliga natur är på ett ställe, nemligen på Guds högra hand i himmelen, 2. Att Kristi menskliga natur icke är på något annat ställe, 3. Att blott Kristi gudomliga natur är allestädes närvarade och sålunda endast denna närvarande i nattvarden. Den lutherska kyrkan deremot lärer: att Guds son antagit mensklig natur i Marie lif, på det att tvenne naturer, den gudomliga och den menskliga skulle varda oskiljaktigt förenade i en person, en Kristus. Denna naturernas förening i en person bestämmes vidare så, att den är en naturens gemenskap, så att den ena naturen är delaktig af den andra och den ena naturen meddelar den andra sina egenskaper och deltager i den andres handlingar. Hvarje naturs väsentliga egenskaper upphöra dock ej genom denna förening, men som båda naturerna utgöra en person, så deltager hela personligheten i hvardera naturens handlingar. Allt hvad Kristus gjorde, tillskrifves hela Kristus och icke blott en af hans naturer. Kristus gjorde underverk genom den gudomliga naturen, men de förrättades af den menskliga och icke oberoende af densamma. Han dog i anseende till sin menskliga natur, men hans död var en gudomlig persons död. Kristus är nödvändigt allestädes närvarande enligt sin gudomliga natur, men hans menskliga natur

kan vara det, icke enligt egna egenskaper, utan på grund af föreningen med den gudomliga naturen och är närvarande genom denna natur. Den gudomliga naturen förlorar derför ej sina väsentliga egenskaper och ej heller den menskliga. Vi lära sålunda, att naturernas särskilda egenskaper äro hela Kristi persons egenskaper. Detta förnekar den reformerta kyrkan och säger, att hvarje natur är afskild från den andre rörande egenskaperna, och att Kristi person har blott delaktighet i namnen af de båda naturernas egenskaper. Den reformerta åsigten om nattvarden förklaras delvis häraf. Den lutherska kyrkan tror sålunda ej på två Kristi, utvärtes förenade, en som är sann Gud och en som är människa, utan på en Kristus, som är Gud och menniska i en person. De båda naturerna äro icke sammanblandade, men förenade i en person, och ehuru delaktiga af hvarandras egenskaper, så hafva de dock ej förlorat sina särskilta egenskaper. Den menskliga naturen har derför också en särskilt plats enligt den menskliga naturens egenskap att vara på ett ställe, men är också på ett annat sätt allestädes närvarande genom den gudomliga naturens egenskaper. Vi förneka sålunda den reformerta kyrkans sönderdelande (dualistiska) uppfattning. Som den katolska kyrkan icke närmare utvecklat läran om naturernas förening, så är den lära om Kristi person, som vi afhandlat, utmärkande för den lutherska kyrkan. Denna lära öfverensstämmer också med samt belyser vår nattvardslära, som framhåller, att icke blott den gudomliga naturen, utan Kristi sanna lekamen och blod äro närvarande i nattvarden och der meddelas. Ehuru vi icke kunna fatta öfvernaturliga ting, så förklarar dock något den lutherska läran om Kristi person och hans naturer, huru Kristi verkliga lekamen och blod kunna vara närvarande i nattvarden. Härmed hafva vi redogjort för sådana läropunkter, som visa för oss hvaruti den lutherska kyrkans egendomlighet i läran består. Vi skola nu öfvergå till gudstjenstens betecknande drag.

2. DEN LUTHERSKA KYRKANS EGENDOMLIGHET I GUDSTJENST.

Det är sjelfklart, att en kyrkas lära utöfvar ett stort inflytande på kulten eller gudstjensten. Om vi betrakta den katolska kyrkans gudstjenst, så blifver detta tydligt och klart. De reformerta kyrkorna ådagalägga också denna sanning. Det betecknande draget af den katolska kyrkan att vilja se allt, som tillhör religionen, framträder uppenbarligen i denna kyrkas ceremoniella handlingar, som bära en gammaltestamentlig prägel. Predikans plats i gudstjensten förringas inom denna kyrka och intager aldrig i den egentliga gudstjensten det framstående rum, som inom de protestantiska kyrkorna. Den lutherska kyrkan gifver predikan sin rätta plats, men icke en sådan plats, att den utränger det öfriga, som tillhör gudstjensten, hvilket ofta är fallet inom många reformerta kyrkor. Predikan är den lutherska gudstjenstens medelpunkt och hufvudsak. Men att predikan icke göres liktydig med gudstjensten för öfrigt, synes deraf, att predikan föregås och efterföljes af liturgiska handlingar, Den konservativa reformationens framstående drag, bibehållande och framåtskridande, återfinna vi sålunda icke blott i vår kyrkas lära, utan också i hennes gudstjenst. Hon bibehöll sådana liturgiska delar af gudstjensten, hvilka icke stodo i strid med Guds ord. Åt predikan lemnades det rum, som den innehade under den apostoliska tiden. I sammanhang härmed må också påpekas, att vår kyrka är en riktig pingstkyrka,

hvad predikan på flera tungomål beträffar. Men alltid hålles den regeln, att predikan hålles på det språk, som folket förstår. Det är dock härligt, att vår lutherska lära icke tillhör blott ett folk, utan predikas bland många nationer, och att vår kyrka begagnar verldens mest framstående och allmänna tungomål.

Den lutherska kyrkan har sålunda en liturgi (altartjenst), i hvilken predikan är en stjerna, ehuru icke den enda, äfven om hon är den klaraste och själen i hela gudstjensten. Men den lutherska kyrkan har ingen bestämd liturgi, utan eger hvarje särskild kyrka inom henne rättighet att närmare bestämma liturgiens form, blott att denna icke strider mot Guds ord och kyrkans grundsatser. Väsentligen är dock den lutherska gudstjenstordningen den samma öfverallt. Äfven om denna liturgi tarfvar förbättringar, så måste vi dock medgifva, att den är skön och inspirerande, då utförandet är godt och öfverensstämmande med innehållet. De betecknande delarne af vår liturgi äro: syndabekännelsen, trosbekännelsen, Guds ords läsande, bön, sång (församlingssång), tacksägelse och de heliga handlingarna, bland hvilka nattvardsfirandet anknyter sig närmast till gudstjensten och utgör densammas högtidligaste del. Vår liturgi innehåller det som väsentligen tillhör gudstjensten, men är likväl kort och är derför så mycket mera tilltalande. Att vår kyrka äfven på liturgiens område tagit den gyllene medelvägen blifver tydligt, då man jämför vår utmärkta gudstjenstordning med den katolska och med de reformerta kyrkornas ytterligheter. De hafva gått öfver gränsen, ehuru i olika rigtningar.

Med afseende på kyrkoprydnad och andra ting, som kunna förhöja gudstjenstens högtidlighet, har vår kyrka intagit en konservativ och derjemte liberal ställning. Vid reformationen intogo Zwingli och Calvin en så radikal ståndpunkt, att deras reformation antog prägeln af en omstörtning (revolution). Luther deremot ansåg, att kyrkan kunde bibehålla sådant, som icke stod i strid med Guds ord. Vår kyrka har dock icke lagstiftat på detta område, utan står det hvarje församling fritt att handla efter egen smak. Den lutherska kyrkan är dock vänligt stämd mot den sanna vetenskapen och konsten och tager gerna den sköna konsten i sin tjenst, då det gäller befordrandet af kyrkans uppbyggande. Om det icke låge utom vår närvarande uppgift, så kunde vi i detta sammanhang påpeka den vigtiga roll, som musiken spelat i vår kyrka.

Innan vi sluta våra anmärkningar om vår kyrkas egendomlighet i gudstjenst, så måste vi väcka uppmärksamheten på vårt kyrkoår. Med afseende på tiden följer det icke så mycket solens och planeternas gång som rättfärdighetens sol. En liten tid innan det borgerliga året tager slut, begynner vårt kyrkoår. Hvarje vecka af kyrkoåret har sina särskilta texter, hvilka i passande ordning framställa för församlingen vår frälsningslära. Vid begynnelsen af kyrkoåret predikas om Kristi ankomst, då vi förberedas för den stora Julhögtiden. Strax efter julperioden kommer den sköna Fastlagstiden, då synden och nåden på det mest bjerta och intagande sätt målas för församlingen, som då betraktar Kristi ställföreträdande lidande och död för syndare. Derefter kommer uppståndelsens stora högtid med åtföljande glädjedagar, och strax derefter samlas alla kristna i andanom och betrakta med apostlarne Kristi himmelsfärd. Sedan firas Pingsthögtiden, den helige Andes utgjutande och den kristna kyrkans stiftelsedag, hvarefter vår kyrka afhandlar sådana texter, som närmare afse frälsningens tillämpning och syndares helgelse, och till sist

riktas församlingens uppmärksamhet på de yttersta tingen, på Guds förestående dom och på kyrkans slutliga triumf vid den sista afgörande striden. Vissa söndagar äro också afskiljda till helgonens minne. Den lutherska kyrkan tillbeder inga helgon, men enligt Guds ords förmaning ihågkommer hon helgonens lidande, tålamod och tro och uppmanar sina medlemmar att hafva dem till efterdömelse för att som de gjorde vandra i Jesu fotspår. Huru högtidlig är icke den lutherska gudstjensten! Detta må vara nog om vår kyrkas egendomlighet i gudstjenst. Vi vilja nu något skärskåda egendomligheten i hennes författning.

3. DEN LUTHERSKA KYRKANS EGENDOMLIGHET I FÖRFATTNING.

Som kyrkan är ett samfund, så kan hon icke undvara vissa ordningsregler, utan måste hafva en författning. Kyrkans författning framställer de grundsatser, enligt hvilka kyrkan skall styras. I allmänhet kunna vi säga, att den lutherska kyrkan icke är så väl utrustad i författningsväsendet, som i läran. Orsaken är delvis den, att den lutherska tron är omhuldad af så många nationer med olika statsstyrelse, uppfostran och nationalkaraktär. Vi måste också ihågkomma, att vår kyrka är angelägen om lärans renhet först och främst. Med afseende på kyrkoförfattning lemnas all den frihet, som icke står i strid med Guds ord och kristendomens grundsatser. Den lutherska kyrkan är den sanna frihetens bästa stöd, och hon vill derför ej binda sina medlemmar med en trångbröstad och ensidig kyrkoförfattnings tunga fjettrar. Men hon lemnar ej heller de särskilda kyrkorna fritt spelrum för egna idéer, utan gör skriftens auktoritet gällande och gifver sådana lärdomar, som kunna hemtas ur kyrkans historia. Vår kyrka viker hvarken af till höger eller till venster. Hennes grundsats är att segla lugnt framåt och att akta sig både för hierarkiens klippskär och för oordningens kringflytande ögrupper. Derför finna vi också inom vår kyrka de goda grundsatserna af de olika kyrkoförfattningarna. Den lutherska kyrkan har icke en allmännelig författning. Men vissa grundsatser äro dock gemensamma för alla afdelningar af vår kyrka. Kyrkan är en organism eller kropp, hvars hufvud är Kristus. Kristus är konung och herre i kyrkan, icke blott i den osynliga, utan också i den synliga, Som konung regerar han och styrer allt, hvarför den lutherska kyrkan som ett helt anser, att kyrkan icke kan lagstifta på trons och lärans område eller i sådana ting, öfver hvilka Guds ord uttalat sig tydligt och klart, I denna mening är vår kyrkostyrelse biblisk och en kristokrati (Kristusvälde). Men som mycket är lemnadt åt den kristliga och kyrkliga rättskänslan, så måste kyrkan lagstifta i hvarjehanda ämnen och frågor, hvilkas rätta afgörande befordra kyrkosamfundets inre och yttre tillväxt. För att kyrkan skall kunna bekänna och besluta som en kyrka, så måste hon också hafva en författning, som medgifver sammanträden af kyrkliga ombud. Hon måste också hafva sådana som förestå de olika församlingarna. I denna mening har vår kyrkostyrelse en representativ karaktär så att de, som styra och förestå församlingarna, äro befullmäktigade. Dessa grundsatser finnas visserligen mer eller mindre i de reformerta samfunden, men den reformerta kyrkan såsom sådan kan icke berömma sig af enhet i dessa punkter. I somliga reformerta kyrkor regerar biskopen enligt gudomlig kraft och som apostolisk efterträdare, i andra regera presterna, och somliga reformerta församlingar hafva som sådana

tagit till sig all magt och anse predikanterna endast såsom vanliga kyrkotjenare. Vid det första påseendet kan man tycka, att dessa rigtningar finnas äfven inom vår kyrka, men ett närmare betraktande visar, att vår kyrka ogillar alla ytterligheter.

Många anse, att den lutherska kyrkoförfattningen har sin grund uti läran om det allmänna prestadömet. Alla sanna kristna äro prester i den meningen, att de skola tjena Herren, offra tack och lof samt bedja. Som kristna skola de vittna om Herren och förkunna hans dygd, till dess han kommer. Men derför äro icke alla kristna pastorer. De kristna som prester kunna ej heller öfverantvarda sina särskilta åligganden åt särskilta personer, som skulle vara ombudsprester. Som kristna kunna vi ej vara hvarandras delegater i utöfvandet af nya testamentets presterliga embete. Nya testamentets prestembete är derför ej det samma som predikoembetet. Jag kan vara en kristen eller Kristi prest, utan att vara predikant, men jag kan ej vara en rätt predikant utan att vara en kristen eller Kristi prest. Det är en Guds kallelse att vara kristen, men det är en annan Guds kallelse att vara predikant och i den meningen prest. En predikant måste vara erkänd af församlingen och af församlingen bemyndigad att förvalta embetet. Vår lutherska kyrka anser nemligen, att kallelsen till predikoembetet sker medelbarligen, men dermed förnekar den ej, att Gud på ett inre sätt kallar, drifver och manar, och att han särskilt utrustar dem, som skola förkunna ordet och så gifver församlingen en fingervisning, så att den vet hvilka som kunna kallas. Den lutherska kyrkan betonar också, att predikoembetet är en Guds instiftelse och att predikanterna äro Kristi representanter och tjenare, så att de i Kristi stad predika försoningens ord och bruka nycklarnes magt. Men de äro också församlingens tjenare, ty de betjena med ordet och sakramenterna den församling, som kallat dem. Som sådana Kristi och församlingens tjenare kunna de också tjena som ombud vid kyrkomöten. Ett kyrkomöte kunde icke anses vara ordentligt sammansatt, om predikanterna vore uteslutna eller om deras embete ej aktades. Vissa göromål äro af Kristus och kyrkan öfverlemnade åt predikanterna eller de s. k. presterna, så att dessa göromål äro pastorala och regelmessigt icke kunna förrättas af hvilket församlingsombud som helst. I detta sammanhang kan påpekas, att vår kyrka anser, att ordinationen bör förrättas af sådana som äro ordinerade, men dermed beröfvas församlingen ingen rättighet, ty pastorerna tjena kyrkan deruti liksom vid andra pastorala göromål, hvilka regelmessigt förvaltas af pastorerna. Predikoembetet är sålunda inom församlingen. Häraf synes, att vår kyrka har ingen hierarki, men likväl en god kyrklig och biblisk ordning.

Med afseende på olika grader i embetet anser vår kyrka, att sådana finnas blott genom menskliga anordningar, som kunna vara nödvändiga, men icke af gudomlig rätt. Det är ju sjelfklart, att det finnes olika embeten och olika gåfvor inom kyrkan, men enligt ordet är den ene icke högre än den andre hvad embetet beträffar. I den äldsta kristna kyrkan fans det ingen skilnad mellan biskop och prest och ingalunda ett sådant biskopsdöme, som finnes inom den katolska kyrkan och bland episkopalerna. Vår lutherska kyrka har ingenting emot biskopsembetet såsom ett nyttigt embete enligt mensklig rätt. Men vi anse, att biskopsembetet icke är nödvändigt eller af Gud befaldt, ty enligt Guds ord är hvarje pastor en biskop. Läran om den apostoliska successionen hyllas derför ej af vår kyrka i den mening som den antages af katoliker och episkopaler. I Sverige finnes

den s. k. biskopliga apostoliska successionen, men vår svenska lutherska kyrka bygger ej derpå, utan är trogen den lutherska grundsatsen, att biskopsembetet må finnas enligt mensklig rätt, då kyrkan så för godt finner, och att kyrkan är lika rigtig och apostolisk utan biskopsdömet. Den lutherska kyrkan tror derför också, att presterlig ordination är fullkomligt så god som ordination af en biskop. Vår kyrka tror ej heller, att ordinationen meddelar en outplånlig presterlig karaktär, men den har dock större respekt för prestembetet än somliga reformerta kyrkor.

Angående kyrkans och statens förhållande till hvarandra har den lutherska kyrkan sökt att taga en sådan ställning, att hon hvarken hyllat en kyrkostat eller en statskyrka. Hon har dock funnits och finnes ännu i vissa länder som statskyrka, men hon kan också lefva, ja, hon utvecklar bäst sin andliga rikedom såsom frikyrka. Hon har för öfrigt den åsigten, att staten icke bör befatta sig med hennes lära och kyrkotukt. Vår kyrka respekterar staten som en gudomlig inrättning och vill lyda dess lagar, så vida de ej tydligt strida mot ordet och samvetet. Detta läres tydligen i Guds ord och i den sextonde artikeln af den Augsburgiska bekännelsen. Vi se derför, att vår kyrka äfven på författningens område utmärker sig för kristlig sans och vishet, och att hon i allt vill handla efter Guds ord och Herrens vilja.

I all korthet hafva vi nu sökt fästa uppmärksamheten vid den lutherska kyrkans egendomlighet i lära, gudstjenst och författning. Hon framstår i allt som en stor och härlig inrättning. Med henne begynte den protestantiska kristenheten; hon må derför kallas protestanternas moder, och inom henne har också reformationens vigtigaste händelser timat. Det var också hennes barn som kämpade, ledo och dogo för den protestantiska saken, då under sjuttonde århundradet den öfvervunna hierarkien sökte åter uppresa sitt hufvud och ville återfå sitt förlorade byte. Och aldrig kan vår kyrka skattas nog högt just derför att hon varit ett medel att gifva folket Guds ord och evangelisk frihet. Den Augsburgiska bekännelsen länder henne också till stort beröm. Huru många teologiska stjernor tindra icke på hennes kyrkliga himmel! Alla protestantiska kyrkor äro mer eller mindre beroende af vår kyrkas lärdomsskatter. Ännu är vår kyrka protestantismens lefvande och starka stam och skall förblifva så, ty hon har slagit sina rötter i Guds ords jordmån och i apostolisk mark. Lutheranismen lägger inga nya grundvalar, utan är nöjd med den gamla goda grunden och har derför ej stiftat någon kyrka, utan reformerat den bestående, så att Gud fått sin rätta ära och hans ord sin rätta plats. I utöfvandet af sina reformationsgrundsatser är också vår kyrka stor, ty hon är rättvis och kärleksfull. Under den strängaste kyrkotukt visar hon en moders kärleksfulla ömhet. Hon är så allmänlig, att sektväsendet är främmande för henne, då den reformerta kyrkans lif deremot är ett sektväsende under hvilket den kyrkan tillväxer och drager till sig många, som säkerligen skulle finna allt hvad de behöfva i den lutherska kyrkan, om de blott hade tillfälle att rätt betrakta henne. Hennes egendomligheter skulle då framstå i klarhet och sanning och visa vägen ur läromeningarnas hvimmel. I vår kyrkas skepp hafva millioner lyckligen seglat öfver lifvets stormupprörda haf och nått det rätta hemmet. Äfven om den lutherska kyrkan många gånger blifver ett vidunder för verlden och för en falsk religionsåskådning, så är hon dock ett Guds under och skall ännu föra många till en sann Kristus- och verldsåskådning, samt inuti det herrlighetsrike, der alla kyrkliga frågor lösas och der egendomligheterna vända åter, emedan det kommer som fullkomligt är.

C. E. L.

DEN SJUNGANDE KYRKAN.

Herren är min makt och min psalm, och är min salighet. Ps. 118: 14. Jfr 2 Mos. k. 15.

Och när de hade sjungit lofsången, gingo de ut till Oljeberget. Matth. 26: 30. Jfr Mark. 14: 26.

Uppfyllens af den Helige Ande, talande emellan eder i psalmer och lofsånger och andliga visor, sjungande och spelande Herranom i edert hjerta, alltid tacksägande Gud och Fadren inför hvar man (för all ting) uti vår Herres Jesu Kristi namn. Ef. 5: 18—21. Jfr Kol. 3: 12—17.

1. DEN LUTHERSKA KYRKANS PSALMER.

HUR MAN SKILJER mellan den lutherska kyrkans psalmer och andra kristliga sånger, äro de förra inom trängre eller vidare kretsar enligt skrift och bekännelse antagna till kyrkligt bruk på den ordnade lutherska kyrkans och hennes missions område. Med andliga sånger förstås all annan kristlig sångpoesi, äfven när denna eger de verkliga psalmernas inre och yttre kännetecken: objektiv och subjektiv eller personlig sanning, äkta poetisk skönhet, stor djuphet, höghet och rikedom, allmängiltighet, kyrklighet, folkmässighet, ja allt utom den officiella auktoritetsstämpeln. I våra offentligt antagna och begagnade psalmböcker träffas många goda sånger och i våra s. k. sångböcker träffas många goda psalmer, för att icke här tala om det myckna underhaltiga eller rent af falska och skadliga, som oriktigt kallas antingen psalmer eller andliga sånger. Af praktiskt intresse för oss här i Amerika vore en i prof. M. Johanssons eller dr Ullmans stil och anda företagen granskning af våra hemlandssånger, barnsånger och Sankeys sånger. De lutherska psalmerna hafva sjungits och sjungas ej blott på kulturspråken, utan äfven på många andra tungomål i olika verldsdelar. De hafva i likhet med andra mera enskilda goda andliga visor och sånger under tidernas lopp i tusental framvuxit ur bibeltexter, ur det allmänna skriftinnehållet och ur det enskilda och kyrkliga kristendomslifvet med dess olika erfarenheter af ljus och mörker, glädje och sorg.

Blott ett och annat exempel, en och annan frukt af den lutherska psalmliteraturens yttre och inre rikedom kan i denna korta afhandling påpekas. För öfrigt hänvisas till svenska arbeten i psalmfrågan af Wieselgren, J. W. Beckman och i synnerhet U. L. Ullman—vigtiga jubelskrifter för detta år.

På två flygblad med bifogade melodier utsände Luther år 1523, året efter det nya testamentets tyska öfversättning, den rätta Noachs fridsdufva, nemligen sin fritt författade psalm om menniskans fall och upprättelse: "Hvar man må nu väl glädja sig", hvilken vi här

kalla Luthers psalm *nummer 1*, och den af Luthers vän och Mark Brandenburgs eller Preussens reformator Paul Speratus öfver samma ämne sjungna jubelsången: "Gud har af sin barmhertighet". År 1524 utgaf Luther den första evangeliska psalmboken med 8 sånger, nemligen de två förstlingspsalmerna och sex nya, två af Speratus: På Gud jag tror, att han sjelf har, och: Hjelp, Gud, hur stor är menskans nöd; tre af Luther bearbetade efter latinet öfver Davids psalmer 12, 14 och 130, utgörande *n:r 2—4* af Luthers 37 psalmer: O Herre Gud af himmelrik, enl. 1695 års sv. psb. eller: O Gud ditt folk i minne haf, enl. finska förslaget af år 1868, De säga Ingen Gud är till, och: Af djupsens nöd, o Gud till dig, samt af en obekant författare: I Jesu namn uppstämma vi. Från 1523 är Luthers psalm *n:r 5*: En visa ny vi stämma upp. Vidare förbättrade Luther år 1524 den enligt några redan af J. Hus (bränd på bål för evangelii skull år 1415) förbättrade nattvardspsalmen: Jesus Kristus är vår helsa. Enligt andra skall originalet vara af Hus. Luthers befattning med denna psalm gör den till *n:r 6*. Samma år bearbetade och förbättrade han likaledes de redan förut till tyskan öfversatta och i likhet med många andra psalmämnen inom kyrkan enskildt och stundom offentligt begagnade sångerna *n:r 7—12*; tre öfver Jesu födelse: Lof vare dig o Jesu Krist (på latin af Gregorius, påfve 590—604), Verldens Frälsare kom här (af Ambrosius, biskop i Milano, död 397) och: Lof ske dig, Herre Jesu Krist (Sedulius); två helgelsepsalmer: Kom, helge Ande, Herre Gud (af Rupertus, död 1053) och: Kom, helge Ande, Herre god (Ambrosius); samt en trosbekännelse- och begrafningspsalm: Vi på jorden lefve här, under döden fångne. Samma år bearbetade Luther de urtyska sångerna *n:r 13 och 14*, nattvardspsalmen: Gud vare lofvad och hans namn högt prisadt, och påskhymnen: I dödens band låg Herren Krist, en fullkomligt fri bearbetning af den äfven oförändrad bibehållna: Kristus uppstånden är från marter alla, samt författade fritt den kostliga perlan bland påsksånger: Jesus Kristus, vår Frälserman (1695), eller: Frälsaren, vår Herre Jesus, han (1868), här utgörande *n:r 15*. Samma år bearbetade Luther latinska sånger öfver Davids psalmer 67, 128 och 130, således *n:r 16—18:* Gud vare oss barmhertig och mild, eller F. F.: Gud öfver oss förbarme sig, och en brudvisa (af J. Hus): Säll är den man, som fruktar Gud, samt ännu en botpsalm: Af djupsens nöd, utom den under n:r 4, enligt Filip Wackernagel; slutligen *n:r 19*: Betraktom väl de tio bud.

Från år 1525 äro Luthers psalmer *n:r 20—25:* Vi tro på en allsmäktig Gud, bearbetad efter en gammal tysk öfversättning från latinet och: Dig helge Ande bedje vi (F. F.) eller: Nu bedje vi den helge And' (1695), en urtysk bönepsalm till den helige Ande, samt en bönepsalm till den heliga treenighet: Gud, trefaldig statt oss bi; bearbetningar af en latinsk sång öfver Davids psalm 124: Om Gud ej vore med oss nu; af Simeons svanesång, begrafningspsalmen: Med fröjd och frid far jag nu hän; och af ännu en sång öfver katekesens första hufvudstycke: Själ, vill du kristligt lefva här. År 1526 skref Luther sin psalm *n:r 26*, bearbetning af Es. k. 6: Esaias såg den Allraheligaste, 1529 *n:r 27* öfver Davids psalm 46, reformationskyrkans andliga psalm: Vår Gud är oss en väldig borg, år 1523 *n:r 28* en bön om fred: Förläna oss, Gud, så nådelig, år 1533 *n:r 29*, en föryngring af (den troligen af Ambrosius och Augustinus gemensamt författade lofsången) Te Deum, som länge förefunnits i tysk öfversättning: O Gud vi lofve dig; år 1535 *n:r 30* den älsk-

liga "barnajulvisan": Af himlens höjd oss kommet är, och *n:r 31* om Guds församling öfver Upb. 12: Hur täck är Kristi värda brud; år 1539 *n:r 32* öfver Herrens bön: Vår Fader, som i himlen är; år 1541 *n:r 33* öfver Jesu födelse: Herodes, hvarför fruktar du; år 1542 *n:r 34*, om Guds ords vidmakthållande synnerligen emot kristenhetens tvenne arffiender påfven och turken: Behåll oss, Herre, vid ditt ord; år 1543 *n:r 35* till den treenige Guden: Du som är tre i enighet, *n:r 36* om det heliga dopet: Vår Herre Krist till jordan drog, och *n:r 37* en ny julhymn: Från himlen kom en änglahär, Till herdarne den budskap bär. Utom dessa 37 sånger, som härleda sig från kyrkosångens reformator såsom bearbetare, öfversättare eller originalförfattare, är det några osäkra, af hvilka en och annan torde tillhöra Luther. Hvarhelst han bland den gamla kyrkans reliker fann något, hvari den rätta "andan" var, begagnade han det, om han än måste luttra och rena det från slagg uti en grundlig och varm reformationsprocess. Hade han icke haft det sinnet utan endast tyckt om sig och sitt, så hade han icke dugt till reformator, utan blifvit antingen en kyrklig revolutionsman, andlig nihilist eller på sin höjd en liten, i längden obetydlig och förgäten sektmakare, som slutit sig inom sitt eget snäckskal och förlorat sitt historiska sammanhang med forntidens, samtidens och framtidens sanna kyrka.

Det är icke genom tal och lära om kyrkosången, utan det är just genom sina psalmer, som Luther blifvit den evangeliska kyrkopsalmens fader. Genom sina psalmer har han eller kyrkan uti honom uträttat mera än genom alla sina predikningar, disputationer, bekännelse- och försvarsskrifter. Genom psalmen beredde Luther åt den utgifna folkbibeln en öppen väg till folkets hjertan. Genom sina psalmer mera än genom någonting annat, näst bibelöfversättningen, blef Luther, hvad han blef i Guds rike på jorden. Men hvad han på jorden och i himmelen blifvit, det har han blifvit i Kristus. Uti sina sånger, i alla sina predikningar och skrifter och i allt sitt arbete vittnar den högt benådade reformatorn: Kristus är min rättfärdighet; Guds nåd hafver icke fåfäng varit i mig; jag hafver mer arbetat än de alle, dock icke jag, utan Guds nåd, som i mig är. Luther hade nemligen både Pauli tro och Pauli ödmjuka sinne, och häraf bära alla lutherska psalmer en prägel.

I äkta lärjungaskap under den heliga skrifts gudomliga auktoritet var Luther en så stor mästare, att han kan sägas hafva genom personlig tillegnelse och erfarenhet af den omedelbart inspirerade bibelsanningen uppnått en högre grad af medelbar inspiration och kommit apostlarna närmare än någon annan kyrkolärare efter apostlarna. Men var han en mästare i mottagligt och fruktbargörande lärjungasinne, så var han icke en mästare utan lärjungar. Uti Luthers medel- och omedelbara närhet och skola inom samtid och efterverld ända in uti våra ringa dagar hafva Herren Zebaoths talrika psalmvittnen, af Guds helige Ande smorda män och qvinnor, stämt sin lyra eller harpa till skapelsens, återlösningens och helgelsens himmelska poesi, till trons och bibelsanningens objektiva innehåll och det kristliga lifvets subjektiva erfarenheter under kärlekens, anfäktningens och hoppets kamp, samt till den påbegynta och så småningom till fulländning öfvergående salighetens eller det eviga lifvets harmoni, och de på samma gång bibliska och hjertliga kärnsångerna röja den fostrande inflytelsen af den evangeliska kyrkopsalmens fader. Få äro likväl de psalmförfattare, som upphunnit sin mästare uti omedelbar ursprunglighet,

eller kunnat såsom han sjunga på samma gång ur skriften och ur hjertat, ur skriftens och ur kyrkans samvete, kärna, medelpunkt och lif, som är Kristus.

Våra kyrkopsalmer, i likhet med vår kyrkohistoria, dela sig i fem perioder, den objektiva, den objektivt-subjektiva, den subjektiva, den subjektivistiska och den reaktionära, af hvilka de tre första trognast och den fjerde minst troget återgifvit den äkta lutherska psalmkaraktären. Bibelns och trons objektivitet besjöngs i reformationsårhundradet af sådana hjertefromma män, som tyskarne Luther, P. Speratus, P. Eber, L. Spengler, N. Decius, Selneccer, N. Hermann, Hans Sachs, B. Ringwald m. fl., danskarne K. Mortensen, Hans Thomissön (Thomæus) m. fl. och svenskarne Olaus och Laurentius Petri, Laurentius Andreæ, Olaus Martini m. fl. Tyska psalmböcker från reformationsperioden äro de af åren 1524 med 8, 1526 med 39, 1546 med 120, 1566 med 400 och 1597 med 600 psalmer. Danska psalmböcker utgåfvos från år 1528 och svenska från år 1530. Den Gerhardtska perioden närmast före, under och efter det trettioåriga kriget, ärfde den orubbliga skrift-objektiviteten från sin föregångare, och den gamla varma hjertetron på Kristus och hans ord utvecklade sig till ett ökadt mått af medveten tros-innerlighet, af subjektiv troserfarenhet. Till Paul Gerhardt sluta sig i denna andra period Johan Heermann, J. Arndt, J. Rist, Johan och Mikael Frank, Martin Opitius, Filip Nikolai, Gesenius, Flemming, H. Müller, Christian Scriver, S. Dach m. fl. inom reformationens moderkyrka och Kingo, Spegel, Svedberg, Arrhenius, G. Ollon, Israel Kolmodin m. fl. inom de nordiska dotterkyrkorna. Bland de svenska psalmböckerna från denna synnerligen rika period märkes den svenska af år 1695. Från en tidrymd af något öfver 150 år förskrifva sig de yppersta och anderikaste kärnpsalmerna. Inom den tredje eller pietismens för sund subjektivitet (eller stundom subjektivism) utmärkta period sjöngo uti hvar sitt land Spener, Francke, Freylinghausen, Caspar Schade, Klopstock, Benj. Schmolck, Hiller, Gellert, Breithaupt, J. J. Rambach, Pontoppidan, Guldberg, P. J. Hygom, H. A. Brorson, Olof Kolmodin m. fl. Några af dessa sångare kunde i anseende till tiden hänföras till den fjerde perioden, hvilken emellertid likasom den nuvarande reaktionsperioden här förbigås. De tre och synnerligast de två första äro normalperioder.

Vill någon blicka in uti Kristus och hans kyrkas allra innersta, så göre han sig genom flitigt och rättsinnigt bruk väl förtrogen med den heliga skrift och med den lutherska kyrkans bästa psalmer och sånger. Något trognare porträtt af den himmelske Salomo och hans brud Sulamith kunna vi icke få här i dödligheten. Och när det dödliga hos oss uppslukas af odödlighet, skola vi ännu finna våra bibliska hjertesånger till sitt egentliga väsen, sitt innehåll, evigt gamla och evigt nya, under det att deras liksom alla utvaldas kroppar skola förklaras.

Det himmelska innehållet i de lutherska psalmerna kan nemligen sägas hafva en jordisk språkform, en jordisk stoftkropp, som i viss mening stannar på jorden och i en annan mening fulländas eller förklaras till ett himmelskt språkomhölje, som är fullkomligt fritt från alla följder och lyten af syndafallet och den babyloniska språkförbistringen. Alla jordiska former äro emellertid ofullkomliga.

Hvad psalmens språkmaterial angår, utöfva form ooh innehåll liksom poesi och musik på hvarandra en ömsesidig vexelverkan. Det andliga innehållet är visserligen

hufvudsaken och formar språkmaterialet efter sig, likasom anden öfverhufvud beherskar materien. Men på samma gång utgör den formade materien en uppenbarelse af den formande anden. Psalmens form vittnar om psalmens innehåll. En verkligt dålig form vore en dålig rekommendation för innehållet. Men de lutherska psalmernas form kan icke rättvist kallas dålig. Formen kan nemligen vara god utan att vara fulländad eller bildskön. Det formande psalminnehållet tager språkmaterialet sådant det är, tuktar och helgar det, samt påtrycker det sin stämpel. Då må det yttre språket genom sin egendomliga karaktär eller utveckling förtjena att jemföras med ädla eller oädla metaller, med trävirke eller ler, så blifver formen i alla händelser god och skön, om annars innehållet verkligen är godt och skönt, under det att å andra sidan ett dåligt och oskönt innehåll kan förrädiskt dölja sig under en i sig sjelf skön och lockande form. Den rätta måttstocken måste emellertid begagnas vid bedömandet af psalmens innehåll och form. För det förra är den heliga skrift den enda och ofelbara regeln och rättesnöret, och på samma gång hör dit i följd häraf öfverensstämmelsen med bibelns hufvudlära om rättfärdiggörelsen af tron utan gerningar. Vid bedömandet af psalmens form är man visserligen hänvisad till den heliga skrift, i det att skriftinnehållet meddelat sig i och genom skriftens bilder, talesätt och vändningar, men derjemte har national- och tidsspråket en stor betydelse och andel i sångens användbarhet såsom en folklig och kyrklig psalm inom den afsedda folkkyrkan. Är det respektiva språket antingen såsom nationalspråk i allmänhet eller såsom kyrkospråk jemförelsevis oädelt eller ock nytt och outveckladt, så kan ej det goda och sköna skriftinnehållet deraf skapa ett fullkomligt skönt och formfulländadt språk uti ett ögonblick. Icke desto mindre är psalmens form god och skön, då den är ett så troget uttryck och en så skön af bildning af sanningsinnehållet, som språkets art och upphunna utveckling vid poesiens födelse medgifver. Orätt bedömes ett visst språks äldre literatur efter en senare och möjligen lyckligare språkutveckling. Kunde vi försätta oss in uti det 16:de eller 17:de århundradets språkförhållanden lika lätt som vi studera fornsvenskan eller t. o. m. främmande språk, så vore vi rättvisare mot vissa äldre psalmers språkdrägt, än vi nu i allmänhet äro.

Då enligt det föregående redan den språkliga och psalmpoetiska formen afspeglar den heliga skrift såsom ursprunget till psalmens innehåll och verkningar, finna vi vid nästa steg, att det psalmpoetiska innehållet ännu mera eller ännu tydligare afspeglar det rent inre, andliga och gudomliga sanningsinnehåll som i skriftuppenbarelsens käril är nedlagdt. Och så är sjelfva den lutherska kyrkopsalmen äfven uti sin skröpligaste form ett jordiskt käril för den himmelska nåden och sanningen. Ändamålet med formens stundom märkbara skröplighet torde å Guds sida, som är både innehållets och formens herre och skapare, vara det att utgöra en pröfvosten för den oskrymtade sanningskärlekens sällsynta, äkta perla.

Kristus framstår uti psalmen såsom den förkroppsligade eller till menniskors frälsning menniskoblifna personliga och väsentliga kärleken, visheten, skönheten, sanningen och harmonien, alla de gudomliga egenskapernas öfverensstämmelse med sig sjelfva och med hvarandra och den eviga kärlekens välbehag till den efter Guds beläte skapade menniskan. Såsom menniskans medskapade likhet med Gud var likhet med Guds Son, som

är Guds härlighets sken och hans väsendes rätta beläte och således en lefvande spegelbild af den eviga barmhertighetens och rättfärdighetens harmoni, så har nu denna genom Adams fall förlorade gudslikhet återgifvits åt menniskoslägtet i och genom dess stamfaders fullbordade återlösningsverk, och detta medskapade, men förlorade och i Kristus återvunna samt genom Kristi Andes nåd mottagna och återupprättade gudsbeläte afspeglar sig uti korsets evangelium och i den härur framvuxna lutherska kyrkopsalmen. Följaktligen framstår i psalmen den treenige Guden såsom dess personliga och verkande ursprung. Psalmen afspeglar Fadren såsom i Kristus försonad, Sonen såsom försonare och försoningsoffer, lärare och visdom, konung och domare, och den heliga Ande såsom Hugsvalare eller Fadrens och Sonens kärleksrike och helgande Ande. Så afspeglas Gud i psalmen och den sjungande personen och kyrkan. Guds beläte i psalmen är Guds återställda beläte uti det efter syndafallet qvarblifna och genom personlig tro på Kristus pånyttfödda sång- och musiksinnet samt uti alla de öfriga individuella och nationella själsförmögenheterna och gåfvorna, förståndet, tanken, viljan, minnet, känslan, samvetet, föreställningen, omdömet, kunskapsbegäret, skönhetssinnet, slägt- och fosterlandskärleken o. s. v. Uti psalmen har poesien ställt sig i den uppenbarade sanningens tjenst såsom dess vigde prest; bibelns och musikens förenade dubbelkraft griper hela den underbara menskliga organismen. Psalmen är nemligen poesi i egentligaste mening eller Guds ord i mensklig, kyrklig och nationel sång. Således samverkar i psalmen allting till att lyfta och draga menniskan upp i himmelen. Den harmoniska stämningen i sången åstadkommer hos sångaren en motsvarande upphöjd sinnesstämning och underhjelper de egentliga nådemedlens verkningar, ja, Guds ord i psalmen är nådemedel. På samma gång som den poetiska språkformen och det musikaliska utförandet verka efter sin art, verkar framför allt korsets eviga visdomsord efter sin art.

I den lutherska kyrkopsalmen möter oss ett större eller mindre mått af den med bibelsanningen följande inspiration (hvilken hos våra nationella sångare naturligtvis blifvit medelbar) utom rent naturliga förutsättningar och andlig uppfostran.

Vår kyrka är den sjungande, icke som vore alla öfriga kristna samfund stumma och döda, eller som hade Guds folk i det gamla testamentet och i det nya intill det 16:de århundradets reformationskyrka saknat evangelii löften, predikan och sångnåd; ty utom de heliga sångskatter, hvaraf jemförelsevis ringa qvarlefvor bevarats i bibeln, uppstod redan under och efter apostlarna en nytestamentlig sångliteratur synnerligen på syriska, grekiska och latin; utan derför emedan vår kyrka gifvit sången dess rätta plats uti offentlig och enskild gudstjenst, såsom hela församlingens och hvarje enskild kristens både rättighet och skyldighet, sedan den romerska kyrkan under flera århundraden hade derifrån utestängt allmänheten, synnerligen qvinnorna, och gjort sången till sångkörers och särdeles prästernas förtjenstfulla verk. Vår kyrka har af sin herre Kristus efter hans fria behag fått en större psalmnåd, en rikare psalm-ande och psalmvälsignelse än både den föregående kyrkan och alla samtida kyrkosamfund, hvilka, hvad beträffar både form och innehåll uti äkta evangelisk församlingssång och -musik, stå till vår kyrka uti ett mer eller mindre erkändt och troget lärjungaförhållande.

Emedan den lutherska kyrkan är den sanna bibelkyrkan, är hon ock den bibliska eller evangeliska kyrkosångens kyrka. I motsats till den romerska kyrkan har hon afsagt

sig all egen förtjenst eller värdighet i sången såsom uti allt annat. Uti all sin tro, lära, bekännelse, bön och sång erkänner hon nemligen Herren Kristus såsom sin enda magt, psalm och salighet. Se den anförda versen 14 af psalmen 118! Denna sin evangeliska karaktär uttalar hon i sina sånger. Med andra ord: den evangelisk lutherska kyrkopsalmen frånsäger sig all egen förtjenst och berömmelse inför Gud och menniskor och grundar sig såsom bön, bekännelse och lof helt och uteslutande på Herren Kristus och på hvad han för oss och i vårt ställe gjort och lidit och särskildt på hans allena fullkomliga och förtjenande påskalamssång uti hans yttersta försoningslidandes och förnedrings sista natt bland sina lärjnngar. Se ofvannämda Matth. 26: 30 och parallelställen! Vi veta nemligen att judarna vid sina påskhögtider utom andra högtider sjöngo det af sex psalmer 113—118 i Psaltaren bestående "hallel", nemligen först i dess helhet vid offrets (påskalammets) slagtande under musik med trumpeter och sedan vid dess ätande, då de två första sångerna sjöngos före och de fyra sista, det s. k. egyptiska hallel, efter måltiden. Denna sedvänja och kyrkliga ordning iakttog Herren Jesus såsom alltid vid den påskalamsmåltid, som han af stor åstundan efter vår återlösning och frälsning längtat att få fira tillsammans med sina lärjungar, förrän han skulle lida. Vid denna måltid således, då han insatte sin lekamens och sitt blods sakrament såsom nytestamentligt beseglingssakrament i stället för det förebildande påskalammet, hvilket nu i honom fullbordades, sjöng Jesus såsom mästare, husfader, offerprest och offerlam den stora påskalamssången, hvilken just handlade om honom och om frälsningen utur syndens och dödens Egypten. Hvad skulle det icke hafva varit att höra konung David sjunga, spelande på sin harpa! Men huru mycket härligare skulle det icke hafva varit att såsom närvarande lyssna och höra Davids Son, Jesus Kristus, vid påskalamsmåltiderna allt ifrån sin barndom och synnerligen vid den sista måltiden bland lärjungakretsen sjunga de förut nämda påskhymnerna, hvilka alla profetera och jubla om Messias och hans rike! Jemför 2 Mos. 15 och Ps. 136! Man måste slå upp sin Psaltare och vers för vers läsa de sex psalmerna, börjande med den 113:de och i andanom föreställa sig, att man i verkligheten står och hör på, huru den lefvande Mästaren på jorden sjunger vers efter vers, psalm efter psalm. Hvilken psalmsångare! Hvilken sång! Hvilken sångförening! Hvilken uppfordran och lyftning till helig sång i Jesu namn! Sannerligen, Jesus har försonat alla våra synder, således äfven alla våra sång- och musiksynder, af hvad slag de vara må och upprättat och helgat den stora himmelska dubbelgåfvan sång och musik.

Religionsbehofvet är nedlagdt i menniskans natur, och sången, hvilken är den omedelbara yttringen af religionssinnet, framträder i likhet med det menskliga språket såsom en omedelbar naturlag hos alla folk och individer allt efter den olika beskaffenheten i deras religion. Hedningar, muhammedaner, Kristushatande judar, villfarande gnostiker, arianer och andra kättare i olika tider hafva på hvar sitt sätt öfvat sång och musik så väl som patriarkerna, profeterna och alla rätte israeliter i det gamla förbundet och rätta kristna i det nya, hvilka rätte psalmsångare hafva utom andra skäl genom de förres giftiga sånger nödgats att sätta lika så praktiska och tilltalande sånger af den rätta andan i menniskornas händer för att derigenom motarbeta och utränga lögnen. Betydelsen af konster och vetenskaper och särskilt af sång och musik insågs och togs i akt

t. ex. både af Moses och kejsar Julianus, affällingen. hvilka i detta afseende kunna kallas hvarandras motsatser och antipoder. Den förre gjorde ett välsignelserikt bruk uti den sanna religionen af den egyptiska lärdom och bildning, som han erhållit vid Egyptens konungsliga hof. Den senare sökte genom alla medel, synnerligen genom sång och musik och annan skolbildning återställa hedendomen, men förbjöd vid lifsstraff de kristna att hafva skolor eller öfva sång och musik af något slag.

Om de lutherska kyrkosångerna har aposteln Paulus mycket att säga oss i Ef. 5: 18—21. Han säger: Dricken eder icke druckna af vin, hvaraf ett oskickligt väsende kommer; utan uppfyllens af den helige Ande; talande emellan eder i psalmer och lofsånger och andliga visor; sjungande och spelande Herranom uti edert hjerta; alltid tacksägande Gud och Fadren för hvar man (för allting) uti vår Herres Jesu Kristi namn; ömsom underdånige den ene den andre i Guds räddhåga (undergifne den ene den andre i Guds fruktan). Slutorden visa, att utan den sanna kristliga ödmjukheten och sjelfförsakelsen är omöjligt att rätteligen sjunga och spela evangelii nya visa inför Herren Kristus.

Om sjelfva den apostoliska regeln och förmaningen till helig sång yttrar sig Luthers medhjelpare i reformationsarbetet, Brenz, ungefär sålunda: kristna skola aldrig blifva fulla af vin, men om de få lust till fylleri eller att blifva fylda, så gifver Paulus det rådet: Blifven fulle af den helige Ande! Huru skall nu det tillgå? Om vi vilja blifva fulla af den helige Ande, få vi icke befatta oss med vin och sjunga oanständiga, skamliga visor, utan vi måste vara nyktre och öfva oss uti andliga ljufliga sånger och psalmer. Ty sådana psalmer äro ett medel och verktyg, hvarigenom vi kunna uppfyllas med den helige Ande. Och hvarest den helige Ande är, der äro ock hans gåfvor, nemligen beskedlighet, nykterhet, ärbara tankar, och verk och hvad dylikt annars dessutom genom psalmsjungandet åstadkommes i våra hjertan. Men att psalmerna, lofsångerna och de andliga visorna äro sådana verktyg, hvarigenom den helige Andes gåfvor och dygder uti oss åstadkommas, det är uppenbart af konung Sauls historia, likaledes af profeten Elisas historia. Ty då Saul blef drifven af den onde anden, och David begynte att spela på strängarne, måste den onde anden vika. Och då profeten Elisa ville profetera, befalde han, att man skulle bringa honom en spelman; och då det skedde, begynte han profetera. Med detta undertecken har Herren Gud velat gifva tillkänna, att den helige Ande genom psalmer och andliga sånger vill uti oss hafva sin verksamhet. I kyrkan sjunga vi t. ex. den psalm, som börjar: "Vår Gud är oss en väldig borg". Om nu någon är bedröfvad och anfäktningen vill inträngа i hans samvete, men han beder och sjunger denna psalm, då varder han full af den helige Ande, som tröstar honom och säger: Var blott tapper och frimodig! Om än djefvulen ställer sig gruflig, skall han likväl icke kunna tillfoga dig någon skada. Vi sjunga likaledes utom många andra äfven den psalmen: "Af djupsens nöd, o Gud, till dig jag ropa må och klaga". Om vi nu läsa eller sjunga sådana sånger, då upprättar den helige Ande genom dem en rättskaffens förtröstan i vår bön. Likasom de otuktiga, skamliga visorna uti oss uppväcka den onde anden, så uppfylla tvärtom de heliga sångerna och psalmerna oss med den helige Ande och hans gåfvor". Lofsången uppkommer af andlig glädje, men bön och bönesång af gudlig bedröfvelse. Lofvad vare Gud för allt genom Kristus!

F. L.

2. DEN LUTHERSKA KYRKANS MUSIK.

"Hvaraf hjertat fullt är, deraf talar munnen", säger Herren Jesus. Så kan man ock säga: hvaraf hjertat fullt är, deraf *sjunger* munnen. Vår Skapare har på ett underbart sätt begåfvat vår kropp. Vi kunna uttrycka våra tankar och känslor i ord. Menniskans talgåfva är ett stort under. Hvilket konstverk äro icke de olika språken! Hvilken stor ande är icke menniskoanden, som förmår sammansätta sådana konstverk! Men huru mycket större den Ande, som skapat menniskoanden! Men icke blott språket är ett stort underverk, utan äfven sånggåfvan är ett lika märkvärdigt prof på Guds margfaldiga visdom. Tänk att menniskans strupe är så bildad, att den kan frambringa så underbart vackra toner och en sådan rik mångfald af dem. Hvad som rör sig i hjertat kunna vi uppenbara genom toner utan ord. Är det sorg i hjertat, så blifva tonerna klagande och vemodiga, bor glädje deremot i själens fördolda hem, så blifva tonerna fröjdfulla och lifliga.

När nu Guds Ande fått göra ett menniskohjerta till sitt tempel, tänk hvilken musik och sång det då blifver derinne i hjertats innersta! Det som då uppfyller hjertat måste flöda ut såsom en lefvande springkälla; och när hjertats musik strömmar ut genom den öppnade porten, då bildas de sköna sång- och psalmmelodierna i vår mun. Melodi betyder en sammansättning af flera toner, som komma efter hvarandra likasom orden i en vers eller sång. Melodierna äro af olika innehåll lika som verser och sånger äro af olika innehåll. Den ena melodien passar vid ett tillfälle af djup sorg, den andra vid en glädjefest. Hjertat är olika stämdt vid olika tillfällen. Likasom ansigtet har olika utseende i sorg och glädje, så har ock hjertat en annan stämning när det är sorgset, än när det är gladt. Denna hjertats stämning uttrycker sig i melodien. Melodien till en sång måste derför stå i allra innerligaste öfverensstämmelse med sångens innehåll. Nu är det ju ock tydligt, att likasom särskilda tillfällen hafva gifvit anledning till särskilda psalmer och sånger, så hafva ock särskilda tillfällen framkallat särskilda toner och melodier. När David var i syndanöd och syndasorg, gaf sig hans beklämda hjerta och uppskakade samvete luft i de psalmer, som vi pläga kalla botpsalmer; när åter hans hjerta kunde tro syndernas förlåtelse och glädjas deröfver, så diktade han de glada och triumferande psalmer, som vi pläga kalla lofpsalmer. Vi kunna ock vara vissa på, att tonkonstnären David satte passande melodier till de olika psalmerna. Sina botpsalmer sjöng han helt säkert med djupt klagande, vemodsfulla och uppskakande melodier; sina lofpsalmer åter sjöng han med all visshet på jublande, glada och klingande melodier. Derför heter det ock i öfverskriften till vissa af Davids psalmer, att de skulle sjungas *i djup ton*, *i klagoton*. Vid lofpsalmer åter heter det: "lofver Honom med klara cymbaler; lofver Honom med välklingande cymbaler".

Nu är det ock visst, att somliga hafva fatt sångens gåfva i mycket högre mått än andra, likasom många hafva fått större talgåfva än andra. Somliga kunna nästan alls icke uttrycka sina tankar i ord, det blir blott ett hackande och stammande när de skola försöka tala; andra äro rent af födda med en flödande talgåfva. Så ock när det gäller sången: somliga kunna knappast frambringa en ren ton, andra åter hafva fått en intagande röst och kunna derför bilda de allra behagligaste toner och melodier med sin röst. Gåfvorna äro härvid mångahanda. De som fått den andliga talgåfvan kunna vid vissa tillfällen an-

LUCAS KRANACH.

(Efter en tafla af honom sjelf.)

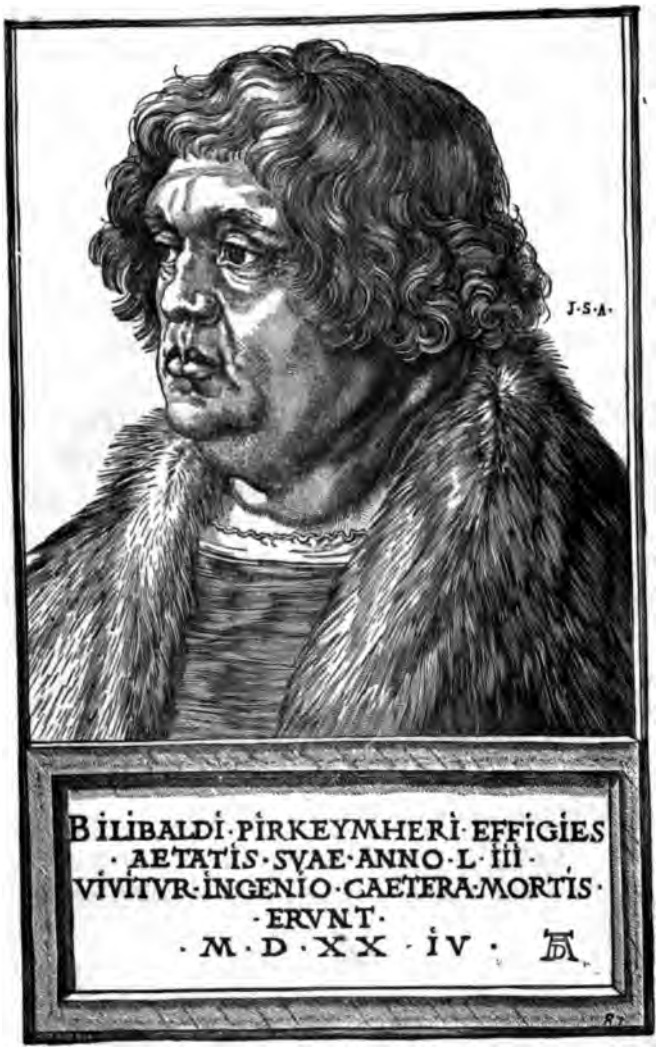

BILIBALD PIRKHEIMER.

(Efter Albrecht Dürer.)

FRANS VON SICKINGEN

(Efter ett gammalt kopparstick.)

ULRICH VON HUTTEN.

(Efter ett gammalt träsnitt.)

vända denna med fördubblad kraft. Så ock de, som fått sånggåfvan: vid vissa tillfällen kunna de få en särskild nåd af Gud att åstadkomma synnerligt sköna och hjertgripande melodier. Det är särskilda tider, som gifva anledning till mera sann sång och musik än andra. Ingen tid kan vara vigtigare än en menniskas omvändelse, då hon kommer derhän, att hon kan med sanning säga: *jag* fattig, syndig menniska, och då Guds Ande upplåter för henne evangelii hemlighet, så att hon får nåd att tro och med glädje utropa vid Jesu fötter: "*Min* Herre och *min* Gud". Då får man en särskild lust att sjunga, och den som då har sångens gåfva, kan vid sådana tillfällen ur sitt hjertas innersta, der Guds Ande då lefver och verkar, frambringa psalmer, sånger och melodier, som i årtusenden blifva använda af andra menniskor, hvilka göra samma hjerteerfarenheter, som äro uttryckta i dessa psalmer och melodier.

Men en pingst- och pånyttfödelsens tid kan komma öfver hela länder och folk såsom vid reformationstiden. Vi förstå, att sådana tider måste vara särskilda psalm- och sång-tider. Ur tusentals hjertan och munnar kommo de sköna psalmmelodier, som vi hafva från reformationstiden, såsom ett eko från Guds lefvande ord, hvilket då inträngde med makt i själarna. Ty hvad äro kyrkans underbara psalm- och sång-melodier annat än ett sådant eko från olika tidehvarf i hennes historia? Besinnade vi rätt det sköna och härliga deruti, att vi hafva dessa lefvande röster från Guds församling under olika tider af hennes tillvaro på jorden, så skulle vi komma att finna den allra skönaste sysselsättning uti att spela och sjunga dessa melodier. Vi skulle dermed komma att instämma i Guds lefvande församlings kör.

"Hvilken som tror på mig, såsom skriften säger, af hans qved skola flyta lefvande vattens strömmar. Men det sade han om Anden, hvilken de få skulle, som på honom trodde". Joh. 7: 38, 39. Till dessa lefvande vattens strömmar höra de psalm- och sångmelodier, de himmelska harmonier, som flyta så rikligt inom den lutherska kyrkans sköte. Att sjelfva reformationstiden är synnerligen rik på sådana ljufva och kraftfulla toner, veta vi. Men vi skulle ock skaffa oss en sådan notpsalmbok, deri vi kunde se, från hvilken tid de olika psalm- och sång-melodierna förskrifva sig. Det hörer till de allra intressantaste och uppbyggligaste sysselsättningar att spela och sjunga psalm- och sång-melodier från olika tidehvarf i Guds rikes historia. Undersöka vi saken närmare, så finna vi, att Luther och reformatorerna togo reda på sköna melodier, som uppsprungit ur kyrkans hjerta under äldsta tiden och äfven under medeltiden. Ja, när man fann reda på någon skön, allvarlig och sedlig folkmelodi, så sökte man använda den i Herrens och församlingens tjenst. Det finnes folksånger och folkmelodier, deri menniskan talar sin själs innersta språk, och sådana melodier kunna pånyttfödas och blifva lefvande Guds barn, likasom menniskan sjelf kan pånyttfödas och blifva ett lefvande Guds barn. Synden kan aldrig pånyttfödas, utan måste korsfästas och dödas; så gifves det ock musik och melodier, hvilka äro födde af kött och derför äro så köttsliga, att de aldrig kunna användas i det heligas tjenst. Det fordras Guds nåd, den smörjelse, hvarom Johannes talar, ett heligt musikaliskt sinne för att kunna välja de toner och melodier, som äro passande för kyrkans heliga sång. Den lutherska kyrkan har visat sig ega den heliga musikaliska gåfvan, det kyrkliga musikörat och sångsinnet i synnerligt hög grad. Tonernas språk är ännu mera andligt än det van-

liga språket. Det fordras derför mycket finare smak, mycket innerligare andlighet för att kunna rätt uppfatta melodien och harmonien till en sång än sjelfva orden. Tonernas språk är visserligen gemensamt för alla folk, så att en skön melodi kan uppfattas och uppskattas af nationer med högst olika språk. Melodiens och harmoniens verldsspråk är derför en profetia om att den babyloniska språkförbistringen en gång skall upphöra. Likväl finnas äfven i tonernas språk olika dialekter. Till och med de olika kyrkosamfunden kunna särskiljas medelst de melodier de sjunga till sina psalmer och andliga sånger. Sitt ned vid en liten kammarorgel, lägg vår psalmbok framför dig och lägg der bredvid Sankeys sånger. Begynn så att spela några koraler, i fall du kan spela dem, såsom de skola spelas, d. v. s. hvarken såsom en drönare eller dansmästare. Det är ett himmelskt majestät i dessa koraler, men på samma gång en innerlighet, liflighet och kraft, som man måste låta komma till rätt, då man spelar och sjunger dem. Spela sedan någon Sankey-sång och gif dig tid att lyssna till den stora skilnaden. Kan någon symbolik gifva dig bättre förklaring öfver den karakteristiska åtskilnaden mellan den lutherska och de reformerta kyrkorna än ett sådant spelande och sjungande af deras olika andliga melodier? Öppna dörren till en kyrka, der de lutherska koralerna sjungas väl, och stig sedan in i en amerikansk kyrka, der de der lifliga, trallande söndagsskolsångerna sjungas, och säg, om du ej hör en märklig skilnad. Men det är sant, vi vårdslösa vår kyrkosång förfärligt, vi taga ej vara på vår kyrkas ovärderliga melodiskatter, såsom vi skulle. Vi hafva med föregående ord ej velat fördöma de reformerta kyrkornas lifligare sång; vi ville blott visa, huru denna sångens olikhet måste bero af några inre egendomligheter i tro och lära, i folkkaraktär och nationalitet.

Men den lutherska kyrkan eger icke allenast sina härliga, oöfverträffliga koralmelodier, utan hon har ock en outtömlig skatt af lifligare körsånger, hvilka äro ämnade att användas vid gudstjensterna och att utföras af dem, som hafva fått sångens gåfva i högre mått än församlingsmedlemmarne i allmänhet. Hela församlingens kallelse att sjunga med vid gudstjensterna är en oförytterlig rätt och förmån, särskildt inom den lutherska kyrkan. Ingen körsång, vore den än aldrig så skön, kan ersätta församlingssången. Hellre må körsången vara utesluten, än att församlingssången skulle tystna. Men det ena skall man göra och det andra icke låta. Om församlingen icke uppmuntrar dem, som hafva fått en högre sånggåfva, att använda denna i Herrens tjenst, så gör hon sig sjelf stor skada. Att låta de undersköna körsånger, som den lutherska kyrkan eger, ligga tysta är att gräfva ned ett rikt pund i jorden. Dessa kyrkliga körsånger äro dock af helt annan beskaffenhet än blott verldsliga sånger, ty de måste stå i den allra innerligaste slägtskap med koralen. Koralen var ursprungligen sant folkmässig, rik och mångfaldig med afseende på tonart, takt och karaktär. Man sjöng icke en glädjepsalm lika långsamt och afmätt som en sorgepsalm. Det var en senare tid, som gaf en enformig karaktär och ett lika tidsmått åt alla psalmer. Man ville förhindra sjelfsvåld och missbruk genom att sätta den lefvande koralen i tvångströja. Det fria hjertats sång låter icke sätta sig i fängelse. Hjertat måste gifva sig luft i enlighet med sina känslor och med den stämning, hvari det för tillfället befinner sig. Derför uppstår alltid i tider af andlig väckelse den fria andliga folksången. Så i våra tider. Man har funnit psalmsången i kyrkan för stel, derför äro en massa sångböcker och sångmelodier i omlopp. Man finner bland dessa sångmelodier

mången skön ton och melodi, men ock tyvärr många andelösa utgjutelser, som förderfva den rätta sångsmaken. Under alla vexlingar qvarstår den gamla koralen i sitt underbara majestät och sin hjertgripande innerlighet och enkelhet. Hvarje vän af sann kyrkomusik må ock vara ytterst rädd om denna kyrkans omistliga skatt, att ingenting af dess ursprungliga härlighet må bortkonstlas eller bortslarfvas. Koralen hör hela församlingen till; den enskilde kan derför ej handla med den gemensamma egendomen efter behag. Men koralen är icke ett dödt kapital, utan en lefvande röst i och genom lefvande personer. Man har derför på senare tiden begynt fordra mera rörlighet, liflighet, mångfald, rikedom och karaktär vid koralens sjungning och spelning. Att här träffa det rätta, är icke hvarje orgelnist gifvet; men då koralen är församlingen gifven såsom ett dyrbart pund, med hvilket hon skall ockra sig till uppbyggelse, så skulle hon ock använda den yttersta flit och omsorg på detta punds förvaltande. Då koralen är hela församlingens egendom, så kan och bör den icke behandlas så konstmässigt, att den kommer öfver den allmänna församlingens fattning och deltagande. Sant är, att i koralen ligger fröet till den musikaliska konstens härligaste utveckling. Den store kyrkotonmästaren Bach har bevisat, hvilken outtömlig rikedom af himmelsk musik den enkla koralmelodien innesluter i sig. Den som har hört en af Bachs koraler sjungas väl, har ett outplånligt intryck af koralens öfverväldigande makt och skönhet. Det sätt, hvarpå Bach låter harmonistämmorna sörja, klaga, jubla och triumfera med och omkring melodien, anslår ens själs innersta strängar på ett sätt, som är obeskrifligt. Man måste sjelf höra sådana koraler, och man skall begynna känna, att Guds församlings sång måste vara evig, och att den blifver härligare ju längre den varar. Alla oratoriemästares öfvermästare, Händel, uppfostrades vid den lutherska kyrkans koraler. En skön egendomlighet hos den lutherska kyrkan är hennes rika och innerliga vittnesbörd om den Korsfäste. Ingen kyrka har så många och innerliga betraktelser öfver Kristi lidande som den lutherska. Hvar skulle vi finna sådana psalmer öfver Kristi lidande som Paul Gerhardts? Det är värdt att lära tyska språket blott för att kunna läsa Paul Gerhardts psalmer öfver Kristi lidande på originalspråket. Den lutherska kyrkan har i många afseenden varit en korskyrka, och derför har hon lärt sjunga så outsägligt innerligt öfver Kristi kors. Det trettioåriga kriget var för Tyskland en lidandestid af för oss ofattlig nöd, jemmer och ångest. När Herren lade på detta hårda kors, slöto sig många blödande själar allt innerligare och innerligare till Jesu kors. Det var då Paul Gerhardt sjöng sina sånger om Jesu blod, om Ställföreträdaren, som bar våra synder; det var då Heinrich Schütz spelade och sjöng sina hjertgripande passionsoratorier. Denna den lutherska kyrkans hjertelust i betraktelser vid Kristi kors fann sitt uttryck genom Seb. Bachs passionsoratorier och Händels Messias jämte andra mästares tonskapelser af samma art. Den oinvigde säger om Bachs tonbetraktelser öfver Kristi lidande, att de äro besynnerliga, men hvarje innerligt hjerta känner och bekänner: det är så jag ville sjunga och slå mina drillar af sorg och glädje, af smärta och frid vid min Herres Jesu Kristi kors. När Händel låter höra sitt "Han var föraktad", eller "Si, Guds Lam", eller "Sannerligen han bar vår krankhet", då måste åhöraren vara en träbit, om han icke känner, att tonerna tränga in i hjertats innersta. Men detta sista är sagdt om den lutherska kyrkans högre konstmusik. Vi behöfva icke flyga så högt, för att få höra vår kyrkas hjertgripande ton-

predikningar om Guds Lam. Våra passionspsalmer och vårt "O, Guds Lam" — hvad känner ditt hjerta vid afsjungandet af sådana stycken? Vi behöfva sannerligen icke gå öfver ån efter vatten, när det gäller kyrklig musik, men vi behöfva låta upplifva oss att med ifver och trohet ockra med våra undersköna trosbekännelser i toner, och vi böra låta "deras ljud utgå i all land" och i synnerhet i vårt nya hemland Amerika.

O. O.

LUTHERSKA KYRKAN OCH RATIONALISMEN.

RATIONALISM är ett tidsord, ett slags motto och slagsvärd, nu liksom vid jubelåret 1817. Skilnaden är den, att då var svärdet redan slött, nu deremot håller det på att skarpslipas; då låg afgörandets stund bakom, nu ligger den i viss mening framom de festfirandes jubelglädje. Ty i början af detta århundrade hade det menskliga förnuftet kämpat sig trött, slägtet var gammalt vordet af sorg, och ur sorgen spirade åter en evangelisk kristendom upp. Kyrka och stat behöfde båda en lefvande Gud, ja, just densamme, som från Sinai och Golgatha talat på de tvenne språk, hvilka alltjemt under tidsskedenas omväxling måste höras i den enskildes så väl som i nationernas hjerta, för att "rättfärdighet och frid skola kyssas". Jubelåret 1883 blickar in i gapet på det åter uppvaknade odjuret, som nämt sig med förnuftets namn, ehuru namnet sjelft liksom öfrig egendom inom detta läger i djupaste mening är stulet, är tjufgods.

Hvad ståndpunkt har vår lutherska kyrka intagit och intager hon nu gent emot denna den sanna, allvarliga kristendomens kanske farligaste och äfven mäktigaste fiende? Vår uppgift är att söka ett sant och ärligt svar på denna fråga genom en enkel historisk skildring.

Den lutherska kyrkan har från början af sin tillvaro, ehuru hon föddes under en stormig, både godt och ondt bådande tid, likväl genom den lefvande Gudens nåd bekänt sig till hela fullheten och renheten af det bibliska trosbegreppet. Hennes bekännelse och lära bära än i dag ett ädelt vittnesbörd derom. Det är något storartadt helt i den evangelisk-lutherska uppfattningen af Guds ord, en sanningsbild i kroppsstorlek, om man så vill. Huru enkelt, men ock huru fullständigt och sant framstår icke detta, då man öfverväger de tvenne principer, som bestämde vår kyrkas utvecklings-väg och -mål redan från början. Guds ords nödvändighet, tillräcklighet och auktoritet till och i allt, som rörer själens salighet, afgör strax området för förnuftets verksamhet, när det gäller de eviga tingen. Rättfärdiggörelsen genom tron af nåd för Kristi skull såsom den enda saligheten visar deremot för hvar och en, som vill se det, hvad menniskans verk och arbete gälla, då det blir fråga om att med Stefanus "se himmelen öppen". Omkring dessa tvenne hufvudsanningar stå de öfriga uppställda i samma sköna, enkla och tilltalande harmoni, som bibeln sjelf utmärker sig för. Man känner, då man befinner sig på det sant lutherska området, att det är den rena, friska bibelluften man inandas, och bergsbon, van vid sitt eget helsosamma klimat, vantrifves snart i de sumpiga trakternas sjukliga atmosfer.

Rationalismen, som sätter förnuftet i stället för uppenbarelsen och ett moraliskt lif i stället för rättfärdiggörelsen genom tron, fans till, åtminstone i inskränkt bemärkelse, redan på reformationstiden, och det är i sanning med en tacksam förundran man ser, att Luther och de öfrige lutherske reformatorerna icke vid skilsmessan från den förstelnade katolska högern bildade en venster, der dåtidens humanister å ena sidan och de radikale i kyrkligt hänseende å den andra kunnat vara med. Men Luther gick ej fortare, än han drefs af Guds ord och samvetet, och derför blef centern den plats, som naturligt tillhörde honom. Men just derigenom fick han så väl som den kyrka, som bär hans namn, fiender både till höger och venster. En del anklagade honom för att gå för fort, andra för att han ej gick fort nog, och samma anklagelse höres än i dag.

Jemförd med reformationen i Schweiz, erbjuder den lutherska ett par egendomligheter, värda att gifva akt uppå i just detta sammanhang. Det var ej inom de våras leder man fann den välmenande, men häftige och *hänsynslöse* Zwingli, som med all sin ifver dock saknade en djup och sansad andlig blick, ej heller den djupsinnige, eftertänksamme, men *dystre* Calvin, som oaktadt sin lärdom och sitt djupa äfven andliga förstånd blef kall och hård just derigenom, att han åtminstone understundom på det sorgligaste sätt glömde, att "andliga ting måste andligen dömas". När den menskliga logiken blir gradmätaren för det andliga lifvets sanningar, då går det med dessa som med den hedniske tyrannens fångar: de måste alla vara af samma längd; när det fattades något af det bestämda måttet, lade man dem på pinbänken och sträckte på dem, och dem som voro för långa, högg man af ett stycke. Var det icke månne det beständiga vistandet i ett sådant andligt pinorum, som gjorde Genever-reformatorn så dyster och kall? Han hade fastställt ett bestämdt mått för de gudomliga sanningarna, och nu gälde det att få dem att passa, men att evangelium derigenom på mer än ett sätt blef stympadt, låter knapt förneka sig. Luther deremot, eldig och lätt hänförd som han var, egde dock hvad både Zwingli och Calvin saknade. Han var på ett sant sätt konservativ både i lära och praktik och hade med hänsyn just dertill en förundransvärdt klar uppfattning, såsom hela hans historia bevittnar. Och sedan, hvilken genomgripande evangelisk ande beherskade icke vår reformator. Den menskliga bevisningskonsten, som på uppenbarelsens mark är lika nyttig som målarens pensel i blomsterrabatten, blef redan strax hänvisad till sin rätta plats. Luther tog emot evangelium såsom en faders ord till sina barn, och denna hans hjertliga tro gjorde honom glad, frimodig och älsklig till hela hans personlighet.

Den lutherska kyrkan har sedermera gjort bittra erfarenheter under sin historia, hvilka tydligt vittnat om, att hon är säker mot rationalismens och otrons angrepp just på sitt först intagna område, men också endast der. Hon får ej byta om principer; hon får ej ens förklara de gamla på ett nytt sätt. Gifver hon här vid lag vika för någon påtryckning, den må för öfrigt komma hvarifrån som helst, så bereder hon sig derigenom blott nesliga nederlag, och äfven om sådana vittnar det flydda, låtom oss villigt erkänna det.

I kampen för den rena läran enligt Guds uppenbarade ord glömde man så småningom bort det verkliga, andliga lifvets nödvändighet. Den rena läran hade man på sina fem fingrar, man tvingade med Calvin en skarpsinnig mensklig bevisningskonst i sin

tjenst, men begynnelsen till ett kristligt lefverne, bättring af döda gerningar till tron på Gud, hade man glömt bort. Presten lade visst an på ett rätt förstånd af Guds ord, men frågade ej ens för egen del efter, om han lefde i öfverensstämmelse med detsamma. Läran om rättfärdiggörelsen genom tron missbrukades ända derhän, att hon blef täckmantel för de skamligaste synder. Blott man var renlärig, så var allt väl beställdt. I talrika förgylda folianter diskuterade man allehanda klyftiga teologiska frågor, men den enkla sanningen, att den tro, som ej lefver och bevisar detta med goda gerningar, är värdelös till salighet, låg på sophögen der utanför. Detta var ett slags rationalism, ty man satte hela kristendomen i ett klart och odladt förstånd, med hvilket man med all ifver försvarade sin sak gent emot alla kättare och svärmeandar. Och på detta sätt uppfostrade vår kyrka sina egna motståndare; ty der man för lärans vigt förgäter det kristliga kärlekslifvets betydelse, drifver man alla djupare, hjertligare naturer bort ifrån sig och har kanske just på det sättet gjort dem till föraktare.

Men så kommer pietismen såsom ett ljufligt, uppfriskande vårregn på den torra, törstiga kyrkans mark. Bibeln tages ned från hyllan ännu en gång med samma behof som under reformationens tid. Barnen blifva undervisade om vägen, som leder till de många boningarna der ofvan. Det ogudaktiga lefvernet fördömdes. Spener samtalar med sina åhörare om Guds kärlek till fattige syndare, och Francke bygger hus åt fader- och moder-lösa barn. Kristligt lif och kristlig barmhertighet hafva firat en fröjdefull påsk, de hafva stått upp från de döda, och en pånyttfödelsens flägt höres genomsusa de döda benen öfverallt. Folket i ortodoxismens öken var hungrigt och blef rikligt mättadt med lefvande Guds ord. Men i glädjen öfver det nya fördömdes det gamla utan allt mått. Man frågade om en tid icke alls efter läran. Blott man lefde rätt, så fick man gerna tro huru galet som helst, liksom icke ett sådant uttryck i och för sig sjelft innebure en oförsonlig motsats. Så blef det ock snart illa beställdt med både lära och lif. Halle, der Francke så ifrigt förkunnat den korsfäste Kristus, togs af rationalismen till hufvudsäte, och sin "fader" erhöll den från ett pietistiskt hem.

På detta dubbla sätt förbereddes det stora affallets tid, vanligtvis kallad "Upplysningens tidehvarf". Vår historia som kyrka lärer oss alltså, att det är ej nog, att man håller sig till sanningen i enskilda stycken, utan man måste vara mon om att fasthålla den som ett helt. Kristendomens lära och lif äro båda nödvändiga och stå i ett ömsesidigt beroende af hvarandra. Håller man sig för hårdt åt den ena sidan af vägen, så intager rationalismen den tomma platsen vid den andra. Ortodoxismen och pietismen hade båda förbisett ett rent mensklig behof, och dermed buro de sin egen dödsdom inom sig. Kristendomen är ej uppenbarad för att förbise och förstöra det rent mensklig, utan för att pånyttföda, höja och adla det. Den tunga, frånstötande och liflösa rättrogenheten förbisåg menniskohjertats behof af ett verkligt andligt lif och gemenskap med Gud, hvarigenom det annars alltid ouppfylda tomrummet i våra hjertan blir bebodt. Den långtrådiga hårklyfvande diskussionen af ofta alldeles ovigtiga spörsmål måste trötta, döda, väcka leda och förakt, såsom en hvar lätt inser. Men pietismen i sitt urartande tog ock fel om sanningen. Munklifvets dystra, sorgbundna tid är för alltid förbi. Evangelium gör icke menniskan blind för naturens skönhet, utan tvärt om rätt klarsynt. Konst och vetenskap

förbjöd icke ens Calvin, mycket mindre får en lutheran göra det. Gud vill icke, att vi skola påtvinga oss ett dystert och sorgbundet sinne; ty det hörer till Sinai, ej till Golgatha. Men allt detta glömde pietismen snart bort. Han ville ånyo binda menniskan vid allehanda stadgar, men evangelii frihet är i stället den rätta emancipation, som verlden behöfver och äfven längtar efter.

Och så kommer affallet steg för steg till mognad. Rationalismens läror spredos nästan såsom en löpeld åt alla håll. Här och der påträffades ett väl odladt fält, som stäfjade förstörelsen en tid, men sedan blef framfarten gräsligare. Från två håll, från både England och Frankrike, kom förnuftsdyrkan till de lutherska länderna och framför allt till Tyskland. Då såsom nu var det kristendomens grundsanningar, som rationalismen dels förnekade dels bortförklarade, understundom genom falska bibelutläggningar, andra gånger med ett fullkomligt förbiseende af den heliga skrift. Inspirationen, treenigheten, Kristi gudom, försoningen, nya födelsen och de dödas uppståndelse voro läror och sanningar, som icke tåldes. I finare eller gröfre ordalag utför man mot den enfaldiga bibelkristendomen. Den var för gammal, ej längre tidsenlig och måste derför bort. Allt annat hade erhållit nya former, kristendomen måste alltså äfven kläda sig i mera modern drägt. Det anstår icke ett bildadt folk, det passade ej för upplysta prester och åhörare att stå i vägen för framåtskridandet. Katekesen, bibliska historien och psalmboken borde omarbetas, blefvo det äfven tyvärr. Då såsom nu uppträdde ej rationalismen i synnerhet hos dess mera sansade anhängare såsom uppenbart Kristusfiendtlig, den förnekade en sådan beskyllning på det bestämdaste, den ville blott bortrensa slagget, d. v. s. allt som i kristendomen stridde mot det menskliga förnuftet och visdomen. Och det lutherska Tyskland föll i den väl utlagda snaran. Professorer, prester, rättslärde, skalder och konstnärer täflade med hvarandra om att nedrifva det gamla; att bygga upp tänkte deremot ytterst få på. Predikstolarne blefvo genom sina medgifvanden åt tidsandan rationalismens kraftigaste fästen. Det hörde till goda tonen nästan öfverallt att kunna säga något smädligt mot bibelns Kristus och bibeln sjelf, fastän oftast på omväg. Det uppväxande slägtet lifvades allt mer af de nya lärorna. För den enfaldiga bibelkristendomen såg det i sanning förtvifladt ut. Men just då syntes på den europeiska himlen ett hotande, mörkt moln, ur hvilket åskorna redan började mullra. Det tilltvang sig snart allas uppmärksamhet, och Tyskland låg framför andra länder i stråkvägen för den rasande framfarten. En sådan företeelse var den förste Napoleon. Det starka tyska folket lyfte sin välkända tappra arm, men den sjönk snart förlamad ner. Han hade förlorat sin forna kraft och spänstighet. Ej ens den store Fredriks hjeltetrupper förmådde segra, sedan de utbytt tron på Gud mot tron på konungen och sig sjelfva. Fosterlandskänslan och den sanna patriotismen voro borta, och Tyskland stod der slaget af häpnad. Dermed kom också vändpunkten. Med nöden blef ock nåden välkommen. De mera klarsynte sågo snart, hvari felet låg, och vågade äfven uttala det. Ett folk utan ett religiöst lif är i verkligheten ej ett folk, utan en skara menniskor utan verklig samfundsanda och samfundsband. Så hördes något senare bland det sålunda förberedda folket ett väckelserop från Kiel, ett gif akt, som gick den tiden genom merg och ben. Harms nittiofem teser voro skarpa, och för många illaluktande, men den sjukliga tiden behöfde också ett kraftigt läkemedel. Se här några utdrag ur dessa teser.

1. När vår Herre och mästare Jesus Kristus säger: "görer bättring!" så vill han, att menniskorna skola forma (bilda) sig efter hans lära; men han formar icke sin lära efter menniskor, såsom man nu gör enligt den förändrade tidsandan. 2 Tim. 4: 3.

2. Med idéen om en "fortskridande reformation", såsom man fattat denna idé och förmenar sig uppmanad till den, reformerar man lutherdomen in i hedendomen och kristendomen ut ur verlden.

9. Påfven i vår tid, vår antikrist, kunna vi med hänseende till tron kalla förnuftet, med hänseende till lefvernet samvetet (enligt bådaderas dem förlänade ställning emot kristendomen, Gog och Magog. Uppb. 20: 8), hvilket senare man påsatt den tredubbla kronan, lagstiftning, beröm och straff.

10. Men samvetet kan icke stifta någon lag, utan endast förehålla och inskärpa de lagar, som Gud gifvit; det kan icke berömma, utan hvad Gud berömt; icke straffa, utan genom att förehålla Guds straff,—enligt Guds ord, som är samvetets text.

11. Samvetet kan icke förlåta synder, eller med andra ord: ingen kan förlåta sig sjelf synder. Förlåtelsen tillhör Gud.

16. Det förtjenar en historisk belysning, huru ordet "gudfruktig" blifvit obrukligt för det mera brukliga "samvetsgrann"— —och om icke bevis äro för handen, att den s. k. samvetsgrannheten allt jemt befordrar samvetslösheten.

18. Upphör samvetet att vara tjenare vid förkunnandet af den gudomliga domen öfver synden, så skall det i sin egen dom ej ens låta Gud vara tjenare. Begreppet om gudomligt straff försvinner helt och hållet.

21. Syndernas förlåtelse kostade åtminstone penningar i 16:de århundradet; i det nittonde har man den alldeles för intet, ty man betjenar sig dermed sjelf.

24. "Två rum, o menniska, du för dig har" hette det i en gammal psalmbok. I nyare tider har mar tagit lifvet af djefvulen och bortdömt helvetet.

27. Enligt den gamla tron har Gud skapat menniskan; enligt den nya tron skapar menniskan Gud, och när hon har honom färdig, säger hon: "Huj". Es. 44: 12—(16)—20.

32. Den så kallade förnuftsreligionen saknar antingen förnuft eller religion eller båda delarne.

33. Enligt densamma anser man månen för solen.

43. När förnuftet angriper religionen, så kastar det ut perlorna och leker med skalet.

70. Villolärares fältrop är Apg. 10: 35: "I allehanda folk, den som fruktar Gud och gör rättfärdighet, han är honom täck". Det utlägga de så, som vore det detsamma, om man är jude eller kristen eller halfkristen eller ingenting.

87. "Förvirring med andra kyrkor"—hvar och en beropar sig på bibeln efter olika utläggning, hvarom man kommit öfverens: I antagen denna och vi en annan förklaring, och dervid vilja vi älska hvarandra. Förnuftsreligionen vill icke veta af någon utläggning utom den, som hvarje hufvud gör sig för dagen och måhända för morgondagen.

92. Den evangelisk-katolska kyrkan är en härlig kyrka. Den håller och bildar sig förnämligast vid sakramentet.

93. Den evangeliskt-reformerta kyrkan är en härlig kyrka. Den håller och bildar sig förnämligast vid Guds ord.

94. Härligare än båda är den evangelisk-lutherska kyrkan. Hon håller och bildar sig vid sakramenten så väl som vid Guds ord.

95. In i denna bilda sig, till och med utan menniskornas afsigtliga tillgörande, de båda andra. Men de ogudaktigas väg förgås. Ps. 1: 6.

Det var alarmtrumman, som ännu en gång hördes i det lutherska lägret, och tusentals hjertan och hem mottogo välsignelse deraf. Motståndet var ännu bittert, men den förut så moderna rationalismen hade i det närmaste lefvat ut sig sjelf. Man behöfde något bättre, innehållsrikare, man nöjde sig ej längre med skalet, och detta bättre fann man just i evangelium om den Korsfäste. O, det är i sanning en underbar syn att se, huru unga och gamla under denna tid i tusentals trängdes för att få höra det enkla talet om frälsningen af nåd, om kristendomen såsom ett lif, om teologien såsom äfven tillhörande hjertat. Och så har det fortgått sedan. Strauss, som en gång väckte så stort uppseende, bryr sig ingen längre om. Hans senaste omarbetade upplaga af Jesu lefverne vann ingen nämnvärd efterfrågan.

Tecken till en ny strid saknas dock icke. Det franska lättsinnet har vaknat upp igen, och dess gamla alster sprida gift genom talrika och billiga öfversättningar, hvilka i viss grad bidraga att göra den franska, qvicka och hånande otron till kosmopolit. Flere i synnerhet af den reformerta kyrkans mest aktade män äro rationalister, och deras samfund se genom fingrarne med dem. Det bidrager ofta till popularitet att lära något nytt, och många i vår tid hafva fallit för den frestelsen.

I vårt land ter sig rationalismen på tre sätt. Det första hafva vi redan antydt. En Beecher, Swing och Thomas samt just nu äfven en framstående episkopal, Newton, höra till de förnämsta kämparne inom dessa leder. Det är humanism, moral och förnuftsreligion de predika, och de göra det med stor begåfning och tala derför för fullt hus. Att den korsfäste Frälsaren af dem är utdömd, behöfver knappast nämnas.

Rationalismens andra uppenbarelsesätt är i den otro, som vill vara qvick och hånande på kristendomens bekostnad. Man söker efterapa Voltaire och fransmännen, men man gör det dåligt. Ledaren för detta parti är den bekante Ingersoll, en man utan gedigen bildning, men begåfvad med en lysande förmåga såsom folktalare. Hans mäktigaste vapen är hånet, hvilket mäktiga vapen i hans hand dock ofta är ytterst rått och motbjudande.

Det hemliga sällskapsväsendet är ett tredje uppenbarelsesätt af förnuftsreligionen bland oss. Det är en något sällsam företeelse. De tre samhälls-pelarne familj, kyrka och stat hafva i frimureriet ett slags substitut och derför ock motståndare. Logen borttager skilnaden menniskor emellan och famnar alla i sitt hemlighetsfulla sköte. Han gör en kristen, jude och hedning till något nytt, till logemedlem, och förklarar derigenom det, som förut åtskilde dem, såsom oväsentligheter och förpligtar sina medlemmar till "den religion, i hvilken alla menniskor stämma öfverens, och lemnar åt de enskilda menniskorna deras särskilda meningar". Frimureriet är en humanismens *kyrka* och verkar derför för kristna kyrkans upplösning. Allt hvilar i logen på deistisk grund, men deismen är rationalismens rätta källsprång. Det hemlighetsfulla hörde till hela upplysningstidehvarfvet, och då föddes ock de hemliga sällskapen; ty otro och öfvertro mötas ofta på samma mark. "Det var

ungefär vid den tid, då frimureriet stiftades, som *Swedenborg* såg andar, *Gossner* utdref djeflar, *Schröpfer* kallade fram döda genom besvärjelser, *Cagliostro* dref sitt bedrägliga spel med utlefvade verldsmän och nervösa qvinnor, *Rosenkranzarne* ånyo började sitt beprisande af de vises sten och lifselixiret, och magnetismens hemligheter helsades med otroligt jubel".

Rationalismen bland oss svensk-amerikaner har i synnerhet den så kallade liberala pressen och de hemliga sällskapen såsom sina förnämsta målsmän. Den vinner mark och det temligen hastigt. Åtskilliga orsaker förefinnas såsom förklaringsgrund härför. Den ytliga och svärmiska kristendom, som de andligt liberala så ofta gjort sig skyldiga till, är en fruktsam härd för otron. Ett falskt och osant kristendomslif har alltid bådat död och affall. En andlig likgiltighet är det enda förmedlande steget mellan de två. Och de, som blifvit rationalister på det sättet, blifva de bittraste i motståndarnes läger.

Dessutom har man bland svensk-amerikaner ofta den förvända tanken, att man blir fortare amerikaniserad och snarare ansedd som en bildad person, om man börjar göra narr af bibeln och begagna rationalismens välkända, för att icke säga utnötta, slagord om dygd, frihet, ett högsta väsende och först och sist om det menskliga förnuftet. Under de senare åren hafva våra fritänkare mer och mer bildat sig till tvenne läger: de gröfre och finare.

Om de förra är ingenting egentligt att säga. De äro rationalismens barbarer och äro dessutom temligen oskadliga i ett bildadt, för att icke säga kristligt, samhälle. Men de senare äro den evangeliska kristendomens farligaste och kraftigaste fiender bland vårt folk. De begagna sig af den finare rationalismens välkända förföriska språk. Många af dem äro anhängare af den välkända s. k. nyttighets-filosofien, som är ingenting annat än den krassaste mammonsdyrkan. De fleste tillhöra ett eller flere hemliga sällskap och hafva i sorgligt många fall oförmärkt och först så småningom dragits bort från den evangeliska tron och kristendomen. Dessa anfalla ej ännu, åtminstone icke ofta, i särdeles hädiska ordalag, utan med mera sans och belefvenhet. De äro ock framför andra verkliga rationalister och äro stolte öfver sitt namn. Sorgligt nog hålla de sig dock ej alltid till sanningen och hafva redan tillåtit sig, och det offentligt, sådana orätta och vilseledande uttryck som t. ex. Kristi egen rationalism, hvilket ju ungefär är detsamma som att tala om Lincolns slafverikärlek eller Voltaires gudsfruktan. Genom det fagra skenet, som dock snart torde vara afslitet, bedraga de många, och äro, vi upprepa det, den evangeliska trons farligaste fiender bland oss.

De hemliga sällskapens mest förföriska lockbete är deras beprisade välgörenhet, och man har orsak att beklaga, att icke öppna hjelpföreningar mera allmänt än som nu är fallet blifvit stiftade af och för vårt folk i synnerhet i städerna.

I en sak ena sig dock synbarligen nu som förr alla rationalister och otrosmän, huru olika de annars äro, och det är i ett uppriktigt och hjertligt hat och fiendskap till den ev. luth. kyrkan i allmänhet och äfven i synnerhet till Augustana-synoden såsom en del af densamma, en företeelse, som dock ej bör förvåna någon, som är bekant med flydda tiders kultur- och kyrko-historia.—När Luther vid det minnesvärda tillfället i Worms uttalade sin ståndpunkt och derefter vidfogade: "Här står jag, jag kan icke annat", hade han kanske

omedvetet, men dock i verkligheten för alltid fastställt den evangelisk-lutherska kyrkans ståndpunkt gent emot alla motståndare och framför allt emot otron och vantron. Såsom lutherska kristna, hafva vi varit och äro fortfarande liksom Luther bundna vid Guds ord. "Vi kunna icke annat". Vi tro på den gudomliga uppenbarelsens auktoritet, äfven när vårt förstånd i sin tunga flygt icke orkar med, och säga allt fortfarande: det är icke rådligt att göra mot Guds ord och samvetet. När vår kyrka varit denna sin princip trogen, har hon alltid segrat i längden; när hon haltat, har hon deremot lidit nederlag. Augustana-synoden, den ev. luth. kyrkans ende representant bland svensk-amerikaner, bör ock under detta jubelår allvarligt behjerta en så vigtig sanning. Den har hittills vunnit nästan afundsvärda segrar allt ifrån sin tidigaste barndom. Skall dess historia fortgå i samma rigtning utan allvarsamma afbräck, måste synoden ock allt framgent vara i sann mening evangelisk-luthersk. Må den ej vara ljusskygg, utan tvärt om, och den har gjort det hittills, så ifrigt som möjligt arbeta och uppoffra för spridandet af sann kristlig kunskap och bildning. Må den å andra sidan aldrig glömma, att kristendomen är lif, ja först och sist just lif, ett lif med den gudomliga kärleken som både utgångspunkt och mål, och den inbördes kärleken och barmhertigheten som mellanlänken. Vår största fara ligger åt det hållet. Ortodoxismen viil gerna än en gång slå sina band omkring den lutherska kyrkan bland vårt folk, sedan den separatistiska pietismen misslyckats deri. Må vår föregående historia dock hålla oss flitigt på vakt. Endast midt på vägen är det trygt. Snedsprånget är lika farligt, antingen det sker till höger eller venster. Och så skola vi än en gång med Guds ord och läran om rättfärdiggörelsen genom tron skingra rationalismens vackra men torra fraser och samla våra medåterlösta under Jesu, den korsfäste Frälsarens, segerfana. "Denne är segern, som öfvervinner verlden, vår tro". *C. A. S.*

LUTHERSKA KYRKAN OCH DET SVENSKA FOLKET.

DÅ DEN LUTHERSKA KYRKAN i år firar det fyrahundraåriga minnet af sin lärofaders, Martin Luthers, födelse, är det i sin ordning, att äfven vi svenskar uti det gamla såväl som nya hemlandet deltaga i denna firning. Ty *vi* hafva icke minst fått skörda välsignelsen af den reformation, hvilken Herren genom sitt utkorade redskap, Luther, utförde inom den kristna kyrkan. Det är icke blott såsom enskilda personer vi med glädje och tacksamhet påminna oss detta, utan hela det svenska folket står både i andligt och borgerligt hänseende uti stor tacksamhetsskuld till reformationen och till den man, som gaf upphof åt den samma. Detta skall blifva klart, då vi nu vilja med några ord taga i betraktande den lutherska kyrkan och det svenska folket.

Kyrka och folk, de båda höra tillsammans som moder och barn. Denna sanning måste stå klar för oss, innan vi kunna rätt fatta förhållandet mellan lutherska kyrkan och svenska folket. Det behöfs så mycket mer att framhålla denna sanning, som den från flera sidor förnekas och bestrides. Å ena sidan vilja folken och deras ledare lösgöra sig från kyrkan och hennes inflytande. Detta inflytande förefaller dem som ett tryckande ok, hvarför det uti deras rådslag heter; "Låt oss sönderslita deras bojor och kasta deras band bort ifrån oss". Ps. 2: 3. Eller, om man vill behålla kyrkan för allehanda politiska ändamål, så söker man att göra kyrkan till en slafvinna under staten och vill derför binda henne till händer och fötter. Detta senare sättet att gå till väga gent emot kyrkan är vida farligare än det förra. Å andra sidan finnas många allvarliga kristna, hvilka förmena, att kyrkan icke kan eller bör stå uti en närmare förening med folket såsom folk; att kyrkan icke borde inom sig upptaga hela folk, utan inskränka sig till att rädda så många enskilda själar som möjligt. Uti besvarandet af den frågan, huru kyrkan bör ställa sig till folken, måste nu såsom i alla andra liknande frågor Herrens eget ord hafva den afgörande rösten. Hvad säger nu detta ord i denna sak? Redan i gamla testamentet förklarar Herren, att han vill samla icke blott enskilda själar, utan folk, och icke blott *ett folk*, det utvalda, utan äfven hednafolken uti sitt fårahus. Och dervid liknas kyrkans, Zions, verksamhet vid en moders. Så heter det uti vår gamla sköna trettondedags-epistel: "Lyft upp dina ögon och se omkring dig: desse alla församlade komma till dig; dina söner skola komma fjerran efter och dina döttrar vid sidan uppfödda varda", Es. 60: 4: och längre fram i samma kapitel: "Främmande skola bygga dina murar, och deras konungar skola tjena dig — ——. All hedningarnas makt skall till dig hafd varda och deras konungar tillförde varda, ty hvilka hedningar eller konungariken icke vilja tjena dig, de skola förgås" o. s. v. Härtill kunde fogas många liknande utsagor ur g. test. Hvad åter nya testa-

mentet beträffar, så behöfva vi blott påminna om Jesu ord i Matth. 28: 19. Då Herren här brukar i fråga om dem, som skola döpas, eller "alla folk" ett ord, som betecknar folk uti deras enhet som nationer eller folkslag, så tillkännagifver han tydligt dermed, att icke blott enskilda menniskor, större eller mindre hopar, skola genom dopet ställas i lärjungaförhållande till honom samt sedan läras och undervisas, utan att detta bör ske med *folken*. Detta sammanhänger ju ock med Guds egen anordning, då han skapade menniskoslägtet: "Gud har gjort allt menniskoslägtet af ett blod till att bo på hela jorden och satt dem före beskärda tider och skickat, huru vidt och långt de bo skola (d. v. s. fördelat menniskoslägtet såsom folk uti särskilda länder); på det att de skola söka Herren, om de måtte kunna känna honom och finna honom". Apg. 17: 25—27.

I öfverensstämmelse med denna i ordet uttryckta Herrens vilja, att kyrkan skulle vara en andlig moder, ett fårahus för hela folk, upptog också kyrkan under sitt utbredande i vår verldsdel det ena folket efter det andra uti sitt sköte, och omkring 1,000 år efter Kristi födelse svenskarne såsom folk vid Olof Skötkonungs dop. Den kyrka, som på detta sätt blef det svenska folkets andliga moder, var den romerska kyrkan. Hvarför har nu det svenska folket såväl som flera andra folk omfattat lutherska reformationen och således erkänt den lutherska kyrkan som sin moder? Besvarandet af denna fråga skall leda oss till ett närmare utredande af vårt ämne: lutherska kyrkan och det svenska folket.

Den romerska kyrkan har i många och vigtiga hänseenden bevisat sig mot folken såsom deras uppfostrarinna, detta särskildt innan hon uppenbart afföll från evangelium och förföljde detsamma. Denna den romerska kyrkans förtjenst att hafva varit en uppfostrande moder för de råa hedniska folken i vår verldsdel böra vi, oaktadt alla denna kyrkas synder, icke förneka. Men mer och mer glömde hon, att hennes uppfostran icke skulle vara en uppfostran genom lagen utan genom evangelium. Med jernspira ville kyrkan herska öfver de enskilda menniskornas samveten såväl som öfver konungar och folk. För att så kunna herska sökte hon att hålla folken qvar uti ett fortfarande *omyndighetstillstånd*. Derför fick folket icke sjelft läsa skriften, utan endast presterna, i fall de annars kunde läsa. Hade ordet blifvit fritt, så hade det varit slut med påfvens och presterskapets förmyndareregering. Af samma anledning hölls gudstjensten på ett språk, hvilket församlingen icke förstod, utom det att gudstjensten nästan uteslutande blef presternas sak, så att folket ensamt var åskådare — man kan knappast säga åhörare, enär sällan eller litet predikades och i messan ett främmande språk, latinet, brukades. Gudstjensten bestod till det mesta uti ceremonier, med hvilka man sökte fängsla menniskornas uppmärksamhet, liksom man söker fängsla barns genom allehanda målningar och bildliga föreställningar. Till lekmännens omyndighet hörde ock, att de icke fingo åtnjuta mer än brödet i nattvarden. Men framför allt undanhöll man folket evangelii predikan. Ty med evangelium hade man också gifvit menniskorna friheten. Man ställde helgonen och företrädesvis Maria mellan menniskorna och Kristus, för att på det sättet hindra dem från ett fritt och frimodigt framgående till nådastolen; ty i samma mån nådastolen vunnit, hade påfvestolen förlorat i både makt och anseende. Allra förnämligast höllos själarna uti ett trälaktigt och lagiskt omyndighetstillstånd dymedelst, att det egna verkandet och de af kyrkan pålagda botöfningarna undanträngde Kristi verk och hans rättfärdighet. Men det var icke allenast i fråga om

det rent andliga, romerska kyrkan sökte hålla själarna och samvetena uti ett omyndighetstillstånd. Äfven i politiskt och vetenskapligt hänseende ville hon tvinga folken under sitt ok och vara för dem en lagisk förmyndare.

Så kunde det icke i längden fortgå. Befrielsens stund, kyrkans myndighetsålder var kommen. Luther var det redskap Herren valde att utföra befrielsens verk. Han hade dertill blifvit uppfostrad genom den frihet han till sin inre menniska vunnit genom erfarenheten af Guds fria nåd i evangelium. Han blef icke blott det enskilda samvetets utan också kyrkans och folkets befriare. Och detta derigenom, att han förkunnade evangelium, det glada budskapet om den förlossning, som är skedd i Kristus Jesus. I evangelium ligger källan till all sann både enskild och allmän frihet. "Om Sonen gör eder fria, så ären I rättsligen fria". Det var nu slut med omyndighetstillståndet. Den andliga träldomsbördans ok och plågarens staf voro sönderbrutna. Es. 9: 4. Folket fick ordet på sitt eget språk i sina händer; folket fick deltaga i gudstjensten, fick höra, sjunga och bedja på sitt eget tungomål; det fick del af välsignelsens kalk i nattvarden; det fick ett ord med i kyrkans och församlingens angelägenheter. Hela denna långa rad af menskliga medlare, hvilka man i helgonen stält mellan Frälsaren och själen, fick lemna plats åt den ende medlaren mellan Gud och menniskor, Jesus Kristus. Hvad det rent menskliga lifvet beträffar, så fingo familjen, öfverheten såväl som vetenskapen och konsten sin åt dem i skapelsen af Herren förlänade rätt.

Det var dock icke alla folk i kristenheten, som tillegnade sig reformationens gåfva. Till den lutherska reformationen slöto sig endast delar af den germaniska folkstammen och de tre nordiska folken. Fråga vi om orsaken härtill, så vidt denna kan sökas hos menniskor, så ligger den säkerligen deruti, att hos nyss nämda folk fans ett naturligt anlag för en dragning till den lutherska reformationen. Kyrkofadern Tertullianus talar om ett naturligt anlag hos menniskan för kristendomen, starkare och kraftigare hos den ene än den andre (*anima naturaliter christiana*). Så, kunna vi säga, fans och finnes hos de germaniska och nordiska folken ett särskildt anlag för lutherdomen, hvilket kan räknas såsom ett Faderns dragande till Sonen, Joh. 6: 44. Detta visar sig redan deraf, att dessa folk under medeltiden aldrig böjde sig så djupt under det romerska oket som t. ex. de italienska, spanska och franska eller romanska folken. Fråga vi nu, hvaruti detta anlag består, så hör till detsamma såsom *ett drag: kärleken till frihet och sjelfständighet.*. Vi skola längre fram nämna några andra drag. Icke minst utmärkes det svenska folket af denna frihets- och sjelfständighets-kärlek. Derom vittnar hela vår historia. Friheten har alltid varit för oss en dyrbar skatt, för hvilken det svenska folket har varit färdigt att offra, om det gälde, lif och blod. Så sjunger redan i medeltiden biskop Thomas om friheten:

O, ädle svensk, du statt nu fast
Och bättra det, som fordom brast!
Du låte dig ej förvända!
Du våge din hals och så din hand
Att frälsa ditt eget fäderneland!
Gud må dig tröst väl sända.

En fogel han värjer sin egen bur,
Så göra ock alla vilda djur;
Nu märk, hvad du bör göra:
Gud hafver dig gifvit sinne och själ,
Var hellre fri än annans träl,
Så länge du kan dig röra.

Frihet är det bästa ting,
Som sökas kan all verlden kring,
För den henne väl kan bära.
Vill du vara dig sjelfver huld,
Du älske frihet mer än guld,
Ty frihet följer ära.

Med lutherska kyrkans upprättande i vårt land kom vår frihet likväl först till sin rätta blomstring och utveckling, emedan vi då fingo del af den högsta och bästa friheten, den frihet, förutan hvilken all annan frihet är endast ett bedrägeri, d. ä. vi fingo del af nådens frihet. Det utmärkande för den lutherska reformationen är läran om rättfärdiggörelsen af tron allena och icke genom lagens gerningar. Uti tron ligger friheten innesluten, och det icke blott den andliga friheten, samvetets och viljans frihet, utan ock friheten i andra hänseenden. Så har också sedan reformationens införande folkfrihet, forskningsfrihet, religionsfrihet, tryckfrihet, näringsfrihet allt mer och mer hos oss utvecklat sig. Detta sammanhang mellan lutherdomen och friheten har vår store reformator också sjelf framhållit uti sin bekanta skrift: "Om en kristen menniskas frihet".

Detta är således en af de punkter, i hvilka det visar sig, att lutherska kyrkan har varit och är en god moder för det svenska folket. *Hon har uppfostrat detta folk till frihet.* Tydligtvis neka vi icke, att mycket fattas deruti, att vårt folk skulle hafva tillegnat sig hela den skatt af sann, evangelisk frihet, som den lutherska kyrkan har att gifva ett folk genom det evangelium hon förkunnar. Tyvärr ligger mången ännu under otrons, syndens och lagens träldom. Men så mycket ega vi dock, att vägen till nådens frihet står öppen; att kyrkan icke stänger utan visar vägen till frihet för alla dem, som vilja beträda den.

Vi taga nu i betraktande en annan välsignelse, som reformationen medfört till det svenska folket. Friheten, om hvilken vi förut talat, är en härlig gåfva. Men störst ibland alla gåfvor är *kärleken.* Friheten är icke i och för sig *målet*, utan *vägen*, vägen till kärleken. Skriften talar mycket oftare om kärlek än om frihet. Ack, huru helt annorlunda på verldens stora marknadstorg! Här heter det ständigt frihet och åter igen frihet och icke annat än frihet. Kärleken lemnar man derhän. Men också visar det sig, huru folk, som icke fara efter något högre än friheten och trampa kärleken på ett eller annat sätt, i sin inre styrelse eller i förhållande till andra folk, under fötterna, förr eller senare antingen dragas in uti revolutionens hvirfvel eller tvingas under despotismens ok. Och despotism kan utöfvas icke blott af kejsare och konungar utan ock af folket sjelft.

THOMAS MÜNZER.

(Efter ett gammalt träsnitt.)
Münzers afrättning i bakgrunden.

LEO X.
(Efter Raphael.)

JOHANN ECK.
(Efter ett gammalt träsnitt.

KEJSAR MAXIMILIAN.
(Efter Albrecht Dürer.)

JOHANNES TEZEL.

KEJSAR KARL V.
(Efter ett kopparstick af år 1531.)

HERTIG GEORG.
(Efter ett gammalt träsnitt.)

Svenska folket är till sin bättre sida anlagdt för kärlek. Detta har utåt visat sig uti det sätt, på hvilket detta folk skickat sig emot de främmande folk, som en gång legat under svenskt regemente. Har icke Sverige så handlat mot Finland, Östersjöprovinserna och äfven de tyska provinser, hvilka en gång lydde under Sverige, att dessa alla med tacksam kärlek påminna sig de välgerningar, som tillflutit dem genom föreningen med Sverige? Och visar icke unionen med Norge, att vi sätta kärleksbandet, som knyter brödrafolk tillsammans, högt i värde. I våra inre förhållanden visar sig detta kärleksdrag hos vårt folk uti den enhet, hvilken, trots alla söndringar och splittringar, hållit oss tillsammans såsom *ett folk*. Men från hvilken tid är det, som Sverige inom sig kommit till en sådan enhet och äfven i följd deraf spridt kärlekens välsignelse till de under oss lydande folk? Det är från den lutherska kyrkans införande i Sverige. Hvilka häftiga strider rasade icke mellan såväl de olika provinserna som partierna dessförinnan under medeltiden! Väl fans då en yttre kyrklig enhet under den romerska kyrkans ok; men med all sin nitälskan för enhet förmådde ändå icke denna kyrka att i Sverige skapa en stark och blifvande folk-enhet; liksom ännu i dag de katolska länderna företrädesvis äro hemvist för revolutioner och politiska hvälfningar. Det är endast evangelium om Guds kärlek, som i försoningen tagit bort fiendskapen emellan honom och oss och emellan menniskorna inbördes, som kan verka en sann folk-enhet. Och så se vi, huru samtidigt med reformationens införande i Sverige vårt folk kom till politisk enhet och kyrklig enhet. Väl hade den politiska enheten icke närmast sitt ursprung i reformationen; men att den politiska enheten, i händelse icke den lutherska reformationen kommit till stånd, skulle blifvit stark och beståndande, det betvifla vi. Derför kunde ordföranden för Upsala möte 1593, sedan Augsburgiska bekännelsen blifvit antagen som svenska kyrkans bekännelse, med allt skäl utropa de bekanta orden: "Nu är Sverige blifvet en man, och alle hafva vi en Gud". Starka och väldiga söndringar hafva sedan dess inträffat inom det borgerliga regementet, och söndringar hafva icke heller saknats på det kyrkliga området. Men ännu äro vi *en* man. Och för detta, säga vi, hafva vi till stor del vår lutherska bekännelse att tacka. Så mycket den lutherska kyrkan betonar uti sin lära om rättfärdiggörelsen af tron allena den enskilda menniskans, individens, oändliga rätt och betydelse, så mycket fasthåller hon å andra sidan genom sin dop- och nattvardslära enhetens, kroppens betydelse i förhållande till lemmarne. Detta var det andra vigtiga bandet, som förenar den lutherska kyrkan och det svenska folket, *enhetssträfvandet, dragningen till sammanhållning och kärlek*.

Vi komma nu till det vigtigaste och sista stycket. Såsom vi nyss hörde, hette det vid Upsala möte: Vi hafva alla fått en *Gud*. Hvad vore ett folks frihet och enhet utan Gud? Utan Gud blir friheten sjelfsvåld, blir enheten träldom. Utan religion och utan en religion med den sanne och lefvande Gudens kännedom är ett folk dömdt förr eller senare till upplösning och död. Derom vittna de gamla hedniska folken, romare och greker, såväl som de nyare. Ja, vi frukta, att de katolska folken, om den romerska kyrkan fortgår uti förtryck af evangelium, gå så småningom sin upplösning till mötes. De synas åtminstone mer och mer förlora sitt förra inflytande i vår verldsdel. Hvad hade Sverige, Norden varit, om vi ännu suttit qvar i det påfviska mörkret? Den lutherska kyrkan har derför visat sig passa vårt folk framför allt derigenom, att hon varit för oss en moder, som upp-

fostrat oss — om vi annars hafva velat låta uppfostra oss — till den sanne och lefvande Gudens kännedom och derigenom utvecklat och helgat det anlag för eller den starka dragning till religiositet, som ligger på bottnen af det nordiska folklynnet. Att ett sådant anlag finnes hos de nordiska folken, det visar bland annat vår gamla gudalära (mytologi). Många drag uti densamma låta skymta en aning om flera af kristendomens sanningar. Äfven under medeltiden se vi uti många företeelser det samma bekräftadt. Om hvilken stark religionskänsla vittnar icke t. ex. den heliga Birgittas lefnad. Flera andra exempel kunna hemtas ur Wieselgrens "Sveriges sköna literatur". Liksom styrka så har också djup innerlighet varit utmärkande för vårt folks fromhet. Den romerska kyrkan hade aldrig kunnat helt tillfredsställa eller helga denna dragning till Gud hos vårt folk eller dess religiösa behof. Denna kyrka med sin benägenhet att, såsom vi förut sett, lägga religionen uti det yttre, tog derför aldrig folkets hjerta i full besittning. Hon var för ytlig för det djupsinniga, allvarliga nordiska lynnet. Helt annat med den lutherska kyrkan. Hon kom vårt hjertas innersta och djupaste strängar att sätta sig i rörelse. Hon förde oss till frihet och enhet, men först och sist förde hon oss genom evangelium till vår Gud. Det svenska folket fann uti det evangelium, Luther drog fram i ljuset, sin Gud, och på samma gång fann det sig sjelft.

Hitintills hafva vi betraktat vårt ämne: Den lutherska kyrkan och det svenska folket, med utgångspunkt från kyrkan och mera i allmänhet. Nu vilja vi med några ord taga i öfvervägande, huru förhållandet mellan luthersk kyrka och vårt folk artat sig uti historien och verkligheten, företrädesvis från folkets sida. Historien bekräftar den sanningen, att mellan båda gifves en djup slägtskap. Så gör våra konungars historia. Geijer har med rätta sagt, att svenska konungarnes historia är svenska folkets historia. Och i viss mening—stundom icke i så god mening—kan det sägas, att svenska konungarnes historia är svenska kyrkans historia. Folk och konung hafva hos oss alltid, synnerligast sedan reformationen, stått hvarandra innerligen nära och icke kunnat, äfven om de stundom legat i häftiga strider sinsemellan, slita sina hjertan från hvarandra. Och så hafva konung och luthersk kyrka äfven i Sverige haft svårt att skilja sig från hvarandra. Om också, såsom förut är antydt, våra konungar stundom gjort intrång på kyrkans handlingsfrihet, så hafva de dock i det stora hela vårdat vår kyrkas bekännelse och författning samt värnat om hennes bestånd, till och med när detta, såsom fallet var med Gustaf Adolf den store, kostat lif och blod. Om vi börja med den förste konungen under det lutherska tidehvarfvet, Gustaf Vasa, så var han ju den, som gaf begynnelse åt den lutherska reformationens genomförande i den svenska kyrkan. Han blef kyrkans befriare på samma gång som folkets. Nekas kan icke, att han gick hårdhändt till väga, så att i åtskilliga fall den svenska kyrkan fick märka, att hon stod i fara att byta ut *ett* ok, det påfviska, mot *ett annat*, det kungliga. Men detta senare var dock, om icke annat val fans, vida lättare än det förra. Hvad Gustaf Vasa beträffar, så visade han både vördnad och aktning för luthersk lära och luthersk bekännelse. Under sina reformatoriska sträfvanden håller han t. ex. jemt och ständigt fram, huru Guds ord borde vara fritt och lemnas åt folket att brukas på egen hand. Det är det första vilkoret för en kyrkas frihet. Har hon den friheten, så kan hon för kärlekens skull fördraga ett och annat tvång uti ordnandet af sin författ-

ning. Vi anföra ur Anjou, "Svenska reformationens historia", några yttranden och åsigter af Gustaf Vasa om ordets betydelse. När konungen önskade få nya testamentet öfversatt, vände han sig till den valde erkebiskopen, Johannes Magnus. Nästan alla folk, anförde konungen såsom skäl, hade nya testamentet, ja hela den heliga skrift på eget tungomål. Tiden vore sådan, att i anseende till de många tvisterna om de gudomliga skrifterna, det vore nödigt att framlägga dessa skrifter öppna och tydliga inför hela kristna församlingen, på det fromme och lärde kristne måtte kunna gifva ett bestämdt omdöme för att stilla denna oenighet. Dessutom hade konungen med smärta förnummit, "hvad äfven jag", säger Johannes M., "måste erkänna ty värr vara sanning", det rikets presterskap vore så illa uppfostradt i skolorna, att ganska få kunde predika Guds ord för folket: många kunde icke en gång rätt läsa den heliga skrift, ännu mindre förklara den.— —"Hans majestät", berättar vidare erkebiskopen, "tillade, att vi vore herdar och förbundne att på allt sätt med Guds ord genom lärda och skickliga män föda Kristi får, och att, om vi vägrade åtaga oss detta arbete, han icke kunde inse, huru vi förtjenade namnet herdar, då vi icke allenast icke födde fåren utan ock missunnade dem betesmarkerna". (Pag. 144, 145). Vid den bekante riksdagen i Vesterås 1527, då man beskyllade konungen att indraga en ny tro i landet, svarade han, att han ville bekänna, att han låtit predika rena Guds ord och evangelium, hvilket vår Herre sjelf befalt. Han hade erbjudit, att predikanterna måtte stå till svars för sin lära, men kyrkans prelater hade ej velat ingå derpå o. s. v. Mot beskyllningen, att konungen ville, det inga prester skulle vara i landet, svarade konungen, att äfven detta vore en skändlig lögn. Konungen aktade dö som en kristen man, och visste väl, att man ej kunde vara förutan lärare och kyrkoprester, som förkunnade Guds ord o. s. v. (pag. 6, 7; andra afdeln.)

Bekant är vidare, huru Carl IX, oaktadt sin lutning åt Calvinismen, dock upprätthöll den Augsburgiska bekännelsen och beredde den på Upsala möte seger öfver den katolska kyrkans intriger att återvinna sitt förlorade välde. Huru dyr luthersk bekännelse var för Gustaf Adolf, derom behöfva vi icke mycket tala. Han blef på det politiska området för den lutherska kyrkan och icke blott för den svenska utan endels också för den tyska, hvad Luther var i det andliga, kyrkans befriare. Han är den störste *lutherske konung*, som funnits. Han var en konung, som lefde och dog i skenet af det ljus, som genom Luther uppgick öfver kyrkan. Es. 60: 3. Och på samma gång var han den störste *svenske konung*. I honom slöto sig det svenska folket och den lutherska kyrkan tillsammans uti en kärleks-förening, som beseglades med bådas blod och derför blef stark såsom döden, så att — det hoppas vi — icke många strömmar skola kunna upplösa den. H. V. 8: 6, 7. Karl XI:tes kyrkolag vittnar, med all sin stundom drakoniska stränghet, dock om en stor kärlek och stark nitälskan för luthersk tro. Vi veta ock, huru Karl XII höll fast vid samma tro och sökte med vapen i hand såväl som genom underhandlingar skaffa religionsfrihet åt betryckta trosförvandter i Tyskland. Om också derefter den lutherska kyrkan icke blifvit af alla Sveriges regenter omfattad med lika stort nit som af Vasakonungarne, har dock denna kyrka fått åtnjuta konungamaktens beskydd och hägnad uti det, som rör hufvudsaken — hennes bekännelse och nådemedlens förvaltande efter Herrens instiftelse.

Och liksom konungarne, så har äfven det egentliga folket i Sverige öfverhufvud hitintills visat tillgifvenhet och kärlek för luthersk kyrka och luthersk bekännelse. Man har stundom yttrat den meningen, att reformationen i Sverige icke visat sig vara folkets sak, emedan den icke utgick från folket och emedan den genomdrefs utan martyrskap och förföljelse. Men härvid är, hvad det förra angår, att märka, att svenskarne i allmänhet gerna sett i stora företag, såsom t. ex. vid Gustaf Adolfs tyska krig, sina konungar taga första steget; och hvad det andra beträffar, saknaden af martyrskap och förföljelser, så må vi icke glömma, att Herren uppenbarar sig icke blott i stormen, elden och jordbäfningen, utan också i det sakta vädret. 1 Kon. 19: 11, 12. Huru djupt hade icke reformationen slagit rot hos det svenska folket, när det redan under en af Gustafs närmast på honom följande söner, Johan III, satte sig till kraftigt motvärn mot den romerska kyrkans försök att qväfva reformationen. Och huru kraftigt bistod icke folket Karl IX och framför allt Gustaf Adolf uti deras kamp för luthersk tro.

I fråga om sättet för reformationens införande i Sverige påminna vi om följande ord uti nyss anförda Reformationens historia af Anjou (p. 23, 2 afd.): Det var ett utmärkande drag för svenska kyrko-reformationen, att den icke fattade det gamla och det nya i skarp motsats emot hvarandra. Namnet *lutheraner*, hvilka man samma år i Danmark vid riksdagen i Odense beviljade lika frihet med katoliker, var ännu länge icke i offentliga handlingar nämdt i Sverige. Förändringen förlorade aldrig för svenska folkets medvetande sin egenskap af *reformation*. Det var icke en ny tro, det var kristendomens gamla sanning, som upprädde, renad ifrån villfarelse. Och endast ifrån villfarelsens sida, när denna menade sig vara den ursprungliga kristendomen, kunde sanningen stämplas som ny lära. "Mycken osed var uppkommen med dem, som skulle predika Guds ord, så att när man *begynte åter* predika Guds rena ord och evangelium, syntes det mångom sällsynt vara, och kallade de det en ny tro", säger Laurentius Petri.

I allmänhet visar sig också det svenska folkets sinne och tillgifvenhet för luthersk kyrka deruti, att hos icke något annat folk så mycket af äkta luthersk kyrkoförfattning och gudstjenstordning blifvit bibehållet som hos oss. Hvad kyrkoförfattningen angår, så erinra vi om biskopsembetets bibehållande, något hvarom Luther var mycket angelägen. Genom biskopsembetet, valet af biskopar, församlingarnas rätt, större än i någon annan af Nordens lutherska statskyrkor i fråga om prestval och andra liknande förhållanden, har den lutherska kyrkan bättre i Sverige än i något annat land kunnat mildra trycket af lands-furstarnes och statens i den lutherska kyrkan allt för stora makt i kyrkliga ärenden. Hvad gudstjenstordningen beträffar, så behöfs det blott, att man jemför denna ordning i vår kyrka med Luthers "Tyska messa", för att förstå, huru mycket båda äro besläktade. Och för att till sist nämna den lutherska bekännelsen, så har äfven denna hitintills i allmänhet varit kär och dyrbar för det svenska folket. Så har t. ex. rationalismen hvarken bland lärostånd eller uti församlingen anstält så stora härjningar inom den svenska kyrkan som uti den tyska. Om man undantager svedenborgianismen, hvilken likväl aldrig utöfvat något starkare inflytande här i landet, har icke någon egentlig svensk sekt uppkommit inom vår kyrka. Och fastän det under dessa sista tider synes, som skulle det utifrån inträngande sektväsendet i förening med den inifrån uppkomna rationalisti-

ska försoningsläran hota att undergräfva den lutherska bekännelsen, så är dock denna ännu vårt folks bekännelse och har så djupa rötter hos oss, att den icke faller för det första.

På det sätt, som vi här ofvan fattat saken, ställer sig förhållandet mellan luthersk kyrka och det svenska folket, när vi betrakta detta förhållande från sin ljusa sida. En sådan betraktelse har sin rätt vid högtider. Och den skrift, i hvilken denna uppsats förekommer, är ju ämnad att framträda med anledning af det högtidliga firandet af Martin Luthers 400:åriga födelseminne. Detta hindrar icke erkännandet, att mycket fattas deruti, att det svenska folket skulle hafva tillegnat sig *allt* det goda, oss blifvit gifvet genom den lutherska kyrkan. Ack, huru mycken försumlighet och vårdslöshet äro vi icke skyldiga till, när Herren vill gå till doms med oss rörande förvaltandet af hans pund. Huru vittnar icke uppenbar otro och förnekelse, falsk lära och icke minst ogudaktighet i lefvernet hos vårt folk derom, att fastän vi hafva evangelium, vi dock icke rätt anamma detsamma eller vandra värdigt Kristi evangelium. Derför måste vi bedja: "Herre, handla icke med oss efter våra synder och vedergäll oss icke efter våra missgerningar, ty för dig är ingen lefvande rättfärdig". Och beträffande det goda vi hafva eller den ljusa sida, från hvilken vi här hufvudsakligen betraktat vårt ämne, så sluta vi vår uppsats dermed: *Icke oss, icke oss, Herre, ske äran, utan ditt namn allena!*

S. L. B. i Sverige.

DEN LUTHERSKA KYRKANS KALLELSE I AMERIKA.

EN KYRKA, som genom sina vedersakare kallas den lutherska och som icke blyges för detta namn, emedan Luther trodde, bekände och predikade intet annat än det rena evangelium, har visat sig under de fyra hundra åren efter Luthers födelse hafva en kallelse i verlden, en vigtig kallelse icke blott såsom den rena bekännelsens utan ock som den sanna midtens kyrka med förmåga att på ett sant sätt reformera utan revolution och bevara det gamla utan att stelna i yttre former. Född och uppfostrad af den Helige Ande genom det gudomliga ordet, som gaf tillvaro, lif och form åt den ursprungliga kristenheten, och bekännande sig vara intet annat än Kristi sanna kyrka på jorden, har hon uppfattat sin kallelse under alla tider och bland alla folk vara den samma som Kristi kyrkas kallelse, nämligen att vittna med och om sanningen och kungöra hans dygd, som kallat henne från mörkret till ljuset. Hennes kallelse upphörde derför icke med den stora reformationen i det 16:de århundradet, utan är ännu fortfarande lika nödvändig och behöflig, så länge som mörker, lögn och villfarelse finnas på jorden och så länge som syndare behöfva frälsas af nåd för Kristi skull och blifva bevarade i samma nåd intill ändan.

Den lutherska kyrkans kallelse i Amerika är derför i allmänhet den samma som hennes kallelse i verlden; men till följd af de särskilda förhållanden, som råda i detta land, är det icke origtigt att tala om hennes kallelse i Amerika.

Vi vilja peka på åtminstone några af dessa förhållanden och antyda den kallelse, som den lutherska kyrkan här har med afseende derpå, samt visa de förhoppningar hon har och de vägar hon bör gå för att verkliggöra sin kallelse.

Då vi tala om Amerika, så mena vi ju egentligen de Förenta Staterna, ty de öfriga delarne af Amerika äro i jemförelse med den stora fristaten så väl i kyrkligt som borgerligt afseende af en försvinnande betydelse. Förenta Staterna regera Amerika, och dess folk i allmänhet tror, att det snart skall regera hela verlden. Onekligt är ock, att amerikanska idéer, både bättre och sämre, redan äro vidsträckt spridda, och de synas sprida sig allt fort. En stat på snart sextio millioner invånare, sammanförda från nästan alla jordens folk, och ännu icke mer än litet öfver ett hundra år gammal, växande fortfarande med jättekraft, kan ej annat än väcka verldens förvåning, och med skäl må man fråga: hvad månde varda af detta barnet, denne unge jätte?

Hvad är orsaken till denna växt; hvad är springfjädern till den förvånande utveckling, som å alla sidor uppenbarar sig? Det är icke läget, jordmånen, klimatet och de naturliga tillgångarne allena. Andra folk hafva ock goda lägen och äro i öfrigt likställda med oss i afseende på de materiela fördelarne; men de sakna den fria luft, som vi andas.

Detta förklarar, menskligt att tala, nästan allt i afseende på Förenta Staternas tillväxt och framstående ställning i verlden.

Amerika är ett fritt land—detta är det första förhållande, som vi vilja påpeka. Huru blefvo Förenta Staterna ett fritt land, och hvad menas med dess frihet? Förenta Staterna blefvo icke ett fritt land för den skull, att de genom ett långvarigt krig skilde sig från moderstaten, England. Denna tilldragelse var en följd af de frihetsgrundsatser, som funnos till förut. Hvarifrån kommo dessa grundsatser? De funnos ju till före den franska revolutionen, med hvilken de voro litet eller intet beslägtade. Den borgerliga och religiösa friheten i dess sanna och sköna betydelse framföddes icke, men befrämjades i sin mån af det borgerliga tvånget och det politiska tänkandet. Den vaknade till lif i och med reformationen i det 16:de århundradet. Ingen kan förneka, att reformationens grundsatser, följdriktigt genomförda, leda till en fri kyrka i en fri stat. I den nya verlden funno dessa grundsatser sin bästa jordmån hos de första nybyggarne, af hvilka en del här hade funnit en tillflyktsort undan förtöljelsen för samvetets fria öfvertygelse, såsom fallet var med Nya Englands puritaner. En del hade kommit hit för att fritt öfva sin religion för sig sjelfva och med den bestämda grundsatsen att tillerkänna alla andra samma rättigheter, såsom fallet var med de svenske kolonisterna vid Delaware. Historien jäfvar icke heller det vittnesbördet, att de svenske och tyske lutheranerna stodo långt framom puritanerna i afseende på uppfattningen af religiös frihet; de förre tillerkände rättigheten åt alla kristna samfund, medan de senare kräfde den för sig sjelfva, men till en början nekade den åt andra, ja, till och med förföljde dem. Bättre uppfattning gjorde sig dock så småningom gällande, och man kan med skäl säga, att det i grunden var protestantismen, som framfödde den amerikanska friheten. Att detta icke är endast en lutherans påstående, kan man se af följande urklipp ur en amerikansk baptisttidning, "The National Baptist": "We are gratified to see that our Lutheran friends are proposing to erect in the City of Washington a statue to Martin Luther. No man more deserves this honor; and in no place can the statue be more fitly erected; no land owes more to Luther than America; no land has reaped the fruits of the Reformation in richer profusion; one might almost say, that if there had been no Luther, there would have been no America".

Hvad menade de amerikanske fäderna med den frihet, för hvilken de kämpade, uppoffrade, ledo och försakade? Menade de en befrielse från Gud, från bibeln, från den kristna kyrkan, från borgerlig ordning och tukt, med ett ord, menade de en befrielse från den kristna Guds- och verlds-åskådningen? Menade de en gudlös stat och en fritänkarekyrka, eller sammanföllo stat och kyrka i deras begrepp till en materialistisk positivism à la Comte? (Positivismen dyrkar menskligheten såsom Gud. Fransmannen Comte är i nyare tiden hufvudmannen för detta afguderi). Hvar och en, som läst Förenta Staternas historia och som aldrig så litet betraktat landets grundlagar, skall bestämdt svara nej och åter nej på dessa frågor. Med frihet menade de en fri stat, d. v. s. en stat, hvars folk stiftade sina egna lagar, bestämde sjelfva om sin egen styrelse och sin beskattning; de menade en fri kyrka, d. v. s. en kristenhet med en öppen bibel och som utan allt förfång egde den fullaste frihet att tillbedja Gud efter sitt samvetes öfvertygelse, så att intet samfund i något fall skulle kunna hafva företräde framför andra. Religionsfrihet i amerikansk mening

enligt Förenta Staternas konstitution betyder långt mer, än att staten fördrager olika religion, tro och sätt att dyrka Gud. Staten får icke fråga efter en persons tro och religiösa öfvertygelse, då fråga är om hans medborgerliga rättigheter, ej heller får staten inlåta sig på frågan om att understödja eller att förhindra något slags religionsutöfning. I Förenta Staterna kan det således ej finnas några dissenters, emedan ingen statskyrka finnes; ej heller kan här finnas någon blott tolerans, emedan alla trosbekännare äro likställda inför lagen. Religionsfriheten betraktas här icke såsom en rättighet, som staten skänker eller medgifver, utan såsom hvarje persons medfödda rättighet. Denna heliga rättighet förbinder staten sig i sin konstitution att icke trampa på, utan att upprätthålla och försvara. Detta förhindrar dock icke staten att i sina lagar upptaga den kristna moralen vid bestämmandet af hvad som skulle gälla såsom rätt och orätt, och den har gjort så.

Måhända är denna grundval bredare, än den behöft att vara; måhända skall det just för denna bredd blifva möjligt för den romerska kyrkan att omsider vinna öfverväldet och att, då hon genom sina medlemmars röster blir mäktig nog, tillvälla sig den borgerliga styrelsen och göra slut på den religiösa friheten. Måhända skola mormoner och andra antikristliga samfund omsider så använda den absoluta religionsfriheten, att den blir till skada för staten och den protestantiska kristenheten. Denna fara inser man väl; men man inser ock, att om man skulle inskränka frihetens grundsats, så löper man lika stor och ännu större fara. Man tröstar sig också med det hoppet, att sanningen, då hon får fritt verka, är starkare än lögnen, samt att så länge som staten fasthåller sina protestantiska, sedliga begrepp om rätt och orätt, så ligger deri en borgen för frihetens bestånd. En stor sanning ligger dock i det klassiskt vordna uttrycket: "Eternal vigilance is the price of liberty". Denna vaksamhet tillhör icke staten mer än kyrkan.

Sådan är den amerikanska friheten, och frågan är nu: Huru trifves den lutherska kyrkan i denna frihet? Derpå kunna vi gifva det bestämda svaret, att den lutherska kyrkan enligt sin lära och sina författningsgrundsatser trifves i denna frihet såsom uti sitt rätta element. Ingenstädes kan hon lefva, verka och ordna sina angelägenheter i öfverensstämmelse med sina grundsatser såsom här. Om det funnits tider, såsom det verkligen varit fallet och ännu delvis är, då den lutherska bekännelsen blifvit förvänd, då kult och församlingsordning förlorat sin egentliga anda och form, så kan man icke med rätta skylla detta på den absoluta religionsfriheten, utan på andra orsaker. I början af detta århundrade och nära intill midten deraf hade den lutherska kyrkan i detta land genom puritanismens och metodismens gemensamma och mäktiga inverkan nästan förlorat sin tro och kult; men dertill var friheten visserligen icke skuld. En väldig reaktion har under de sista 30 åren pågått, till dess att i denna stund den bekännelsetrogna åskådningen i det stora hela fått en ojemförligt öfvervägande makt. I ingen af Europas gamla lutherska statskyrkor lägger man så mycken vigt på den äkta lutherska bekännelsen, som man gör här i det fria Amerika, der den absoluta religionsfriheten på samma gång aktas som en ögonsten. Den lutherska kyrkan behöfver derför endast full frihet och ett fritt fält för att kunna bibehålla sig, trifvas väl och gå framåt.

Inom religionens, vetenskapens och konstens verld visa sig här i Amerika icke blott antydningar, utan verksamma krafter, hvilka, derest de få utveckla sig enligt sin natur, sko-

KURFURST JOH. FREDRIK
DEN ÄDELMODIGE.
(Efter ett porträtt af Kranach.)

KURFURST JOHAN
DEN BESTÄNDIGE.
(Efter ett porträtt af Kranach.)

KUREURST FREDRIK
DEN VISE.
(Efter ett porträtt af Kranach.)

LANDTGREFVEN PHILIPP af HESSEN.
(Efter ett träsnitt.)

WITTENBERG.
(Efter ett kopparstick af år 1546.)

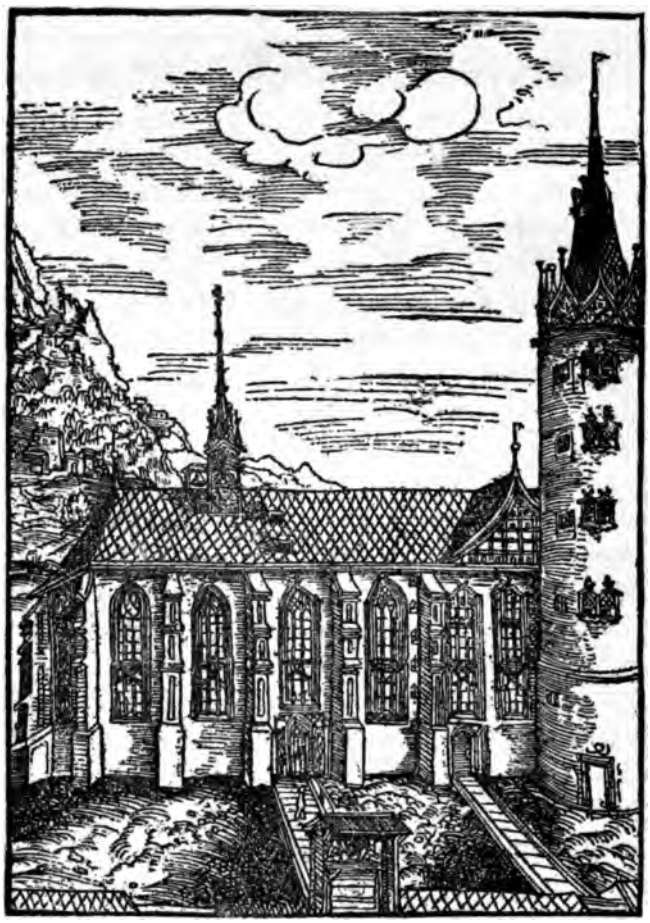

SLOTTSKYRKAN I WITTENBERG år 1509.

LUTHERS HUS I WITTENBERG.

Förut Augustiner-kloster.

la förderfva den sanna kristendomen och blifva högst farliga för den borgerliga och religiösa friheten. Å ena sidan hafva vi den ständigt tillväxande romerska katolicismen och å den andra förnekelsen och materialismen. Från ett litet fåtal bekännare vid början af Förenta Staternas historia har den katolska kyrkan växt till öfver sex millioner. Denna tillväxt kommer icke endast genom inflyttning från katolska länder. Äfven bland landets infödde amerikaner och puritanernas afkomlingar har katolska kyrkan vunnit icke så få anhängare. Genom sina skolor, sin fasta författning, sin ceremonirika gudstjenst, sin kyrkomusik, med ett ord genom sin sinligheten tilltalande praxis vinner hon många, som blifvit uttröttade på puritanismens prosaiska nakenhet; och då puritanismen är i sin grundåskådning lagisk och asketisk, känner den sig icke tillbakastött af papismens verklära, blott den en gång hos sig kunnat öfvervinna afsmaken för rikedomen af den romerska kyrkans formväsende. De katolska bladen skryta tidt och ofta öfver kyrkans framgångar, och de dölja icke, hvad katolikerna ämna göra, så snart de med sina röster kunna taga statens tyglar i sina händer. Då, mena de, skall det blifva slut på den religiösa friheten och protestantismen. De reformerta samfunden och rationalisterna le åt detta skryt, och de senare göra gemensam sak med katolikerna att drifva bibeln, d. v. s. bibelns Guds- och verldsåskådning, ur de allmänna skolorna. De tro, att det sunda förnuftets makt är ett tillräckligt försvar mot den hotande faran. Men under tiden arbeta katolikerna sig systematiskt framåt, tränga in öfverallt och vinna allt större och större inflytande inom alla regeringens grenar. Genom politiska lycksökare, som betjena sig af deras röster, få de ofta till gengäld företrädesrättigheter och medgifvanden framför andra kyrkosamfund, och genom dessa förmåner förstå de sig utmärkt väl på att befästa och föröka sitt välde. Man behöfver icke vara profet för att förutsäga, att detta lands frihet kommer att i grunden tillintetgöras, om papismen icke möter ett kraftigt motstånd. Men hvarifrån skall det motstånd komma, som sätter gräns för katolicismens makt och inflytande? Från våra politici är intet motstånd att vänta. De mottaga med tacksamhet all den hjelp, de kunna få af katolikerna, för att vinna sina egna politiska afsigter, och de akta sig nog för att stöta sig med dem. Från de reformerta samfunden, allra minst från de af rationalismen genomsyrade, är ej heller något verksamt motstånd att vänta. De äro genom sin godtyckliga kristendom allt för mycket söndrade och derföre för svaga samt dessutom för afundsjuka på hvarandra för att uträtta mycket. Med den rationalism och den lagiskhet, som beherska dem, äro de i sjelfva grundåskådningen allt för mycket beslägtade med katolikerna för att kunna göra dem något afbräck. Nej, skall papismen möta ett verkligt motstånd, skall dess inflytande och tillväxt stäckas, så måste det ske genom samma medel och i samma anda som vid den lutherska reformationen i det 16:de århundradet. Aldrig led påfvedömet ett sådant afbräck, aldrig skakades det i sin innersta grund som då. Guds ord var vapnet. Den heliga skrifts auktoritet sattes emot påfvens och all annan auktoritet. Den hel. skrifts kärna: Kristi förtjenst, med tron omfattad till rättfärdiggörelse utan all gerningarnas förtjenst, verkade frigörelse från allt andligt tvång. Dessa sanningar nedbröto påfvedömet, pånyttfödde religionen, vetenskapen och konsten och gåfvo upphof åt den nyare tidens förvånande utveckling i alla riktningar. Endast genom den fulltoniga predikan af Guds ord i dess enkla och naturliga mening, genom en enkel biblisk teologi, genom befrämjandet af den sanna veten-

skapen och konsten såsom det heligas tjenarinnor skall man kunna motstå papismens makt och inflytande i det 19:de århundradet. Här har den lutherska kyrkan en stor uppgift, en af fädren ärfd och härlig strid att fortsätta, och hon behöfver endast vara trogen emot sin Herre, emot sig sjelf och sin egen bekännelse för att med framgång kunna fullgöra den.

Å den andra sidan hotas kristendomen, den religiösa och borgerliga friheten, från fritänkeriet och kristendomsförnekelsen. I en vigtig, ja, i den vigtigaste punkten draga dessa öfverens med papisterna, nämligen i fiendskapen och arbetet emot bibeln. Låt vara att de göra det af helt olika bevekelsegrunder; resultatet blir dock det samma, ty båda parterna vilja beröfva folket bibeln. Fritänkeriet har tillväxt mycket under de sista tjugufem åren. Många äro utan tvifvel orsakerna dertill. I ett land, der allting manar till verksamhet — ty man skall ju här bryta jord, bygga hus och förtjena penningar på tusende vis — är det lätt att sjunka ned i detta jordiska och materiela lif, helst som menniskan af naturen har en medfödd benägenhet att dragas åt jorden. Då rikedomar samlas och nöjen och njutningar intaga platsen för den forna sträfsamheten, så blifva nöjena också materialistiska. Man kan derför förstå, hvarför den filosofiska materialismen, den lära, som icke tror på något annat än blott på materien och det synliga, för hvilken allt lif ej är annat än materiens rörelser enligt naturlagarne, så mycket omfattats af de bildade klasserna. Men det väcker vår förvåning, då vi finna, att denna lära helt eller till en del allmännast omfattas i Ny-Englandsstaterna, puritanismens starka fäste, och just ibland den närvarande tidens teologer och vetenskapsmän, hvilka äro tongifvande för den amerikanska bildningen. Den rationalism, som ligger i sitt frö i de reformerta samfundens ställning till Guds ord, dessa samfunds verklära och ensidigt subjektiva uppfattning af kristendomen, förklarar dock mycket i afseende på detta affall och detta nedsjunkande. Gent emot denna rationalistiska protestantism, detta affall, samt gent emot den romerska katolicismen har den lutherska kyrkan, såsom den sanna midtens kyrka, en stor uppgift att fylla i detta land. Genom sin djupa lära om synden och nåden, genom en rätt framställning af det utom oss varande och det inom oss verkande i kristendomen, af Kristus *för* oss och *i* oss, genom att låta nådemedlen ega sin rätta betydelse samt genom att låta det andliga och lekamliga i skapelsen, återlösningen och helgelsen, i sin kult och i hela sin Guds- och verlds-åskådning komma till sin fulla rätt skall och måste hon utöfva en kraftig och helsosam verkan på alla sådana sinnen, som blifvit trötta på materialismens själ-löshet eller på spiritualismens spökbilder. Ett glädjande tecken är det emellertid, att den gammal-lutherska teologien under de senare åren blifvit mycket mera känd, än hvad fallet varit förr.

Ett annat förhållande, som man möter i detta land, är de många tungomålen. Då från alla verldens länder folk inflytta hit, är det naturligt, att här måste talas många språk. Ehuru engelskan är landets officiela språk och ehuru detta språk småningom blir allmänt kändt, så måste dock den kyrka, som skall nå de olika folkmassorna och med något större inflytande kunna inverka på dem, vara en kyrka med mångahanda tungomål. De reformerta samfunden i detta land äro för det mesta engelsk-talande, och de kunna derför icke utan stora svårigheter nå eller inverka på folk med andra tungomål. I detta afseende har den lutherska kyrkan ett stort företräde, emedan hon har fått språkens gåfva på sin lott. Hon predikar för närvarande inom Förenta Staterna på tyska, svenska, norska, isländska,

engelska, franska, holländska, slovakska, böhmiska och finska språken. Den stora betydelsen häraf ligger i öppen dag. Ibland alla dessa folk är den lutherska kyrkan inhemsk, och vill hon göra ett rätt bruk af gåfvan att tala med tungomål, så har hon ett stort fält och en öppen dörr i Amerika. Att missionera bland dessa många folk, att uppbygga dem på vår heliga trosgrund till en stark mur emot tidens vantro och otro, att göra dem till en andlig fyrbåk, som återkastar sitt sken på moderkyrkan i de gamla länderna och som med sin ungdomliga friskhet återverkar väckande och stärkande på hennes troslif: detta hörer visserligen till den lutherska kyrkans kallelse i Amerika, och gåfvan att tala med tungomål kommer henne väl till pass i denna mission.

I afseende på uppfostrings-väsendet råder här i landet ett betänkligt förhållande, som innebär hotande faror för både stat och kyrka. Landets allmänna folkskolor kunna på grund af den absoluta religionsfriheten hvarken undervisa eller uppfostra det uppväxande slägtet i kristendomens sanningar och seder, de äro ej heller dertill ämnade. Det högsta och bästa de kunna göra är att meddela kunskaper om sådana ting, som höra till detta lifvet, samt att i någon mon inprägla och upprätthålla borgerlig tukt enligt de sedebud, som staten fastställt i sina lagar. Det är derför klart, att folkskolan i detta land icke i egentlig mening kan blifva en uppfostrings-anstalt, utan blott en anstalt för meddelande af kunskaper eller färdighet i medborgerligt vetande. En sådan skolbildning måste kallas ensidig; ty medan förståndet i någon mon odlas, lemnas hjertat och det sedliga sinnelaget alldeles utan någon direkt odling. Dessutom har man ingen borgen för, att ens den kristna Guds- och verlds-åskådningen skall kunna fasthållas i skolorna. Staten har icke lemnat och kan naturligtvis icke lemna någon sådan borgen. Någon åskådning måste man dock hafva om tingens upphof, väsende, bestånd och ändamål, och denna åskådning inverkar bestämmande på undervisningen i snart sagdt alla kunskapsgrenar. Men hvilken omätlig skilnad blir det icke i resultaten, då jag undervisar lärjungen t. ex. i naturkunskapen eller den allmänna verldshistorien, om jag enligt den kristna Guds- och verlds-åskådningen går ut ifrån den synpunkten, att Gud allena är evig, att Gud är alltings skapare och uppehållare, att Gud styrer verlden efter sådana sedliga lagar, som hafva sin grund uti hans eget väsende, att menniskan består af kropp och själ, har ett medvetande om rätt och orätt, är ansvarig för sina handlingar, är odödlig, o. s. v.; eller om jag enligt materialismens åskådning lärer med Häckel, att materien är evig, att lifvet är en sjelfalstrad utveckling ur materien eller en blott yttre företeelse af materiens rörelser, att naturlagarna äro sjeltherskande, att menniskan icke har någon själ och ännu mindre någon odödlig själ. Med en sådan åskådning kan det naturligtvis icke blifva fråga om någon sedlig ansvarighet, någon skilnad mellan rätt och orätt, dygd och last. Ej heller kan här blifva fråga om någon verldshistoria med fria, dygdiga eller lastbara handlingar, allra minst en historia, som ledes enligt Guds evigt sedliga grundsatser. All historia måste enligt materialismens åskådning vara blott och bart en stoftgrands-rörelse, och man kan derför icke tala om goda eller dåliga personer, som hafva uppträdt på historiens fält. Det borde derför vara klart för en hvar, att den åskådning af Gud och verlden, enligt hvilken man undervisar i de vanliga skolämnena, är af den allra största betydelse för den allmänna moralen.

Huru skall man nu reda sig i denna klämma? Staten kan ju icke föreskrifva någon viss Guds- och verlds-åskådning, så vida som den troget skall fasthålla sin en gång fattade ståndpunkt med afseende på den oinskränkta religions- och tankefriheten, Försök hafva visserligen blifvit gjorda från både den kristna och den materialistiska åskådningens sida att förmå staten att bestämma sig för den ena eller den andra sidan; men ännu har ingendera parten lyckats. Men den enda öfverenskommelse man här kan göra är att alls icke tänka. Således, när man i skolorna läser om jorden, luften, vattnet, lifvet, djuren, menniskan m. m., bör man endast gifva akt på de yttre företeelserna, genom hvilka ett föremål skiljes från ett annat, men för öfrigt bör man icke tänka på eller fråga efter, hvarifrån det kommer eller hvart det far. När man läser historien, bör man icke grubbla öfver, huruvida Washington var en förträfflig eller Nero en dålig karaktär, utan blott läsa, som det står. Likaledes när man räknar, så bör man icke afgöra, om man tänker med förnuftet eller om operationen är blott och bart en stoft-rörelse, eller om de i matematiken ständigt återkommande proportionerna hafva sin grund i godtycket eller äro den Eviges lagar, m. m. Men härvid löper man då den faran att blifva tanklös, och vår allmänna skoluppfostran blifver då en blott handtverks-färdighet. Detta är verkligen redan och blir allt mera resultaten af vårt storartade och högt beprisade skolsystem. Många klarseende skolmän och andra om landets frihet nitälskande personer hafva gifvit akt på dessa förhållanden och varnat sina landsmän för den hotande faran. Man har funnit, att i samma mon som våra skolor bibringa kunskaper, i samma mon hafva brotten och den moraliska ruttenheten tilltagit, och detta på ett sådant sätt, att man tydligen kan märka sammanhanget. Och man måste ju medgifva, att en sedeslös men kunskapsrik menniska är mycket farligare för samhället än en okunnig stackare. Nog vet man väl, att kunskaperna i och för sig icke äro skulden till ofvan nämda bedröfliga förhållande, ty de äro ju goda; men det är bristen på en sann religiös och sedlig bildning, som lemnar det dåliga resultatet.

Huru skall detta onda afhjelpas eller åtminstone i någon grad motarbetas? Något måste göras, såvida staten icke skall helt och hållet spela sedlig bankrutt. Vore det måhända bäst att motarbeta den allmänna skolan i afsigt att, om möjligt, afskaffa densamma? Nej, ett sådant företag vore hvarken klokt eller nyttigt. Det är bättre att hafva dessa skolor med alla deras brister än att inga hafva. Kyrkan allena kan och bör i en betydlig mån afhjelpa bristen genom att med alla krafter och utvägar, som stå henne till buds, lägga an på det uppväxande slägtets kristliga uppfostran förmedelst kristliga skolor och genom att inverka på den allmänna skolan i hvarje samhälle i synnerhet der, hvarest hon har makten i sina händer. Hon bör göra det förra icke blott genom söndagsskolor utan ock framför allt genom kristliga församlingsskolor, i hvilka en gedigen undervisning meddelas icke blott i kristendomen utan ock i verldsliga ämnen enligt den kristna åskådningen, i hvilka skolor barnens både förstånd och hjertan fostras. I senare fallet bör hon inom hvarje skoldistrikt, der hon har makten i sina händer, tillse, att endast kristliga och dugliga lärare anställas, hvilka ock böra göras till fasta skollärare, som, hvarest det kan ske, kunna förestå både församlingsskolan och den allmänna distriktskolan.

Här har den lutherska kyrkan i Amerika ett stort, härligt och lofvande fält för sin verksamhet. Hon har ock en gudomlig kallelse att fullgöra densamma. Jesus säger:

"Låren dem (de döpta) att hålla allt, det jag hafver eder befalt", och apost. Paulus: "Uppföden dem i tukt och Herrens förmaning".

Den lutherska kyrkan är icke heller illa ställd för denna verksamhet; ty det har ifrån början varit hennes sed att lägga an på den kristliga församlingsskolan, ett arf från hennes vördige lärofader Luther, hvilken med ord och handling pådref och inpräglade pligten hos församlingen att gifva sina barn en kristlig uppfostran. De hit till landet inflyttade lutheranerna äro ock förtrogna med eller åtminstone icke främmande för den kristna församlingsskolan. Många känna ännu ett stort behof af densamma och äro villiga att uppoffra för dess underhåll. Landets infödde lutheraner börja också allt mer vakna upp öfver denna fråga och skola nödgas göra det allt mer i samma mån, som frukterna af den bristfälliga undervisningen i allmänna skolor uppenbarar sig. Låt derför den lutherska kyrkan hålla denna fråga uppe bland de brännande; låt henne taga väl vara på detta heliga arf efter fromma förfäder och vårda det väl; låt henne göra den kristliga församlingsskolan till en fri, öppen brunn, från hvilken flödar ett friskt, springande vatten af kristlig tro, kristliga seder, goda kunskaper och ett friskt naturligt lif; och många ödemarker skola blomstra, och kyrkans och statens välfärd skall befrämjas. Någon skönare, löftesrikare kallelse än denna har vår kyrka icke i detta eller i något annat land.

I många andra afseenden har den lutherska kyrkan en särskild kallelse i detta land, såsom att befrämja en djupare, skrifttrogen teologi, kyrkosång och andlig musik, konstens användande i det heligas tjenst och framför allt att i lifvet framställa denna innerliga, öppna och ärliga folkkaraktär, som öfverallt visat sig, der hon utan sidoverkningar fått vara folkens fostrarinna; men med det så ofullkomligt sagda får det nu vara nog. Herren förläne vår kyrka kraft och mod att vara trogen i sin kallelses utförande!

E. N.

LUTHERSKA KYRKANS BETYDELSE BLAND NUTIDENS FOLK.

EN LUTHERSKA KYRKAN är en stor kyrka. Hon innehar en framstående ställning i kristenheten. Redan det mottagande, Luthers 95 teser rönte, var en profetia om den vidsträckta utbredning, den af honom reformerade kyrkan skulle få. Nyheten om dessa teser flög från land till land, och det intryck, de framkallade, var i allmänhet gynsamt. Tryckpressen, som då var en temligen ny uppfinning, bidrog att hastigt sprida en mängd exemplar af dem. Från Sachsen spredo sig teserna till Europas öfriga länder; de öfversattes på Holländska och Spanska, och exemplar utbjödos till salu till och med i Jerusalem. Allestädes utgjorde de det förnämsta samtalsämnet; i universitetet, i slottet, i saluboden och på värdshuset samtalades man och man emellan om Wittenberger-munkens oförskräckta handling och ovanliga läror. Till och med i vatikanen i Rom hade påfven Leo X skaffat sig ett exemplar af teserna och läste dem. Luther, som hade väntat, att teserna skulle ådraga sig uppmärksamhet i Sachsen, men ej mera, var lika förvånad som någon öfver deras verkan i kristenheten. Reformationen hade gått af stapeln och ilade dagligen framåt med oemotståndlig kraft. Den Augsburgiska bekännelsen har lästs och antagits af millioner efter millioner menniskor under snart elfva mansåldrar. Hon uttrycker hundratals millioner odödliga väsens öfvertygelser, hvilkas religiösa åskådning hon bildat. Församlingar, tillhörande den lutherska kyrkan, finnas nu i Preussen och de tyska staterna (Anhalt, Baden, Bayern, Bremen, Braunschweig, Darmstadt, Hamburg, Hannover, Hessen-Kassel, Lippe, Lübeck, Mecklenburg, Oldenburg, Sachsen, Schlesien, Schleswig-Holstein, Westphalen, Würtemberg m. fl.), Österrike-Ungarn (kronländerna Böhmen, Kärnthen, Krain, Mähren, Siebenbürgen, Steiermark och Ungarn), Nederländerna, Belgien, Sverige, Norge, Danmark (med Island, Grönland och Fär-öarna), Ryssland (med Polen, Östersjö-provinserna och Finland), England, Frankrike, europeiska Turkiet, Förenta Staterna, Canada (med Nova Scotia), Ost- och Vest-Indien, Syd-Amerika, Afrika, Australien och andra delar af verlden. Med hänsyn till de många språk, på hvilka evangelium förkunnas i vår kyrka, må väl hon, om någon, kallas en rätt pingst-kyrka. Antalet lutheraner uppgår i de tre skandinaviska länderna till åtta millioner, i Finland till två millioner; Österrike-Ungarn har en luthersk folkmängd af omkring en million sju hundra tusen; Frankrike har sju hundra tusen lutheraner; i Förenta Staterna intager den lutherska kyrkan med en folkmängd af mellan tre och fyra millioner det tredje rummet bland kyrkosamfunden i afseende på medlem-antal; antalet af lutheraner i Preussen och andra tyska stater uppgafs år 1871 af d:r J. A. Seiss vara trettio millioner, i Ryssland med Polen två millioner fem hundra tusen, på vestindiska öarna ett hundra tusen, i Brasilien

ett hundra tusen och i öfriga syd-amerikanska stater femtio tusen; antalet af lutheraner i Australien är icke oansenligt. Antalet medlemmar i den lutherska kyrkan i verlden uppgår till omkring femtio millioner själar. Hon är utbredd öfver ett vidsträcktare landområde än några andra två af de protestantiska hufvudgrenarna, och hon har ett större medlem-antal än alla andra protestantiska samfund till sammans. Utplåna henne från de lefvandes tal, och protestantismen skulle vara en dverglik, obetydlig och skröplig ting; dess styrkas ryggrad vore gången. Norra Europa och Norra Amerika äro hennes hem; "på den sidan norrut" ligger denna den store Konungens stad (Ps. 48: 3). Hennes land äro verldens styrka. Det är från "den sidan norrut", som alla de varaktiga inflytelser, hvilka utgått att upplifva, segra och sprida sig, hafva utströmmat. Den protestantiska verlden är den norra verlden, och vårt Zion är nordens nord. "Styfsinta och för storverk fallna folk", för att tala med Gustaf Vasa, höra henne till, stammar, som göra framsteg och det med varsamhet. Hennes söner och hennes döttrars söner äro de härdigaste, de mest sjelfförsakande, de mest beslutsamme i hela vårt slägte, med nerver spända för handling och uthållighet. Ett klimat, som är välgörande utan att förvekliga, hör henne till; berg, som värna stora hjertan, äro hennes; floder, som med handelns band förena hennes barn och fränder bland närskylda delar af den protestantiska verlden, sköna floder, som slingra sig fram mellan Guds egna under i naturen, den menskliga konstens mästerverk och den menskliga historiens troféer, höra henne till. Men hennes tro är fastare än de fastland, hon lyckliggör, och skönare än de öar, hon fröjdar. Luthers ord hafva gått i fullbordan: "Vår bekännelse skall komma till hvarje hof, och dess ljud skall utgå i alla land". Verldshaf kysser ej kust, der ej vår kyrkas spår kunna skönjas. Storm sveper ej öfver fastland, derifrån ej stämmor höjas, som af henne lärt tillbedjans tungomål. I hvarje del af denna stora verld, hvar helst trän susa och afton skymmer, dallra ljus och skuggor öfver askan efter några, som i hennes rena tro insomnat i hennes Herres famn. Så är på vår kyrka fullkomnadt Jehovahs löfte: "Zions folk skall besitta jorden evinnerligen, såsom de der min planterings qvist och mina händers verk äro, till pris. Utaf den minste skola varda tusen, och af den ringaste ett mäktigt folk. Jag Herren vill detta i sinom tid snarligen uträtta" (Es. 60: 21, 22).

Att en sådan väldig kyrko-koloss icke kunnat vara någon obetydlig faktor uti historien, utan bevisat sig som en väldig andemakt i Guds rikes historia, faller så godt som af sig sjelft. Långt ifrån att vara en parti-artad separatist från den ena, heliga, katolska kyrkan, är den lutherska kyrkan till och med något vida mera än en *gren* af den egentliga kyrkan. Hon är, såsom det blifvit träffande sagdt, den starka *stam*, på hvilken grenarna bero. Kristendomen i dess protestantiska form hade sitt upphof med henne, och från henne hafva sprungit alla dess grenar. I ålder och historisk ställning är hon derför stammen. Icke heller har hon förlorat sig i grenar, som utsugit hennes kraft och vändt hennes historiskt-kyrkliga lif in på sidospår. Ända intill närvarande ögonblick är hon ännu den väldiga, lefvande stammen. Det ingår utan tvifvel i begreppet af kyrkan såsom katolsk, att delen måste tjena det hela; och genom en mängd af lysande tjenster mot Guds rike och verlden har den lutherska kyrkan häfdat sin betydelse bland nutidens folk.

1:o) *Den lutherska kyrkan var den första att återgifva bibeln åt folket.* Luther fann bibeln fastkedjad i klostret, och han var den förste i nyare tiden att slita dess bojor och frigöra den samma. Hans öfversättning af den heliga skrift är en af den tyska kyrkans och folkets största skatter och var också reformationens vigtigaste och kraftigaste verktyg och bålverk. Att en öppen bibel är den enda ledstjernan till himmelen, utgjorde reformationens formal-princip. Och att hafva varit medlet till att frigöra bibeln och återgifva honom till menniskoslägtets gemensamma besittning på modersmålen och att föra folken till honom för att lära den sanna tron och den rätta konsten att lefva, det är ensamt en ära och utmärkelse, oöfverträffad sedan apostlarnes dagar. Denna märkvärdiga öfversättning har undanträngt alla andra på det tyska språket, har aldrig blifvit öfverträffad och erkännes allestädes och af alla såsom en af de bästa förefintliga. Hon banade väg och har till stor del utgjort grundvalen för alla följande öfversättningar af Guds ord på de moderna språken; och tyska literaturen tog sin början med och karaktär från henne. Äfven de romerske medgifva, att en ärans lager tillkommer Luther och hans medarbetare för den tyska bibeln, som icke tillkommer några andra, som egnat sig åt ett liknande verk. Detta arbete lade grunden till både protestantismen och den tyska literaturen — jordens herskande religion och literatur.

2:o) Det är icke heller för mycket sagdt, att den lutherska kyrkan genom sina bekännelser och gudslärde antingen direkt eller indirekt *gifvit hela den ortodoxa protestantismen dess tro.* Såsom den lutherska kyrkan är icke allenast det äldsta protestantiska samfund, utan är den protestantiska kyrkan *par excellence*, så är den Augsburgiska konfessionen icke allenast den första bekännelsen i Kristi församling efter de ekumeniska symbolerna, utan ock urbilden för alla senare protestantiska bekännelser. Exemplar af denna stora bekännelse sändes, sedan hon blifvit aflagd, till alla hof. Hon öfversattes på franska, italienska, spanska, portugisiska och svenska. Hon spreds öfver hela Europa. Till och med de grekiske patriarkerna läste henne på sitt eget språk. Hon har sedan öfversatts på hebreiska, belgiska, slaviska, engelska och flere andra språk. ‘ Augsburgiska bekännelsen utgör", enligt episkopal-erkebiskopen Laurence, "Tysklands stolthet och reformationens ära" och "skall", för att tala med den reformerte kyrkohistorikern D'Aubigné, "alltid förblifva ett af den utaf Guds Ande upplyste menniskoandens mästerverk". Hon är i fullaste mening den största och härligaste bekännelse i den protestantiska kristenheten.

Med hänsyn till den gren af reformationen, som blifvit benämnd den *reformerta*, säger Bossuet: "Calvinisterna i synnerhet kunna icke förneka, att de alltid betraktat Luther och lutheranerna såsom upphofsmännen till deras reformation; och för att icke tala om Calvin, som ofta nämnde Luther med varmt erkännande såsom reformationens ledare, erkänna alla de calvinister, som genom drottning Elisabets åtgärd samlades i Frankfurt och erkände den Augsburgiska konfessionens anhängare, nämligen lutheranerna, såsom de förste, hvilka gåfvo ett nytt upphof åt kyrkan, också den Augsburgiska bekännelsen såsom gemensam för hela partiet". Calvin sjelf skref år 1557 till lutheranen Martin Schalling (författare till n:o 221 i svenska psalmboken): "Jag förkastar för visso icke den Augsburgiska konfessionen : det är min stolthet att gerna och med glädje underskrifva henne, sådan hon tolkas af författaren sjelf". Den reformerte Turretin från Genève talar om de re-

formertes öfverensstämmelse med lutheranerna såsom "ögonskenligt uppenbar från en jämförelse mellan båda sidornas bekännelser, nej, från den Augsburgiska bekännelsen ensamt, hvilken båda parterna antaga och såsom hvars anhängare båda önska blifva ansedde". — Hvad angår de mähriska bröderna eller *brödraförsamlingen*, bekant för sitt trosvarma fasthållande af evangelii utmärkande hufvudläror och sin hängifvenhet för hednamissionens sak, taga de öppet den Augsburgiska bekännelsen såsom sin läro-symbol. Biskop Spangenberg säger: "Den Augsburgiska bekännelsen, som öfverlemnades åt kejsaren på romerska riksdagen år 1530, är och förblifver deras trosbekännelse. Den kristna lärans grundsanningar, hemtade ur den heliga skrift, äro i den bekännelsen framställda på ett så kortfattadt och fullständigt sätt, sammanställda med en sådan klarhet och offentligen bekända med fara för lif och egendom, att vi icke känna till något mera utmärkt i sitt slag". Detta samfund bekände sig formligen år 1749 till den Augsburgiska konfessionen. — Hvad angår den *engelska kyrkan* med hennes dotter den *protestantiskepiskopala* kyrkan i Förenta Staterna, har historikern Tytler rätt anmärkt, att hon till stor del lämpat sina satser efter det lutherska reformations-systemet. "De grundsatser, som ledde vår reformation", säger erkebiskop Laurence, "voro påtagligen lutherska". Han säger, att de 39 artiklarne "voro ett verk hvarken af Parker eller synoden" i London år 1562, utan "*lånades från en luthersk bekännelse*". Han bemärker "en påtaglig likhet mellan dem och den Augsburgiska bekännelsen, denna Tysklands stolthet och reformationens ära, som i vissa fall utgör till och med en ordagrann afskrift af hela stycken" och "hela utdrag utan den minsta uteslutning eller någon betydande förändring". Biskop Whittingham i Maryland yttrade år 1849 beträffande de 39 artiklarne, att "deras förbindelse med den Augsburgiska bekännelsen är af den mest innerliga och omedelbara art och kan styrkas genom både inre och yttre bevis. I mer än ett afseende är den Augsburgiska bekännelsen källan för de 39 artiklarne i Englands och Amerikas kyrka — deras mönster i form, deras urbild i lära och sjelfva källan till många af deras uttryck, under det andra äro hemtade från hennes senare utläggningar och upprepningar". Biskop Burnet, biskop Bull, erkediakonen Hare, dr Short, Chapin, Hardwick, Humphrey, Palmer, Proctor och andra framstående episkopaler hafva gjort samma erkännande. Äfven den engelska *Book of Common Prayer* har mycket att tacka de lutherska reformatorerna för. Hon är till stor del grundad på en bok, innehållande "föreskrifter för de offentliga gudstjensterna och sakramentens förvaltning jemte böneformulär och en litania", som utkom på furst-biskopen Hermans af Köln bemyndigande såsom en läro- och gudstjenst-form för hans undersåtar och hvilken hade uppsatts af *Melanchton och Bucer;* rörande hvilken bok Humphrey säger, att "hon var icke så mycket ett nytt arbete som fast mer en revision af de gamla formulären och hemtades till stor del från en liturgi, utarbetad af Luther och brukad i Nürnberg". Proctor säger, att "litanien, förmaningarna vid nattvards-firandet och delar af dopformuläret stamma hufvudsakligen från denna bok, genom hvilken Luthers inflytande kan spåras i vår (engelska) *Book of Common Prayer*, hvarest tillägg och ansenliga förändringar gjordes vid öfversättningen af de gamla latinska formulären". Det samma måste också sägas om begrafnings-formuläret och andra delar. Så bekräftas Hardwicks utsaga, att, ehuru *the Book of Common Prayer* hufvudsakligen härleder sig från de gamla och medel-

tids-liturgierna, har detta skett "i icke obetydlig mon *förmedelst en luthersk samling*". Med stort skäl har derför den engelska kyrkan ibland kallats en "lutheraniserande kyrka". — Hvad beträffar de 25 artiklar, som uttrycka *metodist*-samfundens erkända läror, så äro de till språk och innehåll så nära identiska med de 39 artiklarne i Englands kyrka, att de måste genom dem spåras tillbaka till samma källa. De utgöra blott en aflägsnare afkomling från samma moder. Men det är på ett ännu mera direkt sätt, som metodist-samfundet står i tacksamhetsskuld till den lutherska kyrkan. Det var i sällskap med ett antal lutherska kristna, hvilka genom blodig förföljelse drifvits att utvandra från sina hem i Salzburgs alpdalar och nu sökte en fristad i Georgia i Amerika, som John Wesleys ögon under hans resa till Amerika 1735 först öppnades för den kristna trons verkliga kraft. Han och hans broder Charles voro båda om bord på skeppet, den senare såsom sekreterare åt general Oglethorpe, den förre såsom missionär på väg till att predika evangelium för indianerna. Ingendera hade vid denna tid ännu lärt känna den frälsande trons sanna natur. Några år senare skref Wesley vid återvändandet till England i sin privata dagbok: "Jag gick till Amerika för att predika kristendomen för indianerna i Georgia; men jag har under tiden sjelf fått lära, hvad jag minst af allt väntade, att jag, som gick till Amerika för att omvända andra, aldrig sjelf blifvit omvänd". Mähriska och lutherska utvandrare förkunnade först på ett verksamt sätt evangelium för metodismens store grundläggare. D:r Jackson säger: "I dessa främlingar sågo de engelske metodisterna kristendomen i ett mildare, mera tilltalande och välgörande ljus, än de någonsin förut gjort. I storm och oväder, då andra höllo på att dö af fruktan, sjöngo dessa kristne utvandrare med lugn Guds lof, med glad förtröstan och fridfull undergifvenhet motseende att ögonblickligen uppslukas af det stora djupet. Med detta folks sinnelag voro de båda Wesleyerna vid denna tid ännu personligen obekante. Ingendera var befriad från dödens räddhåga; och de hade ingen rätt föreställning om den heliga fridfullhet, som födes derigenom, att hjertat med Kristi blod bestänkes från ett ondt samvete och den himmelske Hugsvalaren med sitt vittnesbörd och sitt verk blifver boende när enom. De hade snarare en fruktans och späkandets religion än en den heliga fridens och fröjdens". John Wesley sjelf tillskref sin egentliga omvändelse åhörandet af Luthers företal till Romarebrefvet, som en gång efter hans återkomst till England föreläste vid ett möte å Aldersgate Street i London. Det var aftonen den 24:de Maj 1738 vid pass en qvart till nio, som han genom detta Luthers berömda arbete undfick af Herren "utkorade barns ande"; och denna dag är en för metodismen betydelsefull dag. Hade han icke kommit i beröring med desse Guds helige på den stormupprörda sjön och kommit att höra Luthers skrift om Romarebrefvet, är det sannolikt, att han hade förblifvit en nitisk försakelse-ifrare och likväl intet annat än en oomvänd prest, och metodismen med hvad godt den har uträttat hade aldrig funnits till. Han sjelf medgifver, att han ända till den tiden "var okunnig om den saliggörande trons art och höll före, att hon bestod allenast i ett bestämdt samtycke till de satser, som innehållas i det gamla och det nya testamentet"; och i denna bedrägliga föreställning hade han kunnat lefva och dö såsom så många andra, som intala sig sjelfva, att de äro kristna. Är det månne i enlighet med det gamla ordspråket: "Slägten är värst", som metodistsamfundet så ofta burit afvog sköld mot den lutherska kyrkan? — Om således å ena sidan hela

den protestantiska kristenheten står i stor tacksamhetsskuld till den lutherska kyrkan, om den Augsburgiska bekännelsen väsentligen ingått i alla följande evangeliska symboler; så har hon också å andra sidan genom den opposition, hon framkallade, utöfvat ett bestämdt inflytande på besluten vid det Rom-katolska konciliet i Trident 1545—1563, hvarigenom Rom-kyrkan satte sig i sin närvarande form; hvarjemte det icke låter förneka sig, att Rom sjelft i någon mon erfarit vår kyrkas rensande och friande makt.

Lutherska kyrkan har uttalat det hela kyrkan nyskapande ordet, och verkningarna af det ord, hon uttalat, hafva sträckt sig till närvarande tid och skola fortgå till verldens ände. Om hon med Luthers bibelöfversättning häfdade reformationens formal-princip, så har hon i sina bekännelser nedlagt sin och reformationens material-princip: Kristus, för våra synders skull utgifven och till vår rättfärdiggörelse uppväckt, vår ende Frälsare och tron på Guds Son vår enda gällande rättfärdighet. *Af nåden ären I frälste genom tron, och det icke af eder, Guds gåfva är det.* Så sade en inspirerad Paulus. Sådan var grundtonen i den jublande lyriskt-episka sång, som utgick från Jerusalem i de romerske kejsarnes dagar och spreds från Eufrat till Rhen och till verldens ändar. Tyskland var icke bland de första att höra och lära denna sång, men det var bland de sista att låta dess toner dö och det första i nyare tiden att låta honom åter ljuda i verldens öron. "Menniskan rättfärdiggöres af nåd genom tron", sade Staupitz från S:t Bernhard till en hjertekrank ung tysk munk utan att drömma om, att han dermed nedlade det gamla evangelii frö i en jordmån, från hvilken det skulle uppväxa för att uppfylla hela jorden. Från Wittenberg ljöd stridens och segerns trumpetskall. Nationer hörde sanningens budskap och lefde. Rom förnam det, föraktade, vacklade och föll. Denna sanning är Guds eget slipade svärd i striden med Antikrist. Gripen af andekraften i det glada vittnesbördet om det namn, i hvilket allena är frälsning för jordens barn, kastade sig mången, som med risknippor bäddat helgonen en glödande dödsbädd, ned på sina knän, bringande hyllning åt himlakonungen vid hans triumftåg. Hela folk reste sig, afskakade Roms tryckande ok och förklarade inför all verlden, att de ville mottaga och hålla den evangeliska tron. Rättfärdiggörelsen genom tron på Jesus Kristus var den häfstång, med hvilken Luther bragte verlden ut ur hennes graf. "Hon är det", sade han, "som bildar kyrkan, närer henne, uppbygger henne, bevarar och försvarar henne. Ingen kan rätt lära i församlingen eller med framgång göra hennes fiende motstånd, om han felar beträffande denna stora sanning. Hon är den häl, som krossar ormens hufvud".

Det är derför med all rätt, som den lutherska kyrkan tillegnar sig det höga namnet *protestanternas moder*. Den evangeliska kristenheten står i större tacksamhetsskuld till lutheranerna för allt rent och godt och stort i sin religion än till någon annan klass af menniskor, sedan apostlarne afsomnade.

3:o) *Den lutherska kyrkan är modern till nyare tidens borgerliga frihet*, ehuru hon sjelf ofta varit hårdt bunden och fått försaka de förmoner, hon tillskyndat andra. Luther och reformationen näst Gud hafva nyare tidens frie män att tacka för rättigheten att tänka, tro, lära och dyrka Gud efter samvetets och skriftens bud utan fara att blifva brände för smädelse eller få sina ben sönderbråkade för kätteri. När Luther stod inför den lysande riksdagen i *Worms* att svara för sin tro, darrade verldens frihet i hans ensamma hjerta.

Och då han upplyfte sin hand inför Gud och inför alla Europas väldige med högtidlig ed förklarade, att, om han ej med klara bevis ur den heliga skrift och med vissa grunder blefve öfverbevisad, hvarken kunde eller ville han återkalla, så drog nyare tidens frihet sitt första andedrag, och sjelfständighet började ännu en gång pulsera i menniskors ådror. Rörande menniskans oförytterliga förstfödslorätt, det enskilda omdömet, har Guds folk på olika tider och under olika förhållanden afgifvit många hänförande förklaringar, men ingen så hänförande som den, hvilken Luther afgaf inför denna höga riksdag. "Riksdagen i Worms och Luthers uppträdande der" den 17:de och 18:de April 1521 "kan", säger Carlyle, "betraktas såsom det största skådespel i nyare europeiska historien, ja, som den punkt, med hvilken civilisationens hela följande historia tager sin början. Verldens prakt och magt satt der å ena sidan; å den andra föres Guds sannings talan af den ringe grufarbetaren Hans Luthers son. Vårt nödrop, hela verldens bön till honom var: "Befria oss! Det beror på dig. Öfvergif oss ej!" Luther svek oss ej. Det är, säga vi, det största ögonblicket i den nyare historien. Englands puritanism, England och dess parlament, Amerikas stora verk under dessa två århundraden, franska revolutionen, Europa och dess verk öfver allt i närvarande stund—fröet till allt detta låg der. Hade Luther i det ögonblicket handlat annorledes, hade allt blifvit annorlunda". Ädle furstar följde Luthers exempel i den storsinta protesten på riksdagen i *Spejer* 1529, då de den 19:de April inför romarnes konung Ferdinand (som vid tillfället företrädde sin broder, kejsar Karl V, på tronen) framlade en skrifvelse, som förnekade verldsliga öfverhetens myndighet i samvetssaker och påfvens och hans hofs öfverhöghet och gjorde gällande det enskilda omdömets och det fria ordets rätt. Den friborne anden stod upp från seklers dvala och skakade af sig sina fjättrar. Och en ny era dagades öfver menskligheten. Den *Augsburgiska* bekännelsen är den nyare tidens frihets Magna Charta. Var protesten på riksdagen i Spejer vår oafhängighetsförklaring, så innehåller den Augsburgiska konfessionen vår konstitution. Till vår kyrkas ovanskliga ära hör ock, att hon fostrat en *Gustaf II Adolf*, som utbytte palatsets lyx mot slagfältets vedermödor och hvars hjerteblod för evigt invigde Tysklands mark åt tron och friheten. "Lutherska kyrkan hafva vi", säger dr Krauth, "att tacka för den första offentliga förklaring i nyare historien beträffande slafveriets verkliga karakter och ett lutherskt folk, danskarne, för det första steget bland protestantiska folk till slafhandelns afskaffande". Det är den berömde von Schlegels intyg, att, "hvar helst reformationen vann framgång, hvar helst hon spelade en vigtig roll vare sig såsom segrare eller besegrad, hennes allmänna, hufvudsakliga och ständiga följd var ett oerhördt framsteg i själsverksamhet och frihet, ett omätligt steg till menniskoandens frigörelse". En annan författare i den romerska kyrkan betygar, att "Luther har varit återställaren af friheten i nyare tiden"; att, "om han icke skapade, han åtminstone djerft satte sitt insegel på den stora omhvälfning, som i Europa gjorde forskning lagligt berättigad"; och att, "om vi i dag åtnjuta i hela dess fullhet menniskoförståndets första och högsta privilegium, det är honom, vi hufvudsakligen hafva att tacka derför". Ja, säger Grimke, "protestanterna i Förenta Staterna kunna vara öfvertygade, att utan reformationen skulle de snarare hafva liknat syd-amerikanerna före revolutionerna än varit, hvad de nu äro, nämligen verldens beundran och föredöme". "Vi veta", utropar Neander, "hvarifrån den frihet kom, som genom Luther och reformationen slet menniskoandens bojor".

4:o) Den lutherska kyrkan är verldens förnämsta läromästarinna. Hon är icke mindre namnkunnig för sitt omhuldande af lärdom och sina bidrag i teologi och vetenskap än i de afseenden, som hittills blifvit påpekade. Hon har spridt sann kunskap i alla dess former. Af hennes underbara literatur, hennes stora universitet, hennes system för folkbildning har verlden rönt inflytande. Hennes literatur är den rikaste i verlden. "Romerska kyrkan", säger Lange, "är prest-kyrkan, den lutherska teolog-kyrkan"; och om detta från en sida sedt kan sägas vara hennes svaghet, är det ock å andra sidan hennes starkhet, prydnad och berömmelse. Hennes universitet hafva varit Tysklands ära under de sista tre århundradena; och hennes forskare och teologiske lärare hafva varit kristenhetens läromästare från Luthers dagar till nu. De universitet, der lutherska kyrkan ensamt har teologiska lärostolar, äro Leipzig, Rostock, Jena, Kiel och Göttingen i Tyskland, Upsala och Lund i Sverige, Christiania i Norge, Kjöbenhavn i Danmark, Helsingfors i Finland och Dorpat i Livland; de universitet, der både den lutherska och den reformerta teologien äro representerade, äro Halle, Heidelberg, Greifswald, Marburg, Königsberg, Erlangen och Berlin; och vid universiteten i Tübingen, Giessen, Breslau och Bonn äro båda grenarna af den protestantiska teologien jemte den romersk-katolska representerade; alltså sprides lutherskt-teologiskt inflytande från 22 universitet i verlden. Tag bort från folkens religiösa literatur allt, som direkt eller indirekt härflutit från lutherske gudslärde, och kyrkans firmament beröfvas de flesta af dess stjernor. Utplåna den långa listan af lutherska namn och skrifter på hvilket område som helst, som hvart och ett af dessa tre sekel har skådat, och ett tomrum skulle uppkomma, som alla tider icke skulle kunna fylla. Verldens öga håller nu på att riktas åt Tyskland. Äfven i den amerikanska östern får man på senare tid ej sällan höra vitnesbörd från amerikanske, icke lutherske teologer och lärde om det höga anseende, den lutherska teologien har, och det inflytande, hon utöfvat och utöfvar. "I den stilla kammaren i Wittenberg föddes", skref detta år prof. G. A. Schodde, ph. d., i tidningen N. Y. Observer, "ideer, som under århundraden hafva danat menniskors tänkesätt i kyrkans, statens, skolans och familjens områden och ännu göra det. Vi äro alla medvetet eller omedvetet i mer eller mindre mon augustiner-munkens lärjungar. Han är en epokgörande gestalt i kyrkans och statens historia". En dr Fleck, abbot i klostret Steinlausitz, sade, efter att hafva läst Luthers 95 teser, med anspelning på betydelsen af ordet Wittenberg (visdomsberg): "Hela verlden kommer att gå upp och söka visdom på det berget och skall finna honom"; — och historien har besannat hans ord. Om en tacksam och beundrande samtid gaf Melanchthon äretiteln "*præceptor Germaniæ*" (Tysklands läromästare), så skall en rättvis historia ej frånkänna den lutherska kyrkan äran af att vara *præceptrix mundi* (verldens läromästarinna).

5:o) Till yttre mission i nyare tid har den lutherska kyrkan gifvit uppslaget. Missionen omnämnes ofta såsom vår tids kyrkas förnämsta ära. Rätt ordnad, är hon förverkligandet af den apostoliska anden. Församlingen är aggressiv och måste alltid sträfva att utbreda sig allt mer och mer i hednaländer, ihogkommande, att hon är kallad att vara jordens salt och verldens ljus. Luther sjelf insåg, lärde och dref evangelii sanna aggressivitet. "Jerusalem var visserligen", säger han, "den plats, der frälsningens evangelium skulle begynna att predikas, men det skulle icke stanna der. Det skulle också föras

till hedningarne och predikas i hela verlden. Här får ej vara någon åtskilnad med afseende på platser eller personer. Evangelium skall utspridas till verldens yttersta gränser". Han var också mycket ifrig och trogen i att lägga det på kristne furstars och kyrkans målsmäns samvete att icke blott hägna och befordra sann gudsfruktan och evangelisk lära hemma, utan äfven efterlikna Konstantin, som utsände evangelii budbärare i verlden från engelska kanalen till den aflägsnaste östern, och följa en Teodosius' och en Evdoxias exempel, hvilka mera bekymrade sig om Kristi församlings välfärd och utbredande än sitt eget rike. Vi finna också lutherske furstar och kyrkans målsmän från reformationens allra första tid egna sin uppmärksamhet åt evangelii utbredande bland hedningarne. Gustaf Vasa, Sveriges förste lutherske konung, som regerade 1523—1560, har den ovanskliga äran att hafva begynt den första egentliga protestantiska mission. Han utsände missionärer att omvända lapparne redan år 1559 och lyckades väl i sitt företag. Chambers Encyklopedi säger: "Honom hafva de olika lapp-stammarne att tacka för kristendomens spridning bland dem genom lutherska missionärer, under det finnarne stå i tacksamhetsskuld till honom för de första läroböcker, biblar och psalmböcker, tryckta på deras eget språk". Det är ej vår afsigt att söka lemna en teckning af, sedan följande, tidiga lutherska missionen i Ryssland, Abyssinien och andra länder i Orienten, Vest- och Ost-Indien och Grönland, eller den storartade lutherska mission, som bedrifvits och bedrifves af Rhenska, Nordtyska, Gossnerska och Leipziger-missionssällskapen, det beryktade Hermannsburg, Jänickes missionsinstitut i Berlin och lutherska missionssällskapen i Sverige, Norge, Danmark, Östersjö-provinserna, Bayern, Hannover, Mecklenburg, Hessen, Cassel och Nord-Amerika, samt brödraförsamlingens storartade arbete, som ju äfven i viss mon kan kallas en luthersk mission. Vår kyrka sökte tidigt och med framgång att vinna judarne i Europa, Asien och Afrika för Kristus. Lutherska kyrkan har varit full af barmhertighet och välgörenhet. Hennes arbete har varit bland de tidigaste och mest välsignelsebringande i den yttre missionens verk; och så länge kristendomens historia varar, skola namn sådana som Plützschau, Ziegenbalg, Schwarz, Egede, Stockfleth, Guerike, Gützlaff och Schulz lysa såsom de klaraste i de protestantiska missionärernas stjärngrupp; och namn sådana som Neander och Delitzsch skulle ensamt belöna henne för seklers arbete. Det var också missionssinnet, som allra först ledde till vår kyrkas grundläggning i detta land. Engelsmännen kommo först hit såsom äfventyrare för att vinna rykte och rikedomar. Holländarne kommo först hit i handelns intresse. Puritanerna kommo först hit för att undfly religionsförföljelse. Men *lutheranerna* kommo först hit hufvudsakligen besjälade af den idéen att på dessa nyupptäckta kuster grundlägga den lefvande Gudens sanna församling. Planen uppgjordes af protestantismens räddare, Sveriges konung Gustaf II Adolf, och utfördes af hans rikskansler Axel Oxenstjerna. Hufvudtanken vid företaget var att genom anläggande af kristna kolonier plantera den kristna religionen i detta då hedniska land. De kyrkor, som de gamle svenskarne i östern uppförde, dessa minnesstoder af lutherskt religiöst nit och företagsamhet, betraktades på sin tid med beundran af kolonister på andra håll, och guvernörer från Maryland och Virginien kommo, åtföljde af sin svit, för att bese dem såsom något, hvars like icke då fans någon annanstädes i hela denna stora verldsdel. Det är också ett intressant minne, att de förste missionärer, som någonsin lärde Amerikas

indianer Jesu evangelium, voro *lutheraner*; och att den första bok, som någonsin öfversattes och trycktes på ett indianspråk, var Luthers Lilla Katekes, öfversatt af svenske pastorn Campanius. Till och med episkopal-doktorn Clay med all sin ringaktning af vår kyrka har erkänt detta. (I detta sammanhang kan det också nämnas, att ett af de få exemplar af denna katekes, som för närvarande finnas till i verlden, finnes såsom ett af de dyrbaraste föremålen i biblioteket å Augustana .College, Rock Island, Ill. Sagda lilla bok torde vara värd omkring $500.) Det var också sedermera missionssinnet i Halle, som vid medlet af förra århundradet sände till Amerika den Mühlenberg, som skulle blifva den tyska lutherska kyrkans i Amerika patriark; och vi svenskar kunna tillägga, att det var samma sinne, som till Amerika öfverförde pastor Esbjörn, hvilken för den svenska lutherska kyrkan i detta land har samma betydelse som Mühlenberg för den tyska.

6:o) Den verksamhet, som i inskränkt mening nämnes inre mission, har också haft sin början i den lutherska kyrkan. Luther sjelf var den förste traktat-författare och -spridare. De första försök till en sådan spridning af den heliga skrift, som skulle sätta den heliga boken i hvars mans hand, utgingo från Halle, der baron von Canstein (†1719) hade egnat hela sin förmögenhet åt grundläggandet af ett bibelinstitut, från hvilket millioner biblar hafva spridts. Och i dessa biblar. af hvilka många ännu bevaras i tyska hem såsom fäderneärfda minnen, står ett företal, skrifvet af Francke (†1727), denne man af underbar kärlek och barnslig tro, vår moderna verlds S:t Johannes, som med 7 gyllen i sin hand och fast tro i sitt hjerta grundlade barnhemmet i Halle, hvilket står såsom hans ädlaste minnesstod. En öfversigt af de vigtigaste lutherska inrättningar för hemmissionens befordrande skulle upptaga hela sidor. Hvilket område finnes, huru upphöjdt eller anspråkslöst som helst, i hvilket icke vår kyrka har namn, kära för hela den kristna verlden? Hvad har väl varit för upphöjdt för hennes ädle söners tro, hvad för ringa för deras ödmjukhet, hvad för mödosamt för deras arbete, hvad för vågsamt för deras mod?

7:o) Hvad angår gudstjenst-former, kyrkostyrelse och kristligt folklif, har den lutherska kyrkan gjort den sanna kristendomen en ovärderlig tjenst genom *framhållandet af grundsatsen om den kristliga friheten, en frihet som bestämmes allenast genom Guds tydliga ord och ett af den helige Ande upplyst samvete.* Sin hufvudgrundsats i detta hänseende har hon uttalat uti följande förklaring i den Augsburgiska bekännelsen: "Till Guds församlings sanna enhet är nog att vara samdrägtig i evangelii lära och sakramentens förvaltning. Och är icke af nöden, att allestädes skola vara lika menniskostadgar, kyrkoseder eller ceremonier, af menniskor instiftade". Då den reformerta kyrkan söndersplittrats genom frågor rörande kyrkoförfattning och gudstjenst-former (ty hvad var det väl eljes, som skilde t. ex. de engelska episkopal-, presbyterian- och kongregationalistsamfunden från hvar andra?); vidhåller vår kyrka, att sådana frågor äro af Herren lemnade åt kyrkans frihet, att de ej böra utgöra orsak till församlingens sönderslitande och att det enda väsentliga är den af Herren sjelf uppenbarade frälsande sanningen. Den romersk-katolska kyrkan har i kulten förbjudit all församlingssång; den reformerta kyrkan utstötte till en början all sång ur gudstjensten, tillät sedan vid den offentliga sången allenast metriska öfversättningar af Davids psalmer och har ända intill närvarande tid i många fall behållit en stark ovilja för att vid den offentliga gudstjensten låta sjunga andra än sådana psalmer

(så att det t. o. m. väckte oro och åstadkom oreda, då någon på det pan-presbyterianska konciliet i Philadelphia år 1881 föreslog att sjunga den bekanta hymnen: "Praise God, from whom all blessings flow"); den lutherska kyrkan har deremot med afseende på det uttryck för den religiösa känslan, som heter sång, ända från reformationens gryning fasthållit, att en kristen äfven i det afseendet är Herrens fri: hon har riktat kristenheten med en skatt af "lofsånger och andliga visor", hvilka flödat ur hennes söners och döttrars hjertan och nu räknas i hundratusental, och i afseende på sann, ädel kyrkomusik är hon den rikaste i verlden. Den reformerta kyrkan har från början ur gudstjenstlifvet uteslutit allt, som var egnadt att tilltala skönhetssinnet, och har endast på senare tid delvis tillåtit dess införande (ännu i år förljudes från den skotska frikyrkan, att dess nästa "General Assembly" kommer att mottaga en protest, undertecknad af åtminstone 200,000 namn, emot orgel- eller annan instrumental-musik i kyrkorna); den lutherska kyrkan ihogkommer Pauli ord: "Allt är det edert" och ser intet orätt deruti, att helgad konst erbjuder sin tjenst till Herrens hus' prydning, och anser det vara "en kostelig ting att tacka Herren och lofsjunga den Allrahögstes namn på tio strängar och psaltare, med spelande på harpa". Då den rom-katolska gudstjensten uteslutande består af ett bundet ceremoni-väsen och så godt som utesluter predikan; och då den reformerta gudstjensten lemnar allt åt det enskilda godtycket; förenar den lutherska kyrkan fasthet med frihet, i det hon väl i allmänhet nytjar en kort, uttrycksfull liturgi, men på samma gång lemnar rum för fria böner (och på vissa ställen och tider låtit friheten gå ända derhän att icke alls använda någon fastställd liturgi), och i det hon för hufvudgudstjensterna anvisar bestämda predikotexter, ordnade med hänsyn till frälsningshistoriens hufvudfakta, men för alla andra tillfällen låter valet af det Guds ord, som skall utläggas, bestämmas af tillfällets omständigheter. Hon bygger allenast på nödvändig lära och icke på principer för yttre ordning, författning och styrelse. Hennes enhet är den enskilda församlingen, förenad omkring ett altare i hållandet af Kristi befallningar. Ehuru icke likgiltig beträffande vidare förbindelser i större kretsar, dessa må nu kallas synoder, koncilier eller hvad annat som helst, öfverlemnar hon detta åt församlingarnas fria bestämmelse i enlighet med tider och förhållanden. Om man ställer episkopatet på en mensklig öfverenskommelses och på lämplighetens grundval, så länge man vill hafva det blott såsom en gammal och önsklig form för kyrkostyrelse, har vår kyrka intet att säga emot det samma i och för sig sjelft, der det finnes. I åtskilliga länder hafva lutherska kyrkor bibehållit det samma eller något motsvarande, under det hon i Amerika med antagande af en presbyteriel kyrkoförfattning väl bergat sig derförutan. Hon har funnits och finnes till både som national-kyrka och som frikyrka. Hon tror, att evangelium kan lefva och blomstra äfven i förbindelse med staten oaktadt alla de svarigheter, som en sådan onaturlig förbindelse förorsakar, och att det kan lefva och blomstra helt och hållet skildt från staten. Hon var dock det första protestantiska samfund att uttala grundsatser, som, derest de konseqvent utförts, med nödvändighet skulle hafva ledt till frikyrka. Hon erkänner all ordnad politisk styrelse, vare sig monarkisk eller republikansk, såsom laglig och såsom "skickad af Gud" och håller det såsom en kristens pligt att lyda sådan öfverhet i allt, som ej rör samvetets direkta förpligtelser till den store Domaren öfver alla. I sin hufvudbekännelse säger hon, att "alla verldsliga dock lagliga

LUTHERS RUM I WITTENBERG.

KLOSTERCELLEN I ERFURT.

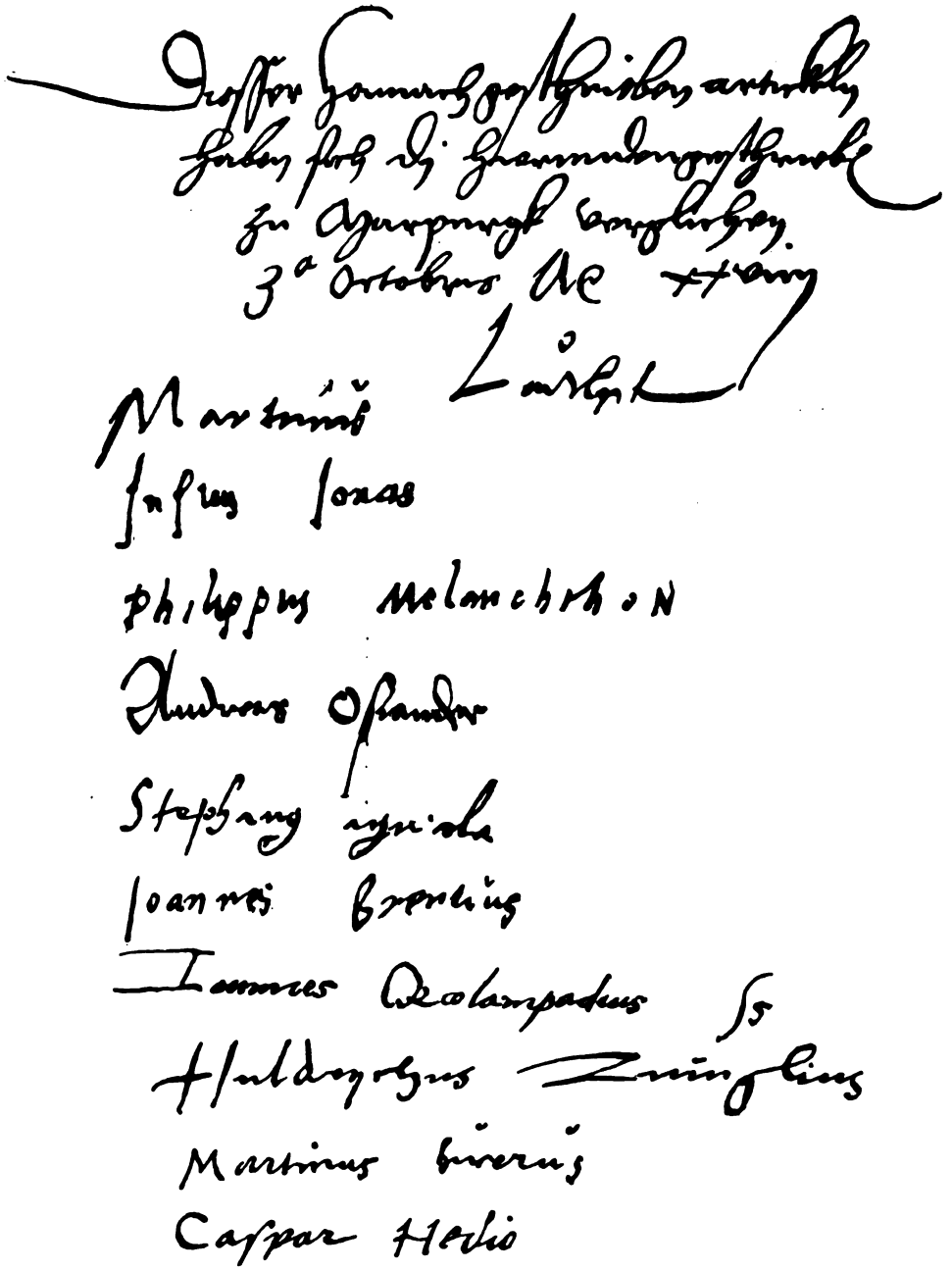

Facsimile af Marburger-artiklarnas öfverskrift och underskrifter.
Så skrefvo desse män.

Luthers och Katarina von Boras ringar, Luthers sigill och vapen.

Titelbladet till Luthers skrift "Om en kristen menniskas frihet".
I något förminskadt format.

Dessa boktitelblad gifva oss en liflig föreställning om den tidens illustrationskonst.

Titelbladet till Luthers skrift "Till den kristliga adeln af den tyska nationen" o. s. v. (I något förminskadt format.)

ordningar äro Guds goda verk, och att det är de kristna tillåtet att innehafva öfverhetsämbete, skipa lag och rätt, döma saker efter kejserlig lag och eget lands lag, bestämma rättvist straff, föra rättmätigt krig, göra krigstjenst, uppgöra lagligt kontrakt, hålla egendom, aflägga ed, när öfverheten fordrar, samt ingå äktenskap." Att en högre helighet skulle vara att ernå genom att öfvergifva lifvets vanliga sysslor, förhållanden och pligter, eller att Gud icke kan tjenas lika väl och rent i dem som utom dem, förnekar hon på det bestämdaste. Under det att det borgerliga och husliga lifvet inom den reformerta kyrkan ofta antagit en sträft lagisk, för att icke säga dyster prägel, (så att det t. ex. kunde hända bland puritanerna i östern, att en qvinna straffades derför, att hon kyste sitt barn på en söndag); har det religiösa folklifvet i den lutherska kyrkan, der det varit äkta, förenat en djup allvarlig botfärdighet med en glad förvissning om rättfärdiggörelse genom tron för Kristi skull samt en utmärkande hjertlighet, enkelhet och rättskaffenhet. En berömd amerikansk resande Du Chaillu har för någon liten tid sedan uttalat sin beundran och högaktning för den nordiska karaktärstyp, som alstrats genom den lutherska odling, hvilken under århundraden haft sitt hem bland nordens fjäll, och den stärkande, lifvande, renande, upplyftande natur, bland hvilken luthersk tro och kristendom så väl trifves.

8:o) Lutherska kyrkan erbjuder genom sin ställning såsom den medlande kyrkan den enda basis, på hvilken det skulle kunna vara möjligt för kristenheten att någonsin enas. Hon är hvarken romaniserande eller ultra radikal. Hon är lika aflägsen från romersk öfvertro å ena sidan som från fanatismens vantro och rationalismens otro å den andra. Motsättande sig tyranni å ena sidan, stannar hon icke der och lemnar rum för sjelfsvåld å den andra. Hennes fria, medlande ståndpunkt beträffande kult och kyrkoförfattning har redan förut blifvit påpekad. Samma äkta medlande ställning mellan de katolska och reformerta kyrkorna intager hon äfven i sin grund-uppfattning af kristendomen i det hela. Kristendomens väsen består i föreningen af det gudomliga och det menskliga, det himmelska och det jordiska (i Kristi person, i bibeln, i kyrkan, i sakramenten, i omvändelsen och det kristliga lifvet o. s. v.); och då härvid den romersk-katolska kyrkans tendens är att *förblanda* det gudomliga med det menskliga på ett sådant sätt, att det menskliga förlorar sin karaktär såsom menskligt och uppgår i det gudomliga; och under det den reformerta kyrkan är böjd för att *skilja* de två och betrakta denna förening såsom en hopfogning; betraktar åter den lutherska kyrkan, undvikande de båda elementens så väl förvexling som söndring, föreningen såsom den mest lefvande, innerliga och verksamma *gemenskap*. Den första försinligar allt, den andra förandligar allt, i den tredje fattas allt i harmonisk jämvigt. Den romersk-katolska kyrkan slår an på inbillningen och känslan, den reformerta söker tillfredsställa förståndet, den lutherska kyrkan förenar de båda elementen och vänder sig till hjertat. Den första vill se, den andra begripa, den tredje tro. Lutherdomen och den lutherska kyrkan hafva i sin historia lagt i dagen en stor böjlighet och förmåga att tillfredsställa olika behof. Den strängaste ortodoxi, den djupaste mystik, den allvarligaste pietism, den friaste forskning hafva i hennes fadershem såsom syskon trifts vid hvarandras sida och i detta hem funnit näring och vård. Hon har på ett lyckligt sätt lagt en grundval beträffande lära, kult och författning, som icke lemnar någon rimlig ursäkt för sektväsen. Episkopalen kan komma i hennes församling och dock känna, att han på intet

sätt afvikit från den historiska kyrkan, och finna mycket mera bestämd och otvetydig undervisning än den, hans egen kyrka meddelar i sina offentligt erkända tongifvande böcker. Dissentern kan fira gudstjenst vid hennes altaren utan att känna sig beklämd och sårad af stela, försvagande, förskämda eller föränderliga former och likväl komma i en mycket närmare och friskare gemenskap med den sanna kyrkan. Presbyterianen kan från hennes predikstolar höra sitt eget älsklingsämne, den fria nåden, friadt från de frånstötande och tvifvelaktiga former och slutsatser, med hvilka hans bekännelse förbinder det, och inhemta undervisning beträffande sakramenten, hvarom han allt för mycket famlar i mörkret. Metodisten kan finna näring på hennes betesmarker för att gifva fasthet åt hans nit och i hennes skatter finna källan till det, som han mest beundrar hos Wesley, utan den okyrklighet och ensidiga subjektivism, som understundom lägges honom till last. Det är glädjande att se det intresse, som detta reformationens jubelår, som återför till oss minnet af d:r Luthers födelse för fyra hundra år sedan, väckt äfven hos medlemmar af andra protestantiska samfund, och se de erkännanden af Luthers och den lutherska teologiens inflytande och betydelse, som derigenom blifvit framkallade. Den lutherska hufvudbekännelsen, den Augsburgiska konfessionen, uttrycker protestantismens stora grundtankar; och vid ett möte af Evangeliska Kyrko-Alliansen i Tyskland, i hvilken de lutherska, reformerta, unerade och mähriska kyrkorna voro representerade, i Berlin 1853, erkändes Augsburgiska konfessionen i allmänna ordalag såsom den äldsta och enklaste gemensamma urkund för offentligt erkända evangeliska läror i Tyskland och såsom alla närvarandes gemensamma bekännelse. Och sannerligen, skall kristenheten någonsin enas, kan det ske allenast på den i den lutherska kyrkan lagda grundvalen. "Den evangeliskt-katolska kyrkan är", utropar den berömde Claus Harms i de fyra sista af sina 95 reformations-teser af år 1817, "en härlig kyrka: hon håller och bildar sig förnämligast vid sakramentet. Den evangeliskt-reformerta kyrkan är en härlig kyrka: hon håller och bildar sig förnämligast vid Guds ord. Härligare än båda är den evangeliskt-lutherska kyrkan: hon håller och bildar sig vid sakramentet såväl som vid Guds ord. In i denna bilda sig, till och med utan menniskornas afsigtliga tillgörande, de båda andra. Men de ogudaktiges väg förgås (Ps. 1: 6)".

Sådana äro de tjenster, den lutherska kyrkan gjort kristenheten och verlden, sådana de drag, som utmärka hennes bild. Med dessa har hon lefvat och segrat i mer än sju gånger femtio år; och med dessa skall hon fortfara att lefva och segra såsom det största af protestantiska samfund, den renaste och ädlaste af kyrkor, till dess Kristus sjelf skall komma att afsluta hennes historia och flytta hennes helige till deras eviga hem. Vår kyrka är icke en drömbild. Hon skall icke förgås. Det finnes intet tänkbart sätt, hvarpå en kyrka kan pröfvas, på hvilket hon ej blifvit pröfvad. Och hon har stått alla prof; renare, starkare har hon uppstått från hvarje nytt sådant. Trogen sitt verk och sin Gud skall hon lefva. Och på morgonen af verldens sista dag skall hon, odödlig i sin Frälsares lif, stå omgifven af sina millioner trogna barn, med sitt finger rigtande deras blick mot hennes och deras återkommande Herre. *C. M. E.*

Vid utarbetandet af denna uppsats har förf. fritt öst ur d:r J. A. Seiss' utmärkta arbete *Ecclesia Lutherana;* hvarjemte följande arbeten fått lemna bidrag: Kurtz' Kyrkohistoria, d:r C. P. Krauths predikan om "The Evangelical Lutheran Church", Concordia Pia, Cl. Harms' 95 teser, The American Encyclopedia och Johnsons Encyclopepia samt tidningarna The Lutheran och The Workman.

KORT FÖRKLARING ÖFVER ILLUSTRTIONERNA.

KALENDERNS LÄSARE torde vid åsynen af illustrationerna utbrista i ett skarpt klander, emedan bilderna icke äro så vackra, som man möjligen väntat. Vi hafva sträfvat att genom illustrationerna ställa reformationstiden lifslefvande för våra läsares ögon och sinnen. Vi hafva derför ej sökt efter vackra och ståtliga drömbilder, utan efter historisk trohet. Vi tro nämligen, att de konstnärer, som lefde midt i reformationstiden och umgingos med dess framstående män, förmådde att porträttera dem trognare, än vi kunna det. Om än den tidens konst saknar vår tids glans och prakt, så framträder dock i reformationstidehvarfvets porträtter och taflor en naturtrohet och en sanningens enfald, som gör ett behagligt intryck på den förståndige betraktaren.

Vi äro lyckliga nog att genom kalenderns illustrationer kunna gifva en trogen bild af de mest framstående männen och de mest betydelsefulla ställena under reformationstiden. För den, som har ett sant historiskt sinne, är det en hög och ädel njutning att betrakta anletsdragen af de män, som stå såsom representanter för den väldiga rörelse och omskapelse, som vi benämna reformationen.

Hela medeltidens kyrkliga prakt och härlighet träder oss till mötes i Kölnerdômen. Vi böra taga oss tid att betrakta bilden af detta den kristliga byggnadskonstens mästerprof. Sitta vi ned en längre stund inför denna bild, fästa vi ögat och sinnet allvarligt derpå, så begynner snart hela denna ofantliga stenmassa lefva, röra sig och blomstra, ja, hela denna oerhörda mängd af torn, spiror, spetsbågar, blommor, bilder och prydnader af allehanda slag begynner predika, sjunga och spela Herrens lof för oss. "Om dessa tego, skulle stenarne ropa", sade Herren Jesus. "Dig prisa stenarne", skref man fordom på kyrkobyggnader. Du underbare menniskoande, som är så outtömligt uppfinningsrik, så full af sköna, upplyftande och hänförande tankar och bilder! Hvad äro alla fogelbon, myrstackar, bikupor och dylika mästerprof af djurens byggnadskonst emot en sådan byggnad som den, hvars bild vi nu hafva för våra ögon? Hvilken himmelsvid skilnad mellan djuren och menniskan! Hvilken skilnad mellan hedendom och kristendom! Sätt bilden af hedendomens dystra, hemska och fasaväckande afgudahus bredvid Kölnerdômen, som blomstrar för dina ögon; ställ Greklands och Roms mest prisade tempel, som ligga fastsmidda såsom mörka fängelser utefter jorden, bredvid detta kristendomens tempel, som i heligt majestät lyfter sig mot himmelen. Det är således icke blott menniskoanden detta tempel vill prisa och upphöja, utan Herren, som bor i höjden och i helgedomen och när dem, som en förkrossad och ödmjuk anda hafva. Men äfven menniskoandens odödliga, öfver djuren och alla varelser på jorden, upphöjda härlighet vill detta kristna tempel för oss högt förkunna. Det första som måste fästa vår lifligaste uppmärksamhet vid åskådandet af denna bild är, att allt *sträfvar uppåt.* De många tornen och spirorna täfla ju i en helig kapplöpning mot

höjden. Menniskoanden är ej nöjd med att vara fängslad vid jorden; han känner, att himmelen är hans rätta hem och fadershus. Hela Kölnerdômen tränar ju *uppåt, hemåt.* Så tränar vår ande till vår himmelske Fader, ger sig ingen ro och får ingen frid, förrän han finner den frid, som Jesus ger. Men det är icke blott hela Kristi församling, som längtar hem, utan hvarje enskild medlem skyndar mot den himmelska staden. Se de många småtornen. Hvart och ett af dem vill uppåt. Den kristne tror på en evig, personlig tillvaro, odödlighet och sällhet. Hvad vore odödligheten och saligheten, om den icke vore personlig; om icke jag blefve evigt säll, hvad vore för mig då allt vackert prat om släktets fulländning och sällhet. Jag hör till församlingen, men jag är dock ett verkligt *jag*, en lefvande, sjelfständig person. Se korsblommorna på toppen af hvarje torn och spetsbåge. På korset växer evighetsblomman. Sjelfva stenen blifver en blomma, när han kommer i höjden; han slår ut sina blad mot solljuset. Så varder ock vårt stenhjerta en blomstrande Herrens lustgård, när Guds Ande får föda det på nytt och draga det uppåt, så att det får slå upp sina blad mot Rättfärdighetens sol, Jesus Kristus. Kan man icke med skäl i hvarje spetsbåge se bilden af den fattige syndaren, som knäpper sina händer, sträcker dem och sitt hjerta mot höjden och ropar: "Jag vill stå upp och gå till min Fader". De sex århundraden, som (visserligen med långa mellantider) skådat arbetet på Kölnerdômen, ropa med makt till oss, att menniskans högsta mål är att söka först efter Guds rike och hans rättfärdighet. Vår tid har fullbordat detta byggnadsverk; år 1880 blefvo de två väldiga tornen färdiga: månne det skall betyda, att det äfven i vår tid finnes själar, som ej blott äta jord, utan som sola sig i höjden, i Kristi rättfärdighets solljus och sjunga Herrens lof i den högre kören? Ja, Herren till lof finnas äfven i vår tid, som bullrar så mycket med sina maskiner, många som känna sig såsom gäster och främlingar på jorden, och som derför söka ett annat fädernesland, nämligen det himmelska.

Det lönar icke mödan att genom mäktiga utropsord söka gifva en föreställning om det öfverväldigande intryck man erfar, då man står i Kölnerdômens närhet. Denna stenmassa andas ett heligt majestät, en himmelsk hänförelse, en lyftning mot det eviga fadershuset, som gör ett outplånligt intryck på den känslige betraktaren. Man nästan glömmer, att det är en romersk-katolsk kyrka; man tycker att en så härlig byggnad, ett så lefvande porträtt i sten af Guds församling måste tillhöra hela kristenheten: katolikerna hafva denna kyrkobyggnad endast *till låns.* Betrakta vi taflan närmare, så finna vi, att de väldiga porthvalfven äro fylda med bilder af patriarker, profeter, evangelister, apostlar och helgon. Så hafva vi en förklaring i stenbilder af de orden: "I ock såsom lefvande stenar uppbygger eder till ett andligt hus" m. m. (1 Petr. 2: 5) och: "på hvilken I ock med uppbygde varden Gudi till ett hemman genom Anden" (Efes. 2: 22). Träda vi in genom de väldiga portarne, så stanna vi ovilkorligen strax innanför dörren och se uppåt, ty det kännes såsom lyftades man uppåt med både själ och kropp. En sådan verkan på sinnet hafva de ofantligt höga hvalfven och majestätiska pelarne, som stå der såsom en väldig urskog, pekande mot höjden, sträfvande mot himmelen, såsom vore de ej nöjda, förrän de finge afkasta sina kronor och kransar inför Lammets thron. Högt upp på dessa pelare stå bilderna af helgon till erinring om de orden: "den der vinner, honom vill jag göra till en pelare uti min Guds tempel" (Uppb. 3: 12). I de många målade

fönstren ser man bibelns och kyrkans historia i allehanda bilder. Man vandrar sålunda midt i den triumferande församlingen, fastän man ännu är qvar på jorden. Det är det sköna hos den katolska kyrkan, att hon så innerligt tror på den triumferande församlingens nära gemenskap med den stridande. Så trodde ock den äldsta kristna församlingen mycket innerligare på den himmelska församlingens umgänge med församlingen på jorden, än vi kunna föreställa oss. Men hvarför har den katolska kyrkan förderfvat denna sköna sanning med sin skändliga helgondyrkan? Det är den bittra sorg man får, när man vandrar omkring i den undersköna Kölnerdômen, att man öfverallt måste se spåren af det grofva helgon-afguderiet, som herskar i den katolska kyrkan. Träder man närmare intill något af de oerhördt praktfulla altare, som pryda dômen, så finner man detta Kristusförsmädande afguderi. O ve, hvarför predikas icke evangelii fulla sanning i detta härliga tempel? Hvarför är Kristus undanskymd der, hvarest han borde få framstå som klarast såsom arme syndares ende Frälsare? Måste ett så praktfullt tempel nödvändigt hafva den romersk-katolska gudstjensten? Ack, hvad man känner det smärtsamt! Man kan aldrig tröttna att beundra detta tempels skönhet och himmelska majestät; man kan icke undgå att känna Guds närvaro derinne, men man erfar ock en djup smärta. "Af nåden ären I frälste, icke af gerningar, icke af eder", "den rättfärdige skall lefva af sin tro", ropar det idkeligen i ens inre.

Medeltiden var en tid, då hela folket kunde hänföras, arbeta och uppoffra för kyrkliga och himmelska ting. Man svärmade för byggandet af underbart sköna kyrkor. Ingen menniska med någon religiös känsla, ja, jag hade så nära sagt, ingen kristen kan undgå att beundra dessa tempel och att vid inträdet och under vistelsen derinne känna sig himmelskt stämd. Jag säger för sanning, att jag kunde sitta, gå och stå timmar, dagar och veckor inuti och utanför Kölnerdômen utan att tröttna i betraktandet af dess rent af heliga majestät. Och dock, den tid, som särskildt hänfördes af sådana tempel, förföll uti grofva villfarelser. Icke voro de sköna kyrkorna orsaken till dessa villfarelser, ty de äro dock vittnen om Kristi och hans församlings härlighet, men då man lemnade det enkla och rena Guds ord, måste man vandra i mörker midt i dessa mot himmelen riktade byggnader. Således, äfven den väldiga Kölnerdômen ropar till oss: endast Guds enkla, rena, lefvande ord, sådant det är oss gifvet i den heliga skrift, kan leda oss i all sanning. Ack, om detta ord blefve förkunnadt i sin oförfalskade evangeliska renhet i Kölnerdômen, huru skönt det skulle vara att bevista gudstjensten der; men utan detta Guds ord, utan nådastolen, korsets evangelium, är det sköna templet öde.

Dômen är 532 fot lång och 231 fot bred, samt har 5 skepp, således 4 pelarrader. Tvärskeppen äro tre, hafva således 2 pelarrader. Med en bredd på mellanskeppet af 44 fot reser sig hufvudhvalfvet till 140 fots höjd. Tornen äro 500 fot höga, således högre än någon annan byggnad i verlden. Denna något långa betraktelse öfver Kölnerdomen må anses såsom ett tillägg till kalenderns första stycke, som handlar om medeltiden.

Vi bjuda nu först porträtter af Luther sjelf under olika tidpunkter af hans lif. Dessutom se vi här bilderna af hans föräldrar, maka och ett barn, den dotter, som Herren tidigt hemkallade och som Luther så hjertinnerligt saknade, men öfver hvars hemfärd

han så varmt jublade i hoppet om en salig uppståndelse. Om Luther behöfver ju här intet sägas. Härefter träder oss Melanchton till mötes. Var han så ful, frågar mången häftig och ytlig betraktare. Se på pannan och på det stora rum, som behöfdes för hans hjerna, och du skall i detta underliga porträtt se bilden af den lärde man, som med sina stora gåfvor och sitt myckna vetande ödmjukt böjde knä vid Jesu kors. I Melanchton hafva vi den *sköna* bilden af den sanna menskliga vetenskapen, som ej prålar, men tillbeder, älskar och tjenar Herren Jesus. Melanchton var de klassiske författarnes, Reuchlins och Erasmi snillrike lärjunge, men han var, hvad mera är, Guds barn i Kristo Jesu. Han representerar humanismen d. v. s. den menskliga vetenskapen och bildningen, men han bevisar ock genom sitt lif och sin verksamhet, hvad som är den menskliga bildningens högsta ära, nämligen att gifva sig helt åt Jesus Kristns.

Vi komma nu till Luthers öfriga medarbetare: *Amsdorf*, *Bugenhagen*, *Justus Jonas* och *Johan Agricola*. *Amsdorf*, den gamle trogne, nästan fanatiske vännen; *Bugenhagen*, den vise ordnaren af kyrkliga angelägenheter; *Justus Jonas*, den innerlige och vältalige predikanten; *Agricola*, den obetänksamme ifraren för ett fritt evangelium, han som förorsakade Luther och församlingen så svåra sorger och sår genom sin lagförkastelse. Derefter *Bucer*, den vacklande medlaren mellan olika partier. Så komma vi till *Ulrik Zwingli*, den torre förståndsmannen, den hänsynslöse ifraren mot påfvedömet och hetsige republikanen, som i ena handen höll bibeln och i den andra det verldsliga svärdet.

Icke få vi förgäta den älskliga bilden af *Lucas Kranach*, den hjertinnerlige mannen, som lät målarkonsten tjena Kristus och hans rike. Genom sina illustrationer tog han en ej ringa del i reformationen. Han representerar derför för oss den sköna konsten såsom en Kristi tjenarinna. Dernäst kommer det väldiga hufvudet af *Bilibald Pirkheimer*, den fönäme, rike och bildade rådsherren i Nürnberg, reformationstidens mest betydande tyska stad. Pirkheimer var en annan Josef af Arimathia. Han representerar för oss den tidens borgerskap, som längtar efter frihet och välstånd och finner den sanna friheten och det sanna välståndet i evangelium.

Så komma tvänne riddersmän *Franz von Sickingen* och *Ulrich von Hutten*, representanterna för riddarväsendet, som spelat en så vigtig roll i medeltidens historia, Med glödande ifver slöto sig Frans von Sickingen och Ulrich von Hutten till reformationen, men deras krigsvapen voro köttsliga. Nu måste vi fästa våra ögon vid en högst vemodig bild, *Thomas Munzer*, den vilde representanten för den köttsliga frihetsyran. Hvilken bild af blod och tårar! Nu till Luthers motståndare.

Påfven *Leo X*, den finbildade goddagspilten på Petri stol. *Dr Eck*, kämpen, som med så outtröttlig ifver förde påfvelärdomens vapen. Han bär först sig sjelf och sedan hela påfvedömet på sitt hjerta i striden mot evangelium. Icke få vi glömma den olycklige aflatsagenten *Johan Tezel*. Nu till kejsare och furstar.

Kejsar *Maximilian*, som till och med önskade blifva påfve för att kunna reformera kyrkan; kejsar *Karl V*, som offrade ett helt lif, fullt af krig och sorger, åt det fåfänga försöket att reformera påfvedömet utan att anamma evangelium. Hertig *Georg*, den skäggige och bistre motståndaren till evangelium. Nu de evangeliske furstarne.

Kurfursten *Fredrik den Vise*, Luthers och evangelii uppriktige och vise vän. Kurfursten *Johan den Beständige*, den modige bekännaren af evangelium i farans stund. Kurfursten *Johan Fredrik den Ädelmodige*, den tålige korsbäraren i lidandets tider. Landtgrefven *Filip af Hessen*, den eldige och ridderlige försvararen af reformationens sak. Vi behöfva ju icke vidlyftigt tala om bilderna af Wittenberg, slottskyrkan, Luthers hus och rum, cellen i Erfurt, ringar, sigill, namnteckningar och boktitlar från reformationstiden. Dessa bilder tala ett högljudt språk till hvarje öppet sinne. Luther skrifver sjelf om sitt vapen och sigill i ett bref till Lazarus Spengler, dateradt Koburg d. 8 Juli 1530, sålunda:

"Nåd och frid i Kristo! Ärlige, gunstige, käre herre och vän! Emedan Ni åstundar veta om mitt signet är rätt träffadt, vill jag för ro skull medela Er mina första tankar, hvilka jag ville sammanfatta på mitt signet såsom i ett kännemärke på min teologi. Det första skulle vara ett svart kors i hjertat, som har sin naturliga färg, på det jag må erinra mig sjelf, att tron på den Korsfäste gör oss saliga. Ty om man af hjertat tror, blifver man rättfärdig. Ehuru det nu är ett svart kors, dödar och skall äfven göra ondt, låter det dock hjertat vara i sin färg, förderfvar icke naturen, d. v. s. det dödar ej, utan behåller vid lif. Ty den rättfärdige skall lefva af tron, men af tron på den Korsfäste. Men detta hjerta skall stå midt i en hvit ros för att gifva tillkänna, att tron gifver glädje, hugsvalelse och frid och korteligen sätter i en hvit, glad ros, icke såsom verlden gifver frid och glädje; derför skall rosen vara hvit och icke röd, ty hvit är andarnes och alla änglars färg. Denna ros står i ett himmelsblått fält, emedan denna glädjen i anden och tron är en begynnelse till den tillkommande, himmelska glädjen, nu väl deri redan inbegripen och genom hoppet fattad men ännu icke uppenbar. Och i detta fält en gyllene ring, emedan denna salighet i himmelen evigt varar och aldrig tager slut, och äfven är mera dyrbar än all glädje och alla rikedomar, såsom guldet är den förnämsta, dyrbaraste metall. Kristus, vår käre Herre, vare med eder anda allt intill det lifvet! Amen". *O. O.*

On Aplas von Rom

kan man wol ſelig werden

durch anzaigung der götlichen

hailigen geſchrifft.

Titelbladet på en flygskrift från början af reformationen.

BR327.A87
Luther-Kalender :
Andover-Harvard
001490042
3 2044 077 937 514

1 2 3 4 5 6 7 8 9

AUGUSTANA Tract Society.
AUTHOR
Luther-Kalender.
TITLE

Call Number
BR
327
.A87

ACC. NUMBER

AUGUSTANA Tract Society.
Luther-Kalender.
BR
327
.A87